Bizans Şiir Antolojisi

4-15. YÜZYILLAR

Derleyen ve Çeviren

SİREN ÇELİK

ALFA | EDEBİYAT

4339 | ALFA | EDEBİYAT | 516

BİZANS ŞİİR ANTOLOJİSİ

4-15. Yüzyıllar

SİREN ÇELİK

Lisansını 2011 yılında Sabancı Üniversitesi Toplumsal ve Siyasal Bilgiler programında aldıktan sonra, Birmingham Üniversitesi'nde Bizans Çalışmaları alanında 2012'de yüksek lisansını ve 2016'da doktorasını almıştır. Birmingham Üniversitesi College of Arts and Law'dan doktora bursu almış, 2015-2016 akademik senesinde Washington DC'deki Dumbarton Oaks Araştırma Merkezi'nde doktora araştırmacısı olarak bulunmuştur. Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi Bizans Araştırmaları Merkezi ve Harvard Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nden burs almış, bu kurumlarda doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmıştır. Başlıca ilgi alanları Geç Bizans tarihi, Bizans edebiyatı, tarih yazımı ve Bizans'ta günlük hayattır. Cambridge University Press tarafından yayınlanmış *Manuel II Palaiologos (1350-1425): A Byzantine Emperor in a Time of Tumult* (2021) isimli kitabının yanı sıra hem ulusal hem uluslararası makale ve kitap bölümleri bulunmaktadır. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünde öğretim üyesidir.

Bizans Şiir Antolojisi 4-15. Yüzyıllar

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Derleyen ve Çeviren Siren Çelik
Editör Kutlu Akalın
Kapak Tasarımı Alper Zeki
Sayfa Tasarımı Tülay Malkoç

ISBN 978-625-449-619-6

1. Basım: Kasım 2022

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

Bizans Şiir Antolojisi

4-15. YÜZYILLAR

Derleyen ve Çeviren

SİREN ÇELİK

ALFA

İÇİNDEKİLER

Bizans Edebiyatı Nedir?

Bizans veya diğer adıyla Doğu Roma İmparatorluğu, 330-1453 yılları arasında hüküm sürmüştür.[1] Son döneminde toprakları, sadece Konstantinopolis[2] ve çevresine kadar küçülmüş olsa da önceki yüzyıllarda çok geniş topraklara, farklı ırktan, dilden ve dinden insanlara hükmetmiştir. Bu nedenle, var olduğu bin küsur senede çok farklı dillerde yazılmış bir metin külliyatı üretmiştir. Bu metinlerde kullanılan başlıca diller, Yunanca, Latince, Süryanice, Arapça, Koptça, Ermenice ve Slavca idi. 7. yüzyıla kadar resmî devlet dili bile hem Latince hem Yunanca idi. Yüzyıllar için-

---

[1] Günümüzde, Bizans İmparatorluğu'nun başlangıcının 7. veya 8. yüzyıllara tarihlendirilmesi gerektiğini savunan uzmanlar da vardır. Ben, daha geleneksel olan 330 tarihini tercih ediyorum; I. Konstantinos veya I. Iustinianos gibi imparatorların hükümdarlıklarını da Bizans tarihinin bir parçası olarak görüyorum.

[2] Konstantinopolis, Türkçeye yerleşmiş bir kullanım olduğu için şehrin adını bu şekilde yazmayı tercih ettim. Aslında, İngilizce Constantinople kelimesinden bir çeviridir, Yunanca aslından Türkçeye Konstantinoupolis olarak çevrilmesi daha doğrudur.

de imparatorluk giderek topraklarını kaybetmiş, bu nedenle özellikle 8. ve 9. yüzyıllardan sonra Yunanca metinler ağırlık kazanmıştır.[3]

İmparatorluğun ilk yüzyıllarındaki geniş dil yelpazesi ve sürekli değişen sınırları nedeniyle, uzmanlar hangi metinlerin Bizans edebiyatını teşkil ettiği konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Hangi dilde, hangi coğrafyada yazılmış eserler Bizans edebiyatı olarak kabul edilebilir? Örneğin, meşhur tarih yazarı, hatip ve filozof Mikhail Psellos'un (1018-1078) Yunanca yazılmış eserlerinin Bizans edebiyatına dahil olduğuna dair şüphe yoktur. Fakat Güneydoğu Anadolu'da, 7. yüzyılda Arapça olarak yazılmış bir eserin veya kültürel olarak Bizans'tan çok etkilenmiş olan 12. yüzyıl Sicilya'sında Latince yazılmış bir eserin nasıl sınıflandırılması gerektiğine dair faklı görüşler vardır. Dolayısıyla, tam ve kesin bir Bizans edebiyatı tanımı yoktur. Yine de Yunancanın özellikle ileri yüzyıllarda baskın dil hâline gelmesi nedeniyle, Bizans edebiyatı ağırlıklı olarak bir Antikçağ veya Ortaçağ Yunan edebiyatı olarak düşünülür. Bizans filolojisi genellikle Yunanca yazılmış metinlerle çalışır.

---

[3] P. Agapitos, 'Literary Criticism', *Oxford Handbook of Byzantine Studies*, ed. E. Jeffreys, J. Haldon ve M. McCormick (Oxford, 2008), 77-85; Aynı yazar, 'Contesting Conceptual Boundaries', *Interfaces — A Journal of Medieval European Literatures* 1 (2015), 62-91; M. Mullett, 'New Literary History and the History of Byzantine Literature', *Pour une Nouvelle Histoire de la Littérature Byzantine: Problèmes, Méthodes, Approches, Propositions. Actes du Colloque International Philologique 25-28 Mai 2000*, ed. P. Odorico ve P. A. Agapitos, (Paris, 2002), 37-60.

Bizans eserleri önceleri Klasik filologlar tarafından, Klasik Yunan edebiyatının bir devamı olarak çalışılmıştır. Bizans edebiyatı hakkındaki modern çalışmaların kökenleri oldukça geriye gitmektedir.[4] Örneğin, bu zengin külliyattan pek çok metin 19. yüzyılda modern sayılabilecek edisyonlara kavuşmuştur. Fakat özellikle 1980 öncesinde, uzmanlar Bizans edebiyatına son derece önyargılı yaklaşmışlardır. Bizans edebiyatı, duygu ve orijinal düşünceden uzak, yapay, tekrarcı olarak damgalanmış ve Klasik Yunan edebiyatının kötü bir taklidi olarak görülmüştür. İster bir tarih eseri ister bir şiir olsun, Bizans metinleri sadece tarihî kaynak olarak, tarihî bilgi toplamak için okunmuşlardır. Genel olarak, bu eserlerin edebî yönleri ve Bizans edebiyatının kendi estetik değerleri yok sayılmıştır. Fakat özellikle son yirmi yılda, bu yaklaşım radikal bir şekilde değişmiştir. Modern edebiyat teorileri Bizans metinlerine uygulanmaya başlanmıştır. En önemlisi, Bizans eserlerinin modern kriterlere değil de o dönemin estetik kriterlerine göre çalışılıp değerlendirilmesi gerektiği savunulmuştur. Eserler bu şekilde çalışıldığı zaman, pek çok edebî niteliğin ortaya çıktığı görüşü kabul görmeye başlamıştır. Son yıllarda genel olarak Bizans edebiyatı, el yazmaları, yazarlar ve metin türleri üzerine kaliteli pek çok akademik eser verilmiştir. Alandaki bu gelişmeler, Bizans çalışmaları için son derece sevindiricidir.

---

[4] Günümüzdeki Bizans edebiyatı çalışmalarının temellerini atan eserler, K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur* (Münih, 1891); H. G. Beck, *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur* (Münih, 1971); H. Hunger. *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, 2 cilt (Münih, 1978) olarak kabul edilir.

Bizans Yunancası Nedir?

Bizans Yunancası, Klasik Yunanca ve Çağdaş Yunanca arasındaki Ortaçağ Yunancasıdır.[5] Yüzyıllara ve metin türlerine göre hem dilbilgisi hem kelime dağarcığı bakımından farklılık gösterse de hem Klasik Yunancadan hem Çağdaş Yunancadan özellikler barındırır. Bizans edebiyatında çok önemli olan bir nokta, günlük konuşma dili ve edebî yazım dilinin çoğunlukla farklı olmasıdır. Klasik Yunan edebiyatını model alan Bizans edebiyatı genellikle dönemin konuşma dili ile değil Klasik Yunanca ile yazılmıştır. Bu durum özellikle, elit çevrelerde yazılmış eserler ve eğitim seviyesi yüksek yazarlar için geçerlidir. Dolayısıyla, 6. yüzyılda veya 12. yüzyılda yazılmış bir mektubun ya da söylevin dili, Platon'un MÖ 4. yüzyılda kullandığı Yunancadan çok da farklı değildir; bazı durumlarda uzmanlar bile bir metnin Klasik Yunan değil de Bizans eseri olduğunu anlamakta güçlük çekebilir. İyi düzeyde Klasik Yunanca bilen birisi, bazı konuşma veya halk diliyle (İng. vernacular) yazılmış eserler haricinde, okuyacağı pek çok Bizans metnini rahatlıkla anlayacaktır. Yazara ve metin türüne göre, Klasik Yunancadan fark gösteren Ortaçağ Yunancası dilbilgisi özellikleri veya Ortaçağ kelimelerine rastlansa bile iyi Klasik Yunanca bilgisine sahip bir okuyucu, genel

---

5 E. Trapp, 'Learned and Vernacular Literature in Byzantium: Dichtonomy or Symbiosis?', *Dumbarton Oaks Papers* 47 (1993), 115-129; R. Browning, *Medieval and Modern Greek* (Cambridge, 1983); G. Horrocks, 'Language', *Oxford Handbook of Byzantine Studies*, ed. R. Cormack, J. F. Haldon ve E. Jeffreys (Oxford, 2008), 777-786; *The Language of Byzantine Learned Literature*, ed. M. Hinterberger (Turnhout, 2014).

olarak Bizans metinlerini anlamakta çok büyük bir zorluk çekmeyecektir.

Bizans edebiyatı, ağırlıklı olarak Klasik Yunancanın Attika lehçesini kullanır. Bu en yaygın ve temel olan, Platon, Aristoteles ve Demosthenes gibi yazarların kullandığı lehçedir. Klasik Yunanca eğitimi Attika lehçesini temel alır. Bizans yazarlarının Attika Yunancasıyla yazmasına İngilizce literatürde 'Atticising' veya 'Atticising Greek' denilir. Herodotos'un kullandığı İyonya lehçesi veya Homeros'un eserlerinde rastlandığı için Homerik denen Yunanca gibi lehçelerden etkiler taşıyan metinler de bulunur. Örneğin, Herodotos'u model alan 15. yüzyıl tarih yazarı Laonikos Khalkokondyles İyonik lehçeden esinlenmiştir. Bazı yazarlar ve özellikle şairler ise Homerik lehçeden izler taşırlar. Bunun yanı sıra, *koinē* olarak da bilinen Yeni Ahit Yunancası, özellikle dinî metinlerde kullanılmıştır. Helenistik ve Roma dönemi Yunancası olan *koinē*, Klasik Yunancanın dilbilgisi bakımından daha sade bir hâlidir. Attika ve *koinē* Yunancası kullanılarak yazılmış eserlerin yanı sıra, özellikle 12. yüzyıl ve sonrasında konuşma (ve bazen halk) diliyle yazılmış metinler görülmeye başlar. Bu eserler genellikle şiir, romans veya aziz yaşam öyküsü türlerinde verilmiştir. Ünlü *Digenes Akrites* (12. yüzyıl) destanı halk diliyle yazılmış edebiyatın en tanınmış örneklerinden biridir. Ayrıca, özellikle geç dönemlerde konuşma diliyle yazılmış kronikler, manastır bağış belgeleri ve imparator kararnameleri gibi bürokratik belgeler de vardır. Bu tarz metinleri okumak için Klasik Yunanca yeterli değildir. Çağdaş Yunancayla benzerlik gösteren Ortaçağ dilbilgisi kurallarını ve dönemin sözcük dağarcığını bilmek gerekir. Bizans araştırmalarına

eğilmek isteyen adaylar genellikle Klasik Yunanca ile başlarlar; sağlam bir temelin üzerine, Bizans metinlerini okuyup, çalışarak Bizans Yunancasının farklılıklarını öğrenirler.

Bizans döneminde Yunancanın telaffuz edilişinin, Çağdaş Yunanca telaffuza çok yakın olduğu düşünülmektedir. Yani, metinler Attika Yunancasıyla yazılsa bile, yazarlar, okuyucular ve dinleyiciler bu eserleri Attika telaffuzuyla seslendirmiyorlardı.[6] Örneğin, 'imparator' anlamına gelen *basileus* (βασιλεύς) kelimesi Attika telaffuza göre 'basileus' olarak okunurdu, Bizans ve Çağdaş Yunancada ise 'vasilefs' olarak seslendirilir. Aynı şekilde 've, ile' anlamına gelen *kai* (καί) bağlacı Attika telaffuzuna göre 'kai, kay' diye okunurdu, Bizans ve Çağdaş Yunancada ise 'ke' olarak telaffuz edilir. Günümüzde, uzmanlar arasında Bizans metinlerini Bizans dönemi telaffuzu ile okumak yaygınlaşmıştır; ağırlıklı olarak bu sistem kabul görür. Fakat bu sisteme alıştıkları için Bizans eserlerini halen Attika telaffuzu ile seslendirmeyi tercih eden uzmanlar da vardır.

Bizans Edebiyatının Bazı Temel Özellikleri

Hangi dillerden ve coğrafyalardan eserlerin Bizans edebiyatını teşkil ettiği sorusunun yanı sıra, hangi türden metinlerin 'edebî' eser sayılabileceği de tartışma konusudur.[7] Bu konuda pek çok uzmanın farklı

---

6 W. S. Allen, *Vox Graeca: A Guide to the Pronunciation of Classical Greek* (Cambridge, 1968)

7 Bkz dipnot 1 ve ayrıca A. Kazhdan, *Studies in the Literature of 11th-12th Centuries* (Cambridge, 1987); aynı yazar, L. Sherry ve C. Angelidi işbirliğiyle, *A History of Byzantine Literature 650-850* (Atina, 1999); aynı yazar, *A History of*

görüşleri vardır. Öncelikle Bizans'ta, günümüzdeki edebiyat terimini tam olarak karşılayacak bir sözcük yoktu. Sözcük, yazı, mantık anlamına gelen *logos* (λόγος) kelimesi her türlü metin için kullanılırdı: şiir, söylevler, mektuplar, aziz öyküleri, felsefe ve teoloji eserleri, retorik alıştırmalar. *Logos* ve onun çoğulu *logoi*, bir Bizans entelektüeli için her türlü retorik, edebiyat, felsefe ve teoloji metnini ifade ederdi. Bu türler arasında ise katı sınırlar yoktu; bir teoloji eseri canlı karakterlerle dolu, hayalî bir diyalog şeklinde yazılabilir, siyasî bir söylev zarif metaforlar, ses uyumları ve ince esprilerle bezenmiş olabilirdi. Aynı şekilde, bürokratik bir devlet arşiv belgesinin bile son derece zarif, edebî bir girizgâh bölümü olabilirdi. Metnin yazarı bu belgeyi, kendi mektupları ve söylevleriyle aynı el yazmasına koyabilir, 'edebî' eserlerinden ayırmayabilirdi. Karakter inşası, metafor, ses uyumu, aliterasyon gibi günümüzde edebî teknik olarak kabul edilen terimler, Bizans'ta retorik teknikler olarak bilinir, yazarlar öğrenciliklerinde onları retorik el kitaplarından öğrenirdi. Yani, retorik ve edebiyat arasındaki sınırlar da son derece akışkandı. Teknik, beceri, sanat anlamına gelen *tekhnē* (τεχνή) kelimesi, her türden eser veren yazarlar için kullanılırdı; hayalî bir romans yazarının da siyasî bir söylev yazan birinin de '*tekhnē*'sinden bahsedilebilirdi. Modern Yunancada edebiyat kelimesinin *logos* ve *tekhnē*'nin birleşiminden oluşan *logotekhnia* olması oldukça anlamlıdır. Üstelik, Bizans metinlerinin neredeyse

Byzantine Literature 850-1000, ed. C. Angelidi (Atina, 2006); A.R. Littlewood (ed.), *Originality in Byzantine Literature, Art and Music* (Exeter, 1995).

hiçbirinin başlıca amacı estetik kaygı veya yaratıcılık değildir, siyasî, sosyal ve ahlakî amaçlarla yazılmışlardır. Örneğin, bu antolojideki şiirlerin büyük bölümü 'edebiyat' üretmek için değil, din ve ahlak dersi vermek, hamilerden hediye istemek, imparatorların inayetini kazanmak veya resmî bir törende okunmak için yazılmışlardır.

Bizans edebî geleneğinin bu özelliği nedeniyle hangi Bizans metinlerinin 'edebî' sayılması gerektiği, hangilerinin ise sayılamayacağı konusunda uzmanlar halen hemfikir değildirler. Bir romansı edebî eser olarak görmeyecek uzman yok gibidir, fakat hayalî karakterlerle yazılmış bir teoloji diyaloğu öyle midir? Uzmanların retorik eser olarak nitelendirdiği bir söylev, günümüz kriterlerine göre ne kadar 'edebî' olabilir? Bir devlet belgesinin 'edebî' bir girizgahı olması ve edebî mektuplarla aynı el yazmasında yayınlanmış olması onu edebî bir eser yapar mı? Bir şiirin, teolojik bir deneme olması onu edebiyat olmaktan alıkoymalı mıdır? Otobiyografi içeren bir manastır bağış evrakı edebî eser midir? Uzmanların bu sorulara farklı cevapları vardır; bir uçta her türlü yazılı metnin, Bizans kriterlerine göre 'edebî' sayılabileceğini söyleyenler, diğer uçta ise hiçbir Bizans metninin tam olarak edebî eser sayılamayacağını iddia edenler vardır. Ünlü bir Bizans edebiyat uzmanı konuyu çok güzel özetlemiştir: 'Bu metinlerin 'edebî' bir boyutu olduğuna dair şüphe yoktur, ancak 'edebî' kelimesinden ne anlaşılması gerektiğini henüz keşfetmiş değiliz.'[8]

8 M. Mullett, *Theophylact of Ochrid: Reading the Letters of a Byzantine Archbishop* (Aldershot, 1997), 3.

Hangi metinleri içerirse içersin, Bizans edebiyatının temeli Klasik Yunan edebiyatına ve Helenistik edebiyata dayanır.[9] Bizans entelektüellerinin kullandığı formlar, retorik teknikler, model olarak kullandıkları yazar ve eserler bu gelenekten gelmektedir. Örneğin, felsefe eserleri için en önemli model Platon, söylevler için Demosthenes ve şiir için Homeros'tu. Bizans yazarları, hangi yüzyılda yaşamış olursa olsunlar, genellikle çağdaşlarını değil, bu eski yazarları örnek alırlardı. Klasik Yunan ve Helenistik edebiyat geleneği, 1453'te imparatorluğun son bulmasına kadar hiç kesintiye uğramadan devam etmiştir. Bu bakımdan, Bizans edebî geleneğinde İkinci Sofistik Dönem (MS 60-230) çok önemli bir yere sahipti. Bizans'ta yüzyıllar boyu her türlü metnin inşasında ve eleştirisinde kullanılan retorik el kitapları bu döneme aittir. Yüzyıllar boyunca neredeyse tüm Bizans eserlerinin eski yazarları model alması ve retorik el kitaplarındaki teknikleri kullanması nedeniyle, uzmanlar eskiden Bizans edebiyatını klişe, yaratıcılıktan uzak ve taklitçi bir gelenek olarak damgalamışlardır. Zira Bizans yazarlarının fikirleri, günümüzdeki özgün yaratıcılık, aykırılık ve bireysellik gibi edebî kavramlarla pek bağdaşmamaktadır.

Klasik ve Helenistik modellere öykünmek, Bizans edebiyat kültürünün ayrılmaz bir parçasıydı. Bir Bizans yazarına, onun Demosthenes'ten veya Platon'dan ayırt edilemeyeceğini, eserlerinin Klasik edebiyat ürünü zannedilebileceğini söylemek, yapılabilecek en büyük iltifattı. Bir yazarı veya metni örnek alarak

---

9 H. Hunger, 'On the Imitation (ΜΙΜΕΣΙΣ) of Antiquity', *Dumbarton Oaks Papers* 23/24 (1969/70), 15-38; R. Browning, 'Homer in Byzantium', *Viator* 6 (1975), 15-33.

yazmak, *mimēsis* (μίμησις) olarak nitelendiriliyordu. *Mimēsis*, Bizans edebiyat geleneği için çok önemli bir terimdir. Böyle bir yaklaşım günümüzde taklitçilik veya özgünlükten uzak olmak gibi yorumlansa da Bizans yazar, okuyucu ve dinleyicileri bu durumu asla bu şekilde görmüyorlardı. Bu, onların edebî geleneğinin bir gerekliliğiydi. Yani, *mimēsis* kelimesinin onlar için negatif değil, pozitif çağrışımları vardı. Üstelik aynı modellerden ilham almış olsalar bile, hiçbir Bizans yazarı birbirinin aynısı değildi. Her yazar, gelenekleri ve modelleri kendine göre yorumluyor, değişik dokunuşlarla özgünleştiriyordu. Örneğin, bu şiir antolojisindeki pek çok şair Nazianzoslu Gregorios (4. yüzyıl) ve Homeros'tan etkilenmişlerdir, ancak üslup ve tarz olarak hepsi kendine özgüdür. Dolayısıyla, geleneklere ve eski modellere bağlı olmaları, Bizans yazarlarının özgün olmadıkları veya eserlerinin edebî değerleri olmadığı anlamına gelmemelidir.

Bizans edebî geleneğinde, metinlerde eski yazarlardan bolca alıntı yapılması ve onlara atıfta bulunulması, eserlerin benzetme, alegori ve gönderme gibi edebî tekniklerle bezenmesi en makbul yazma tarzıydı. Bazı cümleler, deyimler, fikirler ve temalar o kadar popülerdi ki, pek çok yazar tarafından kullanılırdı. Örneğin, 12. yüzyıl mektuplarında, neredeyse istisnasız her yazar evden ve eğitimli çevrelerden uzak olmaktan yakınır. Bu, popüler olan edebî bir motiftir; her yazarın gerçekten de böyle bir durumda bulunduğunu göstermez. Aynı şekilde, hamilere fakirlik ve açlıktan yakınmak da öyleydi, bu motif yazarın hakikaten de sefil olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. İmparatorun halkının çobanı olması ve bonkörlüğünün güneş ışınları gibi olması, güzel bir eseri din-

leyenin 'Homeros'un Sirenleri'nin seslerini duyması', ilkbaharın en güzel ve dengeli mevsim olması, azizlerin daima doktorların tedavi edemedikleri hastaları duayla iyileştirmeleri de böyle fikirlerdi. Bu tarz sık kullanılan, kalıplaşmış cümle, fikir ve ögeler, *topos* (τόπος) olarak nitelendirilir. *Mimēsis* gibi, bu da Bizans edebiyat çalışmalarında sık kullanılan bir terimdir.

Bizans yazarlarının bu üslubu, geçmişte uzmanlar tarafından yapaylık ve süslülük olarak nitelendirilmişse de *mimēsis* gibi, bunlar da Bizans edebî kültürünün ayrılmaz bir parçası idi. Yazarlar gibi okuyucu ve dinleyicilerin de arzuladığı, değer verdiği hususlardı. Sadece birer 'süs' ögesi değil, içinde bulundukları metinlerin organik birer parçasıydılar. Yazarlar, hem eğitimlerini, kültürlerini ve yeteneklerini gösteriyorlar hem de bu ögeler sayesinde metinlerine farklı anlam katmanları gizliyorlardı. Yani, dikkatlice okuduğunda bir metafor veya başka bir yazardan alınmış olan bir alıntı, metne başka anlamlar yüklerdi: felsefî, siyasî, teolojik, veya sadece bir şaka ya da ironi gizleyebilirdi. Bu nedenle, bir Bizans eserinin tam olarak tadına verebilmek için, metni bir Bizans okuyucusunun gözüyle okumak, onların edebî kültürüne aşina olmak ve bütün bu ögeleri dikkatlice yorumlamak gerekir. Aksi takdirde, metindeki pek çok anlam katmanı gözden kaçacağı gibi, okuyucu eseri sıkıcı ve anlamsız bulabilecektir.

Bizans edebî kültürünün ve onun eskiye öykünmesinin en önemli hususlarında birisi de, Bizans yazarlarının genellikle Attika Yunancasıyla yazmalarıdır. İyi eğitim sergileyen, zarif bir Attika lehçesiyle yazmanın en makbul dil kullanımı olduğu düşünülüyordu. Fakat, pek çok istisnai durum vardır. Örneğin, özellik-

le 12. yüzyıldan itibaren, Attika Yunancasıyla değil de konuşma (ve bazen yöresel halk dilinde) yazmak, özellikle bazı eser türleri için kabul görmeye başlamıştır. Aynı şekilde bu durum, Attika Yunancasıyla yazılan eserlerin 'sofistike' veya 'iyi', konuşma dilindeki metinlerin ise 'değersiz' veya 'düşük seviyede' olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Sadece, kullanılan dil dizgesi farklıdır; edebiyat adeta çift dilde üretilirdi. Yaygın bir şekilde okunan aziz hayatları ve halk tarafından dinlenilen vaazlar da daha basit ve anlaşılır bir dilde yazılırdı. Aynı şekilde, her isteyen yazar, Attika lehçesinde güzel bir şekilde yazamayabilirdi. Attika Yunancasına tam bir hakimiyet çok iyi bir eğitim gerektirirdi; dolayısıyla çok da eğitimli olmayan yazarlar, oldukça hatalı ve ağır aksak bir Attika Yunancasıyla yazabilirlerdi. Bizans metinlerindeki bu farklı dil dizgeleri ve stiller, meşhur Bizans filoloğu Ihor Ševčenko tarafından üç sınıfa ayrılmıştır.[10]

İlk sınıf, Attika lehçesinde, iyi eğitim almış yazarlar tarafından kaleme alınan metinlerden oluşur. Hata çok az, dilbilgisi ve kelime dağarcığı oldukça sofistikedir. Cümle yapıları karmaşık olabilen bu metinlerde bolca retorik ve edebî öge bulunur. Konuşma dilinde kullanılan kelimelerden mümkün mertebe kaçınılır; örneğin, 12. yüzyılda Anadolu Selçuklularına sanki hâlen eskiçağda yaşanıyormuş gibi 'Pers' denilir, ekmek için *psōmi* değil de Klasik Yunanca olan *artos* kullanılır. Ancak eğitimli bir kişinin okuyup, anlayıp, takdir edebileceği metinlerdir. Geçmiş uzmanlar,

10 I. Ševčenko, 'Levels of Style in Byzantine Prose', *Jahrbuch der Österreichen Byzantinistik* 31/1 (1981), 307-12; aynı yazar, *Three Byzantine Literatures: A Layman's Guide* (Brookline, 1985).

bu tarz eserleri yapaylıkla ve özgünlükten uzak olmakla itham etmiş olsalar da daha önce belirtildiği gibi, bu Bizans edebî kültürünün bir parçasıdır. Üstelik, yüksek dizgeyle ve sofistike bir Attika lehçesiyle yazan iki yazar, birbirinin aynısı gibi yazmaz. Dikkatlice okunurlarsa, her bir yazarın kendi sesi vardır; cümle yapıları, seçtiği kelimeler vs. diğer yazarlarınkinden ayrılabilir. Bu tarz metinler, Bizans edebiyatının büyük bir bölümünü teşkil ederler: mektuplar, felsefî ve teolojik eserler, saray için yazılan söylev ve şiirler, bazı aziz öyküleri ve klasik tarzda yazılmış olan tarih eserleri. Dilleri ve üslupları zor olduğu için, bu metinler uzmanlar haricinde pek okunmazlar. Modern dillerde olan çeviriler de ağırlıklı olarak tarihî kaynak olarak kullanılabilecek eserlere odaklanır. Dolayısıyla, Psellos'un *Khronographia*'sı veya Anna Komnene'nin *Aleksias'ı* haricinde Bizans edebiyatı, uzman olmayan bir okuyucu kitlesine aşina değildir ve dünyada pek tanınmaz.

İkinci grup, orta dizge olarak geçer. Ağırlıklı olarak nispetle iyi eğitim gerektiren bir *Koinē* Yunancası ile yazılmış, ancak ilk gruptaki metinler kadar gelişkin olmayan eserlerdir. Dilbilgisi ve kelime dağarcığı bakımından Attika Yunancasından da izler taşıyabilirler. Halk dilinden alınma sözcükler ve cümle yapıları da kullanılabilir. Hatalar daha sık olabilir. Orta seviye eğitime sahip kişiler tarafından da anlaşılabilirler. Bu grubun temelini daha yaygın olarak okunmak/dinlenmek üzere kaleme alınmış dinî eserler oluşturur. Ayrıca pek çok aziz hayatı, manastır belgeleri ve bürokratik belgeler, çok sofistike bir dili olmayan tarih eserleri ve kronikler, bu gruba girerler. Örneğin Damaskoslu Ioannes'e (8.

yüzyıl) atfedilen *Barlaam ve Iosaphat* ile Theodoros Stoudites'in (9. yüzyıl) dinî eğitim için yazdığı eserler bu tarz metinlerdir.

Üçüncü grup metinler ise ağırlıklı olarak konuşma veya halk diliyle yazılmışlardır. Attika lehçesi kullanıldığı durumlarda hatalara rastlanabilir. Konuşma diliyle yazılmış romanslar ve *Digenis Akrites* gibi epikler bu sınıfa girer; metinlerin aktarımında sözel yollar önemli yol oynayabilir. Basit üslupta yazılmış aziz hayatları ve kronikler de bu gruba ait olarak kabul edilir. Bu sınıflandırma, günümüzde hâlâ büyük ölçüde geçerliliğini korusa da, elbette sorun teşkil etmektedir. Öncelikle böyle bir sınıflandırma, konuşma dilindeki metinlerin Attika Yunancasıyla yazılmış metinlerden daha değersiz veya düşük nitelikli eserler olduklarını ima eder gibidir. Ayrıca pek çok durumda, bu üç sınıf birbirinden bu kadar keskin çizgilerle ayrılamaz; zor ve sofistike Yunancanın tanımı da uzmandan uzmana değişebilir. Üstelik bazı Bizans yazarları, farklı eserler için farklı dizgeler kullanırlar. Örneğin, bu antolojide bulunan Theodoros Prodromos (12. yüzyıl) isimli şair, hem konuşma dilinde hem de Attika lehçesiyle şiir yazmıştır. Öyle ki, uzmanlar uzun bir süre bu iki şiir grubunun aynı şair tarafından yazıldığını kabul edememişlerdir.

Bizans'ta Yazarlar, Eğitim ve 'Yayın' Süreci

Bizans İmparatorluğu'nda kimler yazar olurdu?[11] Teoride, okuma yazması olan herkes yazılı bir eser bıra-

---

[11] A. Pizzone (ed), *The Author in Middle Byzantine Literature: Modes, Functions and Identities* (Berlin, 2014).

kabilirdi, fakat elbette modernite öncesi tüm toplumlarda olduğu gibi, Bizans'ta da okur-yazarlık oranı yüksek değildi. Aynı şekilde, erkeklerin okur-yazarlık oranı, kadınlarınkinden daha yüksekti. Kolay bir dile sahip aziz hikayeleri, nasihatnameler ve kronik gibi tarihî eserler, çok da eğitimli olmayan keşişler gibi kişiler tarafından yazılabilirdi. Fakat Bizans edebiyatının ana külliyatını oluşturan sofistike eserler, genellikle yüksek düzeyde eğitim görmüş kişiler tarafından yazılırdı. Bizans'ta yazarlar ağırlıklı olarak çeşitli seviyelerde ders veren hocalar, bürokratlar, askerler, devlet adamları, din adamları ve hatta bazen, imparatorlar arasından çıkardı. Ağırlıklı olarak erkek egemen olan bu edebî gelenekte, günümüze adı ve eserleri ulaşmış ancak birkaç kadın yazar vardır.

Bizans İmparatorluğu'nda eğitim birkaç etaptan oluşurdu.[12] İlk öğretim, 6-8 yaşlarında başlar, 11-12 yaşına kadar sürebilirdi. Çocuklar, temel yazım ve dilbilgisi kurallarıyla, özellikle temel dinî metinleri öğrenirlerdi. İmparatorluk genelinde pek çok çocuğun eğitimi bu noktada son bulurdu. *Enkyklios paideia* (ἐγκύκλιος παιδεῖα) olarak bilinen daha ileri öğretimde, öğrenciler daha ileri düzey dilbilgisi, Antik Yunan şiiri, dinî eserler ve retorik çalışırlardı. Homeros'un *İlyada*'sı, Aristophanes'in *Kurbağalar*

---

12 S. Mergiali-Sahas, *L'Enseignement pendant l'Époque des Paléologues* (Atina, 1996); C. Holmes, 'Political Literacy', *The Byzantine World* içinde, ed. P Stephenson (Londra, 2012), 135-147; E. Fryde, *The Early Palaeologan Renaissance (1261- c. 1360)* (Leiden, 2000); C. N. Constantinides, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries, 1204- ca. 1310* (Lefkoşa, 1982); G. Cavallo, *Lire à Byzance* (Paris, 2006).

isimli oyunu ve Demosthenes'in söylevleri en yaygın okutulan eserlerdi. Retorik eğitimde öğrenciler, türlü metin inşa tekniklerini ve etkili hitabeti öğrenirlerdi. Bu öğrencilerden bir kısmı, daha sonra ileri düzey eğitime geçerlerdi. Konstantinopolis, Selanik ve İskenderiye gibi kentlerde yaşayan önemli hocalarla, ileri seviye retorik, felsefe, teoloji, aritmetik, astronomi ve müzik gibi dalları çalışırlardı. Konstantinopolis'te patrikhane okulu ve Magnaura'daki yüksek eğitim kurumu da ileri düzey eğitim verirlerdi. Eğitimin daha yüksek etapları ağırlıklı olarak soylular ve şehirli zengin ailelerinin çocukları için erişilebilir olsa da yine de fakir ailelerden gelmelerine rağmen ileri düzey eğitim alabilmiş kimseler olabilirdi.

Bizans edebî geleneği, eğitime ve eser bilgisine büyük önem verirdi. Eğitimli bir kişinin Attika lehçesinde güzel ve akıcı bir şekilde yazmanın yanı sıra, Klasik Yunan yazarlarına ve İncil, Kilise Babaları gibi dinî metinlere hâkim olması gerekirdi. Bu, yazar olsun veya olmasın, tüm aristokratların, yüksek düzey devlet adamlarının, bürokratların ve din adamlarının paylaştığı ortak bir paydaydı. Bu kültür, yani Attika Yunancası, retorik, felsefe, Klasik Yunan edebiyatı ve dinî metinleri bilmek, *paideia* (παιδεία) kelimesi ile ifade edilirdi. *Paideia* sahibi olmak, kişinin seçkin sınıfa dahil olduğunun bir göstergesiydi; yani sosyal bir araçtı. Seçkin sınıfa aidiyeti sağlamanın yanı sıra, *paideia* devlet bürokrasisinde ilerlemeyi de sağlardı. Örneğin, bürokratik belgeleri yazmak için iyi bir düzeyde dilbilgisi şarttı. Devlet adamlarının hitabetlerinin kuvvetli olması beklenirdi. Ayrıca, pek çok bürokrat ve devlet adamı sarayda, önemli tören-

lerde verdikleri söylevlerle imparatorların dikkatini çekmiş, bu sayede terfi almışlardır. Aynı şekilde, imparatora hitaben yazılan mektup, şiir gibi eserler de terfilerle, para ve hediyeler ile ödüllendirilebilirdi.

Yazarlar, her türlü eseri yazarken, retorik eğitimi sırasında öğrendikleri teknikleri ve bilgileri kullanırlardı.[13] Bizans'ta en yaygın çalışılan retorik el kitapları Hermogenes'in (MS 2. yy) stil üzerine olan denemeleri, Aphthonios'un (MS 4. yy sonları) *Progymnasmata*'sı ve Menander Rhetor'un (MS 3. yy) söylev türleri ve inşası üzerine olan metinleriydi. *Progymnasmata* (προγυμνάσματα) olarak bilenen on dört adet retorik alıştırma, bu eğitimin çok önemli bir bölümünü oluşturdu. Öğrenciler, sırasıyla *mythos* (μῦθος, fabl veya mit), *diēgēma* (διήγημα, narratif), *khreia* (χρεία, anekdot), *gnōmē* (γνώμη, özlü söz), *anaskeuē* (ἀνασκευή, tez çürütme), *kataskeuē* (κατασκευή, tez olumlama), *koinos topos* (κοινὸς τόπος, klişe), *enkōmion* (ἐγκώμιον, methiye), *psogos* (ψόγος, yergi), *synkrisis* (σύγκρισις, kıyaslama), *ēthopoiia* (ἠθοποιία, karakter inşası), *ekphrasis* (ἔκφρασις, betimleme), *thesis* (θέσις, tez) ve *nomou eisphora* (νόμου εἰσφορά, yasa önerisi) alıştırmalarını tamamlardı. Sonuncusu yani yasa önerisi, Bizans'ta geçerliğini yitirmiş olduğu için genellikle atlanırdı. Bunun yanı sıra, söylev türleri nedir, bir söylev hangi bölümlerden oluşur ve nasıl inşa edilir, hangi durum-

13 *Rhetoric in Byzantium: Papers from the 35th Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, the University of Oxford, March 2001,* ed. E. Jeffreys (Farnham, 2003); G. Kennedy, *Greek Rhetoric under Christian Emperors* (Princeton, 1983); R. Webb, *Ekphrasis, Imagination and Persuasion in Ancient Rhetorical Theory and Practice* (Farnham, 2009).

da hangi söylev bölümleri atlanabilir, ideal bir mektup hangi uzunlukta olmalıdır gibi stil ve metin türleri çalışılırdı. Hangi esere nasıl bir üslubun uygun olduğu, uzun ve kısa cümleleri harmanlama, noktalama, duruma uygun betimleme veya metafor kullanma gibi hususlar da işlenen konular arasındaydı. Daha sonra yazarlar, methiyeler ve taşlamalarda *enkōmion* ve *psogos* tekniklerini, tarih yazımında, karakterleri ve diyalogları yaratmak için *ēthopoiia* tekniğini kullanırlardı. Şiirlerde ve düzyazıda sanat eserlerini, binaları ve insanları tasvir etmek için ise *ekphrasis* tekniğini kullanılırdı. O nedenle, Bizans metinlerini yorumlarken kullanılan bu retorik alıştırmaları biraz olsun bilmek, uzmanlar için faydalı olabilir.

Peki, yazarlar eserlerini nasıl 'yayınlarlardı'? Metinler okuyuculara nasıl ulaşırdı, bu eserler günümüze nasıl gelmiştir?[14] Son yıllarda yapılan çalışmalar, pek çok Bizans eserinin ilk olarak sesli bir şekilde okunmak, bir performans halinde sunulmak üzere yazıldığını ortaya koymuştur. İster bir retorik alıştırması, ister mektup, şiir veya diyalog olsun, eser *theatron* (çoğul. *theatra*, θέατρον, θέατρα) adı verilen bir edebî toplantıda, hazır bulunan kişilere okunurdu. Okumayı yazarın kendisi yapabileceği gibi, bir başkası da üstlenebilirdi; çok uzun eserleri birkaç okuyucu

[14] P. Marciniak, 'Byzantine *theatron*-A Place of Performance?', *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalters*, ed. M. Grünbart (Berlin ve New York, 2007), 277-285; *Byzantine Books and Bookmen*, eds. C. Mango ve I. Ševčenko (Washington DC, 1975); N. Gaul, *Thomas Magistros und die spätbyzantinische Sophistik: Studien zum Humanismus urbaner Eliten der frühen Palaiologenzeit* (Wiesbaden, 2013).

aralarında paylaşabilirlerdi. Mektup alan kişiler de aldıkları mektupları sadece kendileri okumaz, onları *theatron*'da sunarak, kendi çevreleri ile paylaşırlardı. Sesli okumalar, yüz ifadeleri ve el hareketleriyle de desteklenebilirdi. Yani, Bizans edebî kültürünün temeli aslında sözel bir performansa dayalıydı. Bu nedenle, metinlerin tam tadına varabilmek için çoğunlukla sesli okumak gerekir. *Theatra* bir hami tarafından düzenlenebildiği gibi, pek çok yazar ve entelektüel böyle toplantılar yaparlardı. Katılanlar, başka yazarlar, öğretmenler, entelektüeller, bürokratlar gibi kişiler olurdu. Performansın sonunda eser alkışlanır, tartışılır ve yorumlanırdı. *Theatra*, aynı zamanda yazarların övgü ve eleştiri aldığı mecralardı. Eserlerin yazılı halleri, yazarların edebî çevreleri ve eğer varsa, eserin hamisinin çevresinde elden ele dolaşırdı. Çok beğenenler, kendileri için eseri bizzat kopyalayabilir veya bir yazmana yazdırabilirlerdi. Aynı şekilde, bir mektup alan kişi, bu mektubu kendi edebî çevresinde yayardı. Eserler, ezber yoluyla kulaktan kulağa da yayılabilirdi. Bir eser, bu yolla 'yayınlanmış' sayılırdı.

Bu eserler, daha sonra elyazmalarında toplanırdı. Elbette, elyazmasına hiç aktarılmadığı veya aktarılsa bile kaybolduğu için günümüze ulaşmamış pek çok eser vardır. Yazarın kendisi eserlerini bizzat toplayıp, elyazması haline getirebilirdi. Bu aşamada, eserlerinde düzeltmeler ve değişiklikler yapabilir, hangi eserlerini 'yayınlamak', hangilerini atlamak isteyeceğine karar verirdi. Eserlerin elyazmasında hangi sırada yazılacağına karar verirdi; sıralamanın bile siyasî, felsefî veya dinî anlamları olabilirdi. Örneğin, yazarın yaşam öyküsünü yansıtabilir, eserlerin sıra sayıları Kutsal Kitap'taki bazı pasajları işaret ederek, me-

tinlere başka anlamlar yükleyebilirlerdi. Dolayısıyla, elyazması yazarın bizzat kendisinin oluşturduğu, tasdik ettiği ve okuyucuya sunmak istediği bir yazar imajını yansıtırdı. Elyazmaları, resimlerle de bezenebilirdi. Bu görseller 'süs' ögesi olmanın yanı sıra, metinlerin anlamlarını destekleyip, açıklayabilirdi. Dolayısıyla, günümüzde uzmanlar, elyazmalarındaki metin ve görsellerin birlikte incelenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bazı durumlarda, özellikle yazar önemli bir kişilikse (imparator, yüksek düzey devlet adamı veya din adamı), elyazmasına yazarın portresi eklenirdi. Elyazmasını yazarın bizzat kendisi yazabileceği gibi, bir veya birkaç tane yazman da yazabilirdi. Bazen bu yazmanlar, yazarın arkadaşları arasından seçilmiş olabilirdi. Yazarlar, arkadaşlarının beğendikleri eserlerini, onlardan gelen mektupları da kendi eserleri ile birlikte aynı elyazmasına koyabilirlerdi. Aynı şekilde, yazar olmayan kişiler de onlara gönderilen veya beğendikleri eserleri kendileri için elyazmalarında toplatabilirlerdi. Eserler, yazarın vefatından sonra, çevresindeki kimseler tarafından elyazmalarına aktarabilirlerdi. Bazı eserler ise anonim, isimsiz olarak kopya edilirdi. Şiirler ve epigramlar, çeşitli elyazmalarından toplanıp, antoloji hâline getirilebilirdi. Elyazmaları, hem yazıldıkları dönemde, hem de yüzyıllar sonra bile okunur, düzeltilir, sayfa kenarına şerh düşülür ve başka elyazmalarına kopyalanırdı. Popüler olan bir eser daha çok elyazmasına kopyalanırdı.

Erken dönemlerde (3-4. yüzyıllar) papirüs üzerine yazılan eserler vardır. Daha sonra, uzun yüzyıllar boyunca parşömen (işlenmiş sığır derisi), elyazmalarının ana materyali olmuştur. 13. yüzyıldan sonra,

kağıt da kullanılmaya başlanmıştır. Parşömen ve kağıt, farklı kalitelerde üretilirdi, fiyatları da buna bağlı olarak değişirdi. Elyazmalarındaki yazı stilleri de yüzyıllar içinde değişime uğramıştır. Erken yüzyıllarda majüskül (büyük harfle) yazmak yaygınken, 9. yüzyıldan sonra bu tarz yerini tümüyle minüskül yazıya (küçük harf) bırakmıştır. Farklı dönemlere özgü yazı stilleri ve kısaltmalar (örneğin, Χρίστος, Khristos, Mesih: ΧΡ, ἄνθρωπος, anthrōpos, insan: ΑΝΩΣ) olduğu gibi, kâtiplerin pek çoğunun kendi yazım tarzı vardı. Bizans döneminden kalma elyazmaları günümüzde özellikle Vatikan'da, Paris'teki Bibliothèque Nationale'de, Viyana'daki Avusturya Ulusal Kütüphanesi'nde ve Yunanistan'daki Aynoroz Dağı'nda bulunur. Bunu yanı sıra, İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda da Yunanca elyazmalarından oluşan bir koleksiyon vardır.

Bizans Şiirinin Temel Özellikleri

Bizans şiirinin kökeni, Antik Yunan geleneğine dayanır.[15] Bu gelenek, Hristiyan kültürle harmanlanmıştır.

---

15 W. Hörandner, 'Poetry and Romances', *Oxford Handbook of Byzantine Studies*, ed. E. Jeffreys, J. Haldon ve M. McCormick (Oxford, 2008), 794-806; *A Companion to Byzantine Poetry*, ed. W. Hörandner, A. Rhoby ve N. Zagklas (Leiden ve Boston, 2019); F. Bernard, *Writing and Reading Byzantine Secular Poetry, 1025-1081* (Oxford, 2014); *Doux remede, poésie et poétique à Byzance, actes du IVe colloque international philologique, Paris 23-24-25 Février 2006*, ed. P. Odorico ve P. Agapitos (Paris, 2009); M. D. Lauxtermann, *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres: Texts and Contexts* (Viyana, 2003); Lauxtermann, *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres: Texts and Contexts*, vol. 2 (Viyana, 2019); *Middle and Late Byzantine Poetry: Texts*

En sık model alınan şairler Homeros ve Hesiodos'tu. 4. yüzyılda yaşamış olan Nazianzoslu Gregorios da bu iki antik şairin yanındaki diğer örnek şair olmuştur. Özellikle yüksek dil dizgesindeki şiirler Attika Yunancasıyla yazılırdı, ancak özellikle 12. yüzyıldan sonra halk dilinde yazılmış şiirler de çok popüler olmuştur. Elbette, bu iki stil tek bir şiirde de birleştirilebilirdi. Bizans şiirleri, ağırlıklı olarak bir haminin siparişi, din ve ahlak bilgisi vermek, iş veya para talebinde bulunmak gibi belirli bir nedenden dolayı yazılmışlardır. Yani, şiirler sadece estetik kaygılarla, sanat veya edebiyat üretmek adına yazılmıyorlardı. Ayrıca, Bizans edebî geleneğinde şiir ve düzyazı arasında kesin bir ayrım yoktu. Şiire 'mısralar', *stikhoi* (στίχοι), denildiği gibi, her türlü düzyazı için kullanılan *logoi* (λόγοι) kelimesi de kullanılırdı. Üstelik, düzyazı metinlerde da belirgin bir ritim, şiirsellik olabilirdi.

Şiirlerde kullanılan ölçüler, Klasik Yunan şiirinden geliyor olsa da zaman içinde değişime uğramışlardı.[16] Yunancanın telaffuzunun değişmesi üzerine kısa ve uzun heceler arasındaki fark ortadan kalkmış, eski ölçülerde stilistik değişiklik yapılmak zorunda kalınmıştır. Örneğin, iyambik üç ayaklı ölçü kullanılmaya

---

and Contexts, ed. A. Rhoby ve N. Zagklas (Turnhout, 2018); *Poetry and its Contexts in Eleventh-Century Byzantium*, eds F. Bernard ve K. Demoen (Farnham, 2012).

16 M. Jeffreys, 'The Nature and the Origins of the Political Verse', *Dumbarton Oaks Papers* 23 (1974), 141-195; A. Rhoby, 'Vom jambischen trimeter zum byzantinischen Zwölfsilber: Beobachtung zur Metrik des spätantiken und byzantinischen Epigramms', *Wiener Studien* 124 (2011), 117-142.

devam etse de ritim, aksanlar ile verilir hale gelmişti. Erken 7. yüzyıl, ölçü bağlamında özel bir önem taşır. Başta Pisidialı Georgios olmak üzere, şairler iyambik üç ayaklı ölçüden on ikilik hece ölçüsüne geçmeye başlamışlardır. Pisidialı Georgios, epik ve methiye türündeki şiirler için altı ayaklı ölçü kullanılması geleneğini terk etmiş, onun yerine iyambik üç ayaklı ölçü kullanmıştır. Aynı şekilde, 7. yüzyıldan itibaren epigram için ağıt beyiti ölçüsü kullanılması geleneği terk edilmiş, epigramlar ağırlıklı olarak on ikilik hece ölçüsüyle yazılmaya başlamışlardır. Bizans geleneği, Yunan şiirine yeni bir ölçü de kazandırmıştır: *politikos* vezni (İng. political verse, *stikhos politikos*, στίχος πολιτικός). Mısralar on beşlik hece ölçüsüyle, aksanlarla düzenlenen belli bir ritme göre yazılırdı. En erken örnekleri 10. yüzyılda görülen bu ölçü, 12. yüzyıldan itibaren iyice popüler olmuştur.

Bizans şiir geleneğinde yaygın olarak kullanılan birkaç tür vardır. Bunlardan ilki, özel gün ve olaylar için yazılmış şiirlerdir. Bir haminin siparişi üzerine, saraydaki törenler, düğünler, ölüm ve cenazeler, zaferler, zafer alayları gibi durumlar için yazılırlardı. Hayatını ağırlıklı olarak bu tür şiirler yazarak idame ettiren şairler vardır. Manuel Philes (13. yy) ve Theodoros Prodromos (12. yy) en önemli örneklerdir. Şairin kendi kendine hitap ettiği, hayatı üzerinde tefekküre daldığı şiirler de bazen bu türe ait kabul edilirler. 'Kendine' şiir, *eis heauton* (εἰς ἑαυτον) olarak bilinirler; şiirlerin başlıkları sıklıkla bu şekilde yazılmıştır. Didaktik şiirler bir diğer önemli grubu oluştururlar. Dilbilgisi, retorik, hukuk, teoloji, tarih, tıp, astronomi, mitoloji ve astroloji gibi konularda yazılmış, öğretici şiirlerdir. Bazıları mısralar halinde yazılmış listelere

benzer, bazılarının ise edebî yönleri oldukça kuvvetlidir. Bu türün en tanınmış örneklerini Mikhail Psellos (11. yy) ve Ioannes Tzetzes (12. yy) vermişlerdir. Epigramlar, çok önemli diğer bir türdür. Epigramlar kitap, ikona, mücevher, çanak, kadeh, mezar taşı, anıt, türlü kilise süslemeleri gibi herhangi bir objenin üzerine yazılmak için üretilmiş kısa mısraladır. Ancak, herhangi bir objeden bağımsız olarak da yazılabilirler. Genellikle kısadırlar, ama anlamca oldukça yoğun olurlar. Bizans epigramları, eskiçağ geleneğinin bir devamı olup, Hristiyanlığın güçlü etkisini gösterirler. Bizans İmparatorluğu'nda binalar ve objelere yazılan epigramlar entelektüeller tarafından derlenerek antolojilerde toplanmışlardır. Bunların en önemlisi 10. yüzyıla tarihlenen *Anthologia Palatina*'dır. Diğer bir tür olarak, şiir şeklinde yazılmış romanslar ve tarih eserleri de mevcuttur.

Hristiyanlığın toplumun en önemli kültürel değerlerinden birini oluşturduğu Bizans'ta, din temalı şiirler oldukça popülerdi. Epigramlarda, didaktik ve özel olay şiirlerinde sıklıkla dinî temalara rastlanır. Bunu yanı sıra, tövbe ve pişmanlık şiirleri de yaygındır. İlahiler de, bir şiir türü olarak kabul edilirdi.[17] *Kontakion* (κοντάκιον) ve *kanōn* (κανών) isimli ilahi türleri, Bizans geleneğinde özel bir yere sahiptirler. 5. yüzyılda geliştirilen, 6. yüzyılda yaygınlaşan *kontakion*, kısmi olarak Süryani litürjisinin etkilerini gösterir. Karmaşık ölçüler kullanan bu tür, hece sayıları ve aksan pozisyonları eş mısralardan

---

17 E. Wellescz, 'Words and Music in Byzantine Liturgy', *The Music Quarterly* 33:3 (1947), 297-310; S. Gador-Whyte, *Theology and Poetry in Early Byzantium* (Cambridge, 2017).

oluşan kıtalar halinde yazılırdır. Kıtaların ilk harfleri bir araya getirildiğinde alfabenin 24 harfini veya şairin adını veren akrostişler oluşurdu. Yeni bir ilahi, daha önceki *kontakion*ların ölçüleri ve ezgileri üzerine yazılabildiği gibi, yepyeni bir ilahi şeklinde de yazılabilirdi. Romanos Melodios (6. yy), Bizans'ın en önemli *kontakion* yazarıydı. Meşhur *Akathistos İlahisi* de *kontakion* türüne aittir. 7. yüzyılın sonundan itibaren, *kontakion*'un yerini *kanon* almıştır. İncil'deki dokuz kantik (kısa ilahi) örnek alınarak dokuz kaside şeklinde yazılsa da, genellikle sadece sekiz kaside kullanılır. Her kaside, birkaç kıtadan oluşur; *kanōn*lar çok uzun olabilir. *Kontakion* gibi, var olan *kanon*ların ezgileri üzerine yeni *kanōn*lar yazılabilirdi. Stil olarak *kontakion*'dan oldukça farklıdırlar, betimlemeden ziyade tefekkür daha ön plandadır. 8. yüzyılda yaşamış olan Giritli Andreas, Damaskoslu Ioannes ve Kosmas Melodios en önemli *kanōn* yazarları olarak kabul edilirler.[18]

Antolojide Kullanılan Derleme ve Çeviri Yöntemleri

Bu antolojide yer alacak şiirleri ve şiir parçalarını, Bizans şiir geleneğinin çeşitliğini yansıtacak şekilde seçmeye gayret ettim. Farklı yüzyıllardan, farklı üslup ve dil seviyelerinden şiirler seçip, şiirlerin konu yelpazesinin de geniş olmasına dikkat ettim.

---

* Giriş yazısının buraya kadar olan kısmı, S. Çelik, 'Bizans Edebiyatına Bir Giriş', *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2020, 294-305 künyeli makalemden alınmıştır; makale Bizans Edebiyatı hakkında daha kapsamlı bilgi içermektedir –ed.n.

Bunu yanı sıra, sevdiğim şairlerden, kendi beğenilerime uygun olarak da şiir seçtim. Her ne kadar Bizans ilahileri de Bizans şiir geleneğinin bir parçası olsa da Kassia'nın bir eseri dışında başka ilahiye yer vermedim. Çünkü bu eserler, şiir gibi okunmaktan ziyade, makamlarıyla söylenince daha iyi anlam bulurlar. Üstelik, ilahilere daha geniş yer vermek, antolojiyi çok din ve teoloji ağırlıklı hale getirebilirdi.[19] Türkçe çevirilerin yanında, Yunanca metinlere de yer verdim. Böylece, Yunanca bilen okuyucuların, arzu ederlerse orijinal metni okumalarına, şiirlerin tadına esas dillerinden varmalarına olanak sağlamak istedim. Ayrıca, Yunanca öğrenmekte olan Bizans uzman adaylarının, dilerlerse Yunancalarını ilerletmek için antolojiden faydalanmalarını, çift dilli bu metinlerden fayda görmelerini umuyorum.

Antolojiye koyduğum Yunanca metinlerin kaynaklarını ilgili bölümlerin sonunda belirttim. Baldwin'in sadece Yunanca metinlere yer verdiği *Byzantine Poetry Anthology* isimli eserinden de faydalandım, ancak Yunanca metinleri Baldwin'den değil de eğer mevcutsa, yeni veya literatürde kabul görmüş olan kritik edisyonlardan vermeyi tercih ettim.[20] Her şiir alıntısı için, metni aldığım edisyondaki yazımı ve noktalamayı olduğu gibi korudum. Bu nedenle, antolojideki Yunanca metinlerin noktalama sistemi

---

19 Kitap boyunca, dinî eser ve teolojik eser ifadeleri sıkça geçecek. Dinî eserden kastım, dinî bir tema işleyen herhangi bir eser; teolojik eser ise, Hristiyanlığın herhangi bir hususu üzerine yazılmış, ilmî ilahiyat eseri.

20 B. Baldwin, *Byzantine Poetry Anthology* (Londra, 1985). Bir diğer önemli Bizans şiir antolojisi; R. Cantarella, *Poeti Bizantini*, 2 cilt (Milano, 1992).

birbirinden farklı olabilir; bazıları modern noktalama kullanırken, bazı şiirler üst nokta gibi Bizans noktalama işaretlerini kullanıyor olacak. Aynı şekilde, metinlerin aksan ve büyük-küçük harf kullanımı da alınan kaynakların sistemlerini korudukları için birbirlerinden farklılık gösterebilir. Çeviriler, tanıtıcı yazılar ve notlarda, sadece terim yazımlarında ve transliterasyonlarda makron kullanmayı tercih ettim. *Khristos* kelimesini ise, genellikle Mesih değil de İsa olarak çevirmeyi tercih ettim.

Bazı durumlarda, okuyucunun aradığı metni bulmasını kolaylaştırmak adına bazı şiir ve şiir parçalarına kendim başlık koydum, bunu da başlığı tırnak içine alarak belirttim. Antolojideki şiirlerin eğer İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Modern Yunanca çevirileri mevcutsa, kendi Türkçe çevirilerimi onlarla kıyasladım. Fakat, bu kitapta yer alan bazı şiirlerin bildiğim kadarıyla bu dillerde çevirileri mevcut değildir.

Bu antolojiyi hazırlamamın en büyük sebebi, bir araştırmacı olarak Bizans edebiyatına duyduğum kişisel ilgidir. Lisans öğrencisiyken Bizans tarihçisi olmaya karar verince, Klasik Yunanca öğrenip, pratik yapmak amaçlı Bizans metinleri çevirmiştim. Öncelikle sadece bir gereklilik olarak öğrenmeye başladığım Yunancaya ve Bizans edebiyatına özel bir ilgi duymaya başlamıştım. Bu eserleri sadece tarihî kaynak olarak değil de kendi estetik değerleri çerçevesinde, orijinal dillerinden okuyunca, bu metinlerin bana çok keyif verdiğini fark etmiştim. 2018 yazında Şirince'de, Ali Nesin Matematik Köyü'nde yapılan Bizans programında, Bizans edebiyatı üzerine ders verirken, diğer hocaların ve öğrencilerin çevirdiğim

şiirlerle ilgilenmesi, heyecanımı paylaşmaları beni çok mutlu etmişti. Onların da teşviki üzerine, bu antolojiyi hazırlama fikri Şirince'deyken aklımda şekil almaya başladı. Bu antolojiyle, Bizans çalışmalarına eğilmek isteyen adaylara ve ilgili genel okuyucuya biraz da olsa Bizans şiirini tanıtabilmeyi umuyorum.[21] Uzmanlar için tarihî kaynak teşkil edebileceği gibi, bu şiirlerin pek çok kişi tarafından da keyif içinde okunabileceğine inanıyorum.

Bu antolojiyi hazırlarken bana büyük destek veren meslektaşım ve dostum Dr. Suna Çağaptay'a, değerli hocam Prof. Dimiter Angelov'a çok teşekkür ederim. Rahmetli hocam Dr. Ruth Macrides ne yazık ki antolojinin yayınlandığı göremedi; ancak, projenin ilk aşamalarında her zaman olduğu gibi heyecanımı paylaştı, beni hep yüreklendirdi. Editörüm değerli meslektaşım Dr. Kutlu Akalın kitabın üzerinde büyük bir titizlikle çalıştı; yorum ve önerileri çok yol gösterici oldu. Ayrıca, bu kitabın yayınlanmasına vesile olan ve beni Alfa Yayınlarıyla tanıştıran Prof. Turhan Kaçar'a teşekkür borçluyum. Yayın Yönetmenim Mustafa Küpüşoğlu'na antolojiyi yayınlamayı kabul ettiği, bu süreç boyunca gösterdiği sabır ve yardımları için çok teşekkür ederim. Son olarak, anne ve babam çeşitli aşamalarda kitabı defalarca okudular, antolojinin 'ilk okuyucuları' oldular.

[21] Vezin şeklinde yazılmış olan ünlü Digenis Akrites destanı da Türkçe bir çeviriye kavuşmuştur; *Digenis Akrites: Anadolu'nun Büyük Destanı*, çev., notlar ve sunuş B. Baysal (İstanbul, 2009). Paulos Silentiarios'un ünlü vezin Ayasofya betimlemesi de Türkçeye çevrilmiştir; *Mabeyinci Pavlos. Ayasofya'nın Betimlemesi*, Fransızcadan çev. S. Rıfat (İstanbul, 2018).

Her zaman yanımda oldukları, çalışmalarımı hep destekledikleri için çok teşekkür ederim. Bu kitabı, anne ve babama ithaf ediyorum.

Nazianzoslu Gregorios

Kilise Babası, aziz, din adamı, ilahiyatçı ve yazar Nazianzoslu (Nenizili) Gregorios, tüm Bizans tarihinin en önemli kişiliklerinden biridir.[1] 326-330 yılları arasında Kapadokya'da, Aksaray civarındaki Nazianzos'a yakın Arianzos'ta (Sivrihisar) doğdu. Kendisiyle aynı adı taşıyan babası Gregorios, Hristiyan olan eşi Nonna'nın etkisiyle Hristiyanlığa geçerek, Nazianzos piskoposluğuna atanmıştır. Annesi Nonna, Nazianzoslu Gregorios'un da yaşamındaki en etkili figürlerden biri olmuştur; şiirlerinde sıkça annesinden bahseder. Bir erkek evlat arzulayan annesi sürekli Tanrı'ya dualar etmiş, Gregorios doğunca da onu Tanrı'ya adamıştı. Önce Kaisareia'da (Kayseri) eğitim gören Gregori-

---

[1] B. E. Daley, *Gregory of Nazianzus* (Londra ve New York, 2006), 1-25, 26-90; C. White, *Gregory of Nazianzus: Autobiographical Poems* (Cambridge, 1997), xi-xxix; Ch. Simelides, *Selected Poems of Gregory of Nazianzus. I.2.17; II.1.10,19,32: A Critical Edition with Introduction and Commentary* (Göttingen, 2009), 21-88; N. Zagklas, 'Theodore Prodromos and the Use of the Poetic Work of Gregory of Nazianzus: Appropriation in the Service of Self-representation', *Byzantine and Modern Greek Studies* 40: 2 (2016), 223-242; T. Kaçar, 'The Election of Nectarius of Tarsus: Imperial Ideology, Patronage and Philia', *Studia Patristica vols XLIV-XLIX. Papers Presented at the Fifteenth International Congress on Patristic Studies in Oxford 2007*, ed. J. Baun, A. Cameron, M. Edwards ve M. Vinzent (Leuven, 2010), 307-313; C. Zimmermann, 'Faith and Verse: Gregory of Nazianzus and Early Christian Village Poetry', *Early Christianity in Asia Minor and Cyprus, From the Margins to the Mainstream*, ed. S Mitchell ve P. Pilhofer (Leiden, 2019), 126-147.

os, sonra İskenderiye ve Atina'ya giderek edebiyat, felsefe ve ilahiyat öğrenmiştir. Atina'dayken, diğer bir önemli Kilise Babası olan Kaisareialı Basileios ile yakın bir dostluk kurdu. Okul arkadaşlarından bir diğeri İmparator Iulianos'tu (360-363). 361 civarında Atina'dan Nazianzos'a döndü. Tam olarak ne zaman kendini Hristiyanlığa ve Kilise'ye adamaya karar verdiği bilinmese de Gregorios şiirlerinde Atina'ya giderken gemide yakalandığı fırtınanın kendisinde büyük bir ruhanî değişime sebep olduğunu vurgular.

Nazianzos'ta babasının onu rahiplik görevleri ve manastır yaşamı arasında seçim yapmak zorunda bırakması üzerine Gregorios, Kaisareialı Basileios'un yanına gitti, ikisi bir sene kadar münzevi bir hayat sürdüler. Sonra Basileios, Gregorios'u babasının yanına dönüp, ona yardım etmesi için ikna etti. 372'de Sasima (Hasaköy) piskoposu olan Gregorios, babasının ölümü üzerine sonradan Nazianzos'ta da görev yaptı. Dönemin en büyük teolojik tartışması olan Ariusçuluk hizipçiliğine karşı savaştı. Ariusçuluk, temel hatlarıyla Hristiyanlıkta Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un arasındaki ilişkiye dair faklı görüşler ileri sürüyordu. Oğul'un, Baba tarafından, daha sonra yaratıldığı için rütbece Baba'dan düşük olduğunu ve ikisinin özlerinin eşit olmadığını savunuyordu. Gregorios, babasından birkaç ay sonra da annesi Nonna'yı kaybetti; böylece onu anayurduna bağlayan hiçbir aile bağı kalmamıştı. 375-379 seneleri arasında Seleukeia'da bir manastırda yaşadı, bu dönemin sonunda yakın dostu Basileios vefat etti. 379 sonbaharında ise Konstantinopolis'te, İznik teolojisini savunan tarafın lideri oldu ve Ariusçuluğa karşı mücadele etmeye devam etti. Verdiği vaazlar

coşkuyla karşılansa da çeşitli çekişmelerin ve ihanetlerin arasında kaldı. 380 senesinde Konstantinopolis başpiskoposu oldu. 381 ilkbaharında Konstantinopolis Ekümenik Konsili'ne başkanlık etti, ancak konsilde de yine muhalefetle karşı karşıya kaldı. Artık yorulmuş olan Gregorios, istifa ederek Nazianzos'a döndü, 25 Ocak 390'da öldü.[2]

Nazianzoslu Gregorios çok üretken ve yetenekli bir yazardı. Vaazları ve teolojik eserleri, Bizans teolojisinin en önemli metinlerindendir. Ariusçuluk karşıtı eserleri ve paganizmi tekrar canlandırmaya çalışan İmparator Iulianos'a karşı yazdığı tezyifler dönemin dinî tarihi için çok önemli kaynaklardır. Gregorios'un vaazları sadece teolojik yönlerinden dolayı değil, aynı zamanda yazarın gösterdiği hitabet ve edebî yetenek nedeniyle de özel bir yere sahiptirler. Kaisareialı Basileios ve Nyssalı Gregorios ile pagan edebiyat geleneğini Hristiyanlığa uygun hâle getiren isimlerdendir. Bizans edebiyat ve eğitim geleneğinde Klasik Yunan yazarlarıyla eş mertebeye ulaşmış nadir yazarlardan biridir. Bizans geleneğinde nasıl 'şair' Homeros, 'hatip' Demosthenes ve 'komedyen' Aristophanes içinse, Gregorios da 'teolog' (ilahiyatçı) olarak anılmıştır; Bizans edebiyatındaki en önemli modellerden biri hâline gelmiştir. Gregorios'un eserlerini çalışmamış ve onun stilinden etkilenmemiş Bizans entelektüeli yok gibidir. Düz yazı eserlerinin yanı sıra, çok geniş de bir şiir külliyatına sahip olan Gregorios yaklaşık 20.000 mısra yazmıştır.

---

2 Rölikleri, 2004'den beri İstanbul Rum Patrikhanesi'nde muhafaza edilmektedir. Rölik, bir azizin bedeninden kalan naaş parçaları veya azize ait olan objelere verilen isimdir.

Bunların içinde aşağıda bir parçası sunulan uzun bir vezin otobiyografi, başka otobiyografik şiirler, ilahiler ve dinî şiirler vardır. Şiirlerinde Klasik Yunan şiir geleneğinden ve Homeros'tan oldukça etkilenmiştir. Çekici üslubu, şiirlerine yüklediği derin anlamlar ve otobiyografik unsurlar nedeniyle Bizans dönemi boyunca en çok örnek alınan şair olmuştur.

Ἑλλάς, ἐμὴ νεότης τε φίλη καὶ ὅσσα πεπάσμην
καὶ δέμας, ὡς Χριστῷ εἴξατε προφρονέως.
Εἰ δ' ἱερῆα φίλον με θεῷ θέτο μητέρος εὐχὴ
καὶ πατρὸς παλάμη, τίς φθόνος; ἀλλά, μάκαρ,
σοῖς με, Χριστέ, χοροῖσι δέχου καὶ κῦδος ὀπάζοις
υἱέϊ Γρηγορίου, σῷ λάτρι Γρηγορίῳ.

"Hellas"

Hellas, sevgili gençliğim ve tattığım onca haz,[1]
vücudum; ne rahatlıkla yerinizi bıraktınız İsa'ya.
Eğer annemin duaları ve babamın avucu verdiyse
değerli bir rahip olarak beni Tanrı'ya, kim haset
edebilir ki bana?[2]
Ey mübarek İsa, ilahî korolarına kabul et beni ve
şeref bahşet
kulun Gregorios oğlu Gregorios'a.

Τέκνον ἐμῆς θηλῆς, ἱερὸν θάλος, ὥς σε ποθοῦσα,
οἴχομαι εἰς ζωήν, Γρηγόρι', οὐρανίην·
καὶ γὰρ πόλλ' ἐμόγησας ἐμὸν κομέων πατέρος τε
γῆρας, ἃ καὶ Χριστοῦ βίβλος ἔχει μεγάλη.
ἀλλά, φίλος, τοκέεσσιν ἐφέσπεο, καί σε τάχιστα
δεξόμεθ' ἡμετέροις φάεσι προφρονέως.

"Annesinin ağzından"

Göğsümün bebeği, kutsanmış evlat, nasıl da arzuladım seni,[3]
gidiyorum artık, Gregorios, ilahî hayata.
Çok zahmet çektin bakarken bana ve yaşlı babana,[4]
buyrulduğu gibi İsa'nın yüce kitabında.
Lakin, takip et ebeveynlerini sevgili oğlum,
nurumuzla karşılayalım seni yakında, gönül rahatlığıyla.

Ἤδη μοι πολιόν τε κάρη, καὶ ἅψεα ῥικνὰ
ἐκλίνθη βιότοιο πρὸς ἕσπερον ἀλγινόεντος.
Ἀλλ' οὔπω τοιόνδε τοσόνδε τε ἄλγος ἀνέτλην.
οὐδ' ὅτε μαινομένοισι κορυσσόμενον ἀνέμοισι
γαίης ἐκ Φαρίης ἐπ' Ἀχαιΐδα πόντον ἔτετμον
ἀντολίῃ Ταύροιο, τὸν ἐρρίγασι μάλιστα
ναῦται, χειμερίου, παῦροι δέ τε πείσματ' ἔλυσαν.
Ἔνθα δ' ἐγὼ νύκτας τε καὶ ἤματα εἴκοσι πάντα
νηὸς ἐνὶ πρύμνῃ κείμην, θεὸν ὑψιμέδοντα
κικλήσκων λιτῇσι. Τὸ δ' ἄφρεε κῦμ' ἐπὶ νῆα,
οὔρεσιν ἢ σκοπέλοισιν ὁμοίϊον ἔνθα καὶ ἔνθα,
πολλὸν δ' ἐντὸς ἔπιπτε. Τινάσσετο δ' ἅρμενα πάντα,
ὀξέα συρίζοντος ἐπὶ προτόνοισιν ἀήτου.
Αἰθὴρ δ' ἐν νεφέεσι μελαίνετο, καὶ στεροπῇσι
λάμπετο, καὶ κραταιαῖς περιάγνυτο πάντοσε φωναῖς.
Τῆμος ἐμαυτὸν ἔδωκα θεῷ, καὶ πόντον ἄλυξα
ἄγριον εὐαγέεσσιν ὑποσχεσίῃσι πεσόντα.

"Fırtına"

Artık ağardı saçlarım; büzüşmüş eklemlerim
acılı bir hayatın akşamına meylediyor.
Lakin hiçbir zaman bu kadar büyük acı çekmedim,
Pharos topraklarından Yunanistan'a giderken
çıldırmış rüzgarlarla dövülen denizi geçtiğimde bile;
kış habercisi Tauros'un yükselme zamanıydı – pek
korkar
denizciler ondan, hatta çözer bazıları çıpalarını.[5]
O zaman, yirmi gece ve gün boyu uzanıp yattım
geminin kıçında,
dualarla yakardım yüce Tanrı'ya. Dalgalar köpürdü[6]
geminin yanlarında, dağlar, kayalar gibi;
üstelik su doldu geminin içi. Sallandı tüm halatlar
fırtınanın keskin çığlıkları altında.
Gökyüzü bulutlarla karardı ve şimşeklerle aydınlandı,
çınladı kudretli gürültülerle her yönden .
O anda kendimi Tanrı'ya adadım ve kaçıp kurtuldum
saf dualarımla durulan vahşi denizden.[7]

Ἀλλ' οὐ γὰρ ἡσύχαζεν ὁ φθορεὺς φθόνος,
ᾧ πάνθ' ἁλίσκετ' ἢ φανερῶς ἢ λαθρίως·
ἀρχὴν κακῶν μοι τὸ κρατεῖν ἐπεισάγει.
ὅσον γὰρ ἦν ἑῷν, Αἰγύπτου δίχα,
λαῶν πρόεδρον, ἄχρι Ῥώμης δευτέρας,
γῆς καὶ θαλάσσης ἐκ μυχῶν ἐσωτάτων
κινηθέν, οὐκ οἶδ' οἷστισιν θεοῦ λόγοις,
συνέρχεθ' ὡς πήξοντες εὐσεβῆ θρόνον.
ὧν ἦν πρόεδρος ἀνὴρ εὐσεβέστατος,
ἁπλοῦς, ἄτεχνος τὸν τρόπον, θεοῦ γέμων,
βλέπων γαλήνην, θάρσος αἰδοῖ σύγκρατον
βάλλων ὁρῶσι, πνεύματος γεώργιον.
τίς ἠγνόησε τοῦτον, ὃν δηλοῖ λόγος,
τῆς Ἀντιοχέων προστάτην ἐκκλησίας,
τὸν ὄνθ' ὅπερ κέκλητο καὶ καλούμενον
ὃ ἦν; μέλιτος γὰρ καὶ τρόπος καὶ τοὔνομα.
ὃς πόλλ' ἀνέτλη πνεύματος θείου χάριν
(εἰ καὶ ξένῃ τι μικρὸν ἐκλάπη χερί)
ἀγῶσι λαμπροῖς τὴν πλάνην ἀποξέων.

Οὗτοι μ' ἐνιδρύουσι τοῖς σεμνοῖς θρόνοις
βοῶντα καὶ στένοντα, πλὴν δι' ἓν μόνον
οὐ σφόδρ' ἄκοντα. τοῦτο μαρτύρει, λόγε.
τί τοῦτο; τἀληθὲς γὰρ οὐ κρύπτειν θέμις.
ᾤμην ματαίοις καρδίας φαντάσμασιν
(τὸ γὰρ θέλειν πρόχειρον εἰς τὴν ἐλπίδα
καὶ πάντα ῥᾷστα τῇ ζέσει τοῦ πνεύματος,
κἀγώ τις ἄλλως εἰς τὰ τοιαῦθ' ὑψίνους),
εἰ τὸ κράτος λάβοιμι τοῦδε τοῦ θρόνου –
πολλὴν ῥοπὴν γὰρ καὶ τὸ φαίνεσθ' εἰσφέρει —,
ὥσπερ χορευτὴς ἐν μέσῳ δυοῖν χοροῖν

"Kilise Konseyi"

Lakin amansız haset durup dinlenmedi,
o ki her şeyi yok eder, açıkça ya da gizlice;
zaten en başından beri, bütün dertlerime makam yol
açtı.
Mısır haricinde bütün Doğu kiliselerinin liderleri
denizlerin ve yeryüzünün dört bir bucağından
İkinci Roma'ya çağrıldı; bilmem Tanrı'nın hangi
planına göre
kutsal tahtı kuvvetlendirmek için toplandılar.[8]
Başkanları pek dindar bir zattı,
sade, hilesiz tavırları vardı, Tanrı'yla doluydu kalbi,
çehresi sakindi, kendisini görenleri
özgüven ve alçak gönüllüğünün bileşimiyle çarpardı;
Kutsal Ruh'un tarlasıydı.[9]
Bu adamı, yani Antakya Kilisesi'nin başını,
kimlerin tanımadığını sözlerim açıkça gösterecek,
kendi ismi gibiydi ve ismi de kendine tam uyardı;
hem ismi, hem de hali tavrı bal gibiydi.[10]
Kutsal Ruh uğruna çok şeye katlandı,
(yabancılar tarafından kandırılmaya yatkın olsa bile)
hatasını parlak çabalarıyla giderirdi.
Bu adamlar, bağırıp, çağırıp ve iç çekerek,
beni o yüce tahta oturttular. Tümüyle gönülsüz
olmayışımın
tek bir nedeni vardı: şahitlik edin buna mısralarım.
Kalbimin boş tahayyülleri beni etkisi altına aldı,
(zira arzu kolayca ümide dönüşür
ve insanın ruhu heyecanla doluyken her şey kolay
gelir; üstelik ben bu tarz olaylarda fazla iyimserimdir.)
sandım ki bu tahtın gücünü kabul edersem
—dış görünüm çoğu kez aldatıcıdır—

ἄμφω πρὸς αὑτὸν συντιθεὶς τοὺς πλησίον,
τῇ μὲν τὸν ἔνθεν, τῇ δὲ τόν, χοροῦ νόμῳ
εἰς ἓν συνάξειν τοὺς διεστῶτας κακῶς.
πῶς δ' οὐ κάκιστα καὶ δακρύων πλουσίων
θρήνων τε πολλῶν καὶ σπαραγμῶν ἀξίως,
οἵων τις οὔπω τῶν πάλαι ἢ τῶν νέων
ἐπ' οὐδενός ποτ ἀνιαρῶν ἐστήσατο,
πολλῶν κακῶν πολλοῖς τε συμπεπτωκότων,
οὐδ' ἣν ἅπαντες ᾄδουσ' Ἰσραὴλ σποράν,
ὃν χριστοφόντης ἐξελίκμησεν χόλος.

Οἱ γὰρ πρόεδροι καὶ λαοῦ διδάσκαλοι,
οἱ πνεύματος δοτῆρες, ὧν σωτήριος
θρόνων ἀπ' ἄκρων ἐξερεύγεται λόγος,
οἱ πᾶσι κηρύσσοντες εἰρήνην ἀεὶ
φωναῖς πλατείαις ἐν μέσαις ἐκκλσίαις
τοσοῦτον ἐπεμάνησαν ἀλλήλοις πικρῶς,
ὥστ' ἐκβοῶντες, συλλέγοντες συμμάχους,
κατηγοροῦντες καὶ κατηγορούμενοι,
διδόντες, ἐκδημοῦντες ἐν πηδήμασιν,
διαρπάζοντες, οὓς τύχοι τις προφθάσας,
λύσσῃ φιλαρχίας τε καὶ μοναρχίας –
πῶς ἐκβοήσω ταῦτα καὶ τίσιν λόγοις; –
ἔρρηξαν ἤδη τὴν ὅλην οἰκουμένην,
ὃ πρόσθεν εἶπον, ἡνίκ' ἠρχόμην λόγου.
λῆξις δ' ἑῴσα καὶ δύσις λόγου πλέον
τομὴ νομίζετ' ἢ τόπων καὶ κλιμάτων.
τὰ μὲν γὰρ ἥνωτ', οὐκ ἄκροις, ἀλλ οὖν μέσοις
οἱ δ' οὐδέν ἐστιν, ᾧ δέοντ' ἐρρωγότες,
οὐκ εὐσέβειαν (τοῦτ' ἀνευρίσκει χόλος,
ψεύστης ἕτοιμος), τὴν δ' ὑπὲρ θρόνων ἔριν.

iki koronun arasındaki bir koro lideri gibi,
her iki tarafı da yanımda tutup, adeta bir dans gibi,
birilerini bu taraftan, ötekileri diğer taraftan getirip,
feci şekilde ayrışmış olan bu tarafları bir araya
toplayabilirim.
Bu ayrılık, gözyaşlarına, sayısız ağıtlara ve pek çok
acıya
layık bir felaket değil de nedir?
Böyle bir acıyı ne geçmişte ne de günümüzde
hiçbir insan çekmemiştir;
pek çok kişi ziyadesiyle acı çekmiş olsa bile,
insanoğlunun şarkılarını söylediği, İsrail'in
dağılması esnasında bile,
İsrail ki, onu Mesih katili öfke savurup dağıttı.
Halkın liderleri ve öğretmenleri,
Ruh'u bahşedenler, yüce tahtlarından
kurtarıcı söz fışkıranlar,
onlar ki kiliselerinin içinde, yüksek sesle
her daim herkese barışı salık verirler:
işte bu adamlar büyük bir öfkeyle birbirlerine girdiler;
bağırıp çağırdılar, kendilerine müttefik topladılar,
suçladılar ve suçlandılar,
yazılar dağıttılar, ortalıklarda gezinip,
her kime önce ulaşırlarsa ona yapıştılar.[11]
Güç, özellikle mutlak güç, sevdaları tarafından
sürüklendiler.
— Bu olanları nasıl, hangi sözcüklerle kınayayım?—
Zaten parçalamışlardı tüm *ekümeni*,[12]
bunu şiirimin başında anlatmıştım.
İmparatorluk, sanki iklimler veya coğrafyaya göre değil,
onların düşünceleriyle ayrılmıştı, doğu ve batıya.
Zira bu yönlerden birlik halindedir imparatorluk,
uç eyaletlerde değil, merkezlerde birleşmiştir.

Lakin hiçbir şey yoktur ki ayrışmış olan bu insanları birleştirsin;
doğru iman yüzünden değil (yalan dolandır bu iddia)
taht çekişmesi yüzünden ayrışmıştır bu kimseler.[13]

Notlar

1 Hellas, Yunanistan'ın Eskiçağdaki adıdır ve halen az da olsa pagan çağrışımlar yapabilirdi. Gregorios, gençliğinde Atina'da geçirdiği yıllara atıfta bulunuyor.

2 Bir erkek evlada sahip olmak için yanıp tutuşan ve bunun için çok dua eden annesi Nonna, Gregorios doğunca onu Tanrı'ya adamıştır. Bir erkek evlada sahip olmak için dua eden, sonra oğlunu Tanrı'ya adayan anne motifine Kutsal Kitap'ta da sık rastlanır. Gregorios'la aynı adı taşıyan ve Nazianzos piskoposu olan babası, Gregorios'u rahip olarak bizzat takdis etmiştir.

3 Şiir, Gregorios'un annesinin ağzından yazılmıştır; Gregorios şiirlerinde sıkça annesinden bahseder. Annesi, bir erkek evlat sahibi olma özlemine ve bebek Gregorios'u emzirmesine atıfta bulunuyor.

4 Baldwin, bu mısranın Homeros'un, *İlyada* II, 9, 942 ve *Odysseia* 24, 390 mısralarının bir karması olduğunu belirtiyor. (Baldwin, 1985, s.7)

Gregorios, anne ve babasına bakmak üzere yurduna geri dönmek zorunda kalmıştı. Şairin babası Gregorios oldukça ileri bir yaşta ölmüştü, ondan sadece birkaç ay sonra annesi Nonna da vefat etmişti. Şiir yazıldığı esnada, her ikisi de ölmüştür.

5 Gregorios, Taurus'un kuyruğunu oluşturan Pleiades takım yıldızının sonbaharda yükselmesinden bahsediyor; fırtınalı kış döneminin başlangıcına işaret ederdi. (White, 1997, s.19)

6 Gregorios'un Tanrı için kullandığı *hypsimedonta* (yukarıda olan ve yaşayan, yüce) sıfatı, Homeros tarafından Zeus için kullanılmıştı. (Baldwin, 1985, s.8)

7 Gregorios, başka şiirlerinde de bu fırtınadan, onu Tanrı'ya yaklaştıran olay olarak bahseder.

8 Konstantinopolis başpiskoposluk tahtı. Bahsedilen toplantı, İkinci Ekümenik Kilise Konseyi olarak da bilinen Konstantinopolis Konseyi'dir (381). Şiirde iddia ettiğinin aksine, pek çok Batı piskoposu konseye katılmamıştı. Konsey, İznik Amentüsü'nü tekrar formüle edip, bilinen haline getirmişti. Hizipçi oluşumları tekrar kınamıştı, ki bunların en

önemlisi Ariusçuluk idi. Fakat, konseyde pek çok tartışmalı teolojik husus gündeme gelmiş, farklı görüşler çatışmıştır. Gregorios'un atanması ise ona istediği barış ortamını sunmamıştır; hasımları ile sorunları devam etmiştir.

9 Korintliler: 3.9.

10 Antakya patriğininin adı ile kelime oyunu yapılıyor. Meletios, bal gibi anlamına gelirdi. Meletios 360'tan 381'deki ölümüne kadar Antakya patriği idi. Genellikle, yaşadığı dönemde Ortodoksluğun en büyük savunucusu olarak görülmekteydi.

11 Yazı dağıtmaktan kasıt, piskoposların kendi teolojik düşüncelerini savundukları küçük kitapçıklardır. Bizans'ta, özellikle dini polemiklerde kullanımları çok yaygındı.

12 Ekümen (*oikoumenē*), çeşitli anlamlar içerebilirdi; medeni ve insan yerleşimi olan dünya bölgesi, imparatorluk toprakları, Ortodoks Kilisesi'nin yönetimi altında olan topraklar. Gregorios, piskoposların kavgalarıyla Doğu Hristiyanlığını böldüklerini söylüyor.

13 İmparatorluğun, farklı eyaletler ve bölgelere ayrılmasına rağmen halen merkezi bir yönetime bağlı olduğu, dolayısıyla birlik içinde olduğu ima ediliyor. Gregorios, Kilise'nin önde gelenlerinin inanç ayrımları nedeniyle değil de makam sevdası yüzünden birbirlerine düştüklerini söylüyor.

Metin: Baldwin, *Anthology*, s.5-7; White, *Gregory of Nazianzus*, s.121-125.

Palladas

Palladas, İskenderiyeli bir epigram yazarı, dilbilgisi uzmanı ve öğretmendi. Erken dördüncü yüzyılda yaşamış olması dışında hayatı hakkında pek bilgi yoktur. Yaşamı için 360-450, 319-400 ve 259-340 aralıkları önerilmiştir; sonuncu tarihlendirmeye göre Palladas'ın epigramları I. Konstantinos'un siyasî ve dinî propagandalarına sıklıkla referansta bulunmaktadır. Yaklaşık 150 epigramla Yunan Antolojisi'ndeki en önemli şairlerden biridir. Bu epigramlardan bazılarının ona atfedilmesi tartışmalı olsa da Palladas, kendi eserlerini bizzat toplamış ve saklamıştır.

Palladas epigramlarında, karısı tarafından hor görülen, fakir bir öğretmen kimliğine bürünür. Oldukça karamsar bir ruh hâli yansıtan şair, ayrıca eleştirel bir üslup gösterir. Hristiyanlık ve artık ölmekte olan paganizm arasında kalmış bir dünyada yaşayan Palladas'ta hem pagan hem Hristiyan etkiler gözlenir. Bu nedenle uzmanlar epigramlarına özel bir ilgi göstermişlerdir.[1]

---

1 'Palladas', *The Oxford Dictionary of Byzantium*; Baldwin, *Anthology*, 35-37; K. W. Wilkinson, 'Palladas and the Age of Constantine', *Journal of Roman Studies* 99 (2009), 36-60.

Πᾶσα γυνὴ χόλος ἐστίν· ἔχει δ' ἀγαθὰς δύω ὥρας,
τὴν μίαν ἐν θαλάμῳ, τὴν μίαν ἐν θανάτῳ.

"Kadın"

Kadın dediğin baş ağrısıdır. Lakin, iki vakitte iyiliği görülür;
biri evlilik yatağında, diğeri de ölüm döşeğinde.[1]

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον· ἢ μάθε παίζειν,
τὴν σπουδὴν μεταθείς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας.

"Hayat sahnesi"

Bir sahnedir tüm hayat ve bir oyun. Ya oynamayı öğren,
hayatın akışına bırak kendini, ya da sırtlan kederleri.[2]

Γῆς ἐπέβην γυμνός, γυμνός θ’ ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι·
καὶ τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος;

"Çıplak toprak"

Çıplak geldim topraktan, yine çıplak gideceğim
toprağın altına.
Neden boş yere acı çekeyim ki, görürken sonumu
tüm çıplaklığıyla?[3]

Εἰ μοναχοί, τί τοσοίδε; τοσοίδε δέ, πως πάλι μοῦνοι;
ὦ πληθὺς μοναχῶν ψευσαμένη μονάδα.

"Keşişler"

Eğer keşişlerse, neden bu kadar çoklar? Bu kadar çoklarsa, nasıl yalnız olabilirler?
Ey siz yalancı ve münzevi keşişler kalabalığı![4]

Ἄρα μὴ θανόντες τῷ δοκεῖν ζῶμεν μόνον,
Ἕλληνες ἄνδρες, συμφορᾷ πεπτωκότες,
ὄνειρον εἰκάζοντες εἶναι τὸν βίον;
ἢ ζῶμεν ἡμεῖς τοῦ βίου τεθνηκότος;

"Helenler"

Sadece ölenleri düşünerek yaşamıyor muyuz
felakete uğramış biz Helenler,
yaşamı bir rüyaya benzetmiyor muyuz?
Yoksa yaşam öldüğü hâlde mi yaşıyoruz?[5]

Notlar

1 Palladas, kadınlara karşı bu aşağılayıcı tavrını başka şiirlerinde de sergiler. Geç antik dönemde kadın karşıtı bu tür yazılar ve dizeler oldukça yaygındı. Palladas bu geleneği devam ettirmektedir. Son mısradaki yatak, *thalamos*, ve ölüm, *thanatos* arasındaki ses benzerliği şiire ahenk katar.

2 Hayatın bir sahne olması fikri, erken Hristiyan metinlerinde yaygındı.

3 *Gymnos* (çıplak) ile kelime oyunu yapılmıştır; şair hem çıplak olarak topraktan var edilmiştir ve öyle gömülecektir, hem de açıkça sonunu görmektedir. *Gymnos* ayrıca 'ifşa edilmiş, açık, yalın' anlamına da gelirdi. Topraktan çıplak gelinmesi, Adem'in topraktan yaratılmasına bir göndermedir.

4 Yine mısralar bir kelime oyunu ile anlam kazanır. *Monakhos* (keşiş) kelime anlamıyla yalnız kalan kimse anlama gelir, çünkü keşişlerin yalnız (*monos*) ve münzevi bir hayat sürmeleri beklenirdi. Fakat, bu mısralardaki keşişler (*monakhoi*) yalnız (*mounoi*) değillerdir, kalabalık bir yaşam sürmektedirler. Münzevi (*monada*) keşişler (*monakhōn*) kalabalığı ifadesi, keşişlerin münzevi hayatın kurallarına uymadıklarını iyice vurgular. Kalabalık ve yalnızlık kavramları iki mısra boyunca kontrast yaratır.

5 'Ölmekte olan' paganizme atıfta bulunmaktadır; pagan Helenler artık Hristiyan dünyasında ölmekte olan bir geleneği son yaşatanlardır. Ölüm ve yaşam kavramları tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

Metin: Baldwin, *Anthology*, s.38-42.

Anonim taşlama

‘Εἰρήνη πάντεσσιν’, ἐπίσκοπος εἶπεν ἐπελθῶν.
Πῶς δύναται πᾶσιν, ἣν μόνος ἔνδον ἔχει;

‘Barış hepinizin üzerinde olsun’, dedi piskopos gelirken.
Nasıl herkesin üzerinde olacak, içeride bir tek onunla olurken?

Notlar

İskenderiye patriği Dioskoros'un, Pansophia Oreine adında, hafifmeşrepliği ile nam salmış bir kadınla ilişkide bulunduğu söylentileri vardır. Dinî tartışmalar ve başka anlaşmazlıklar nedeniyle 451'de Khalkedon Konsili'nde görevden alınmıştır. Muhalifleri, bu yasak ilişkinin halk tarafından şarkılara döküldüğünü iddia etmiştir. (Baldwin, 1985, s.17)
Bu kısa taşlamayı anlamlı kılan Yunanca metindeki kelime oyunlarıdır. Barış anlamına gelen *eirenē* kelimesi, ayrıca çok yaygın bir kadın ismiydi. Üstelik Eirene'nin telaffuzu Bizans/Ortaçağ Yunancasında Oreine isminin telaffuzuna çok yakındı; İrini ve Orini. Eirene ismi Pansophia Oreine'ye bir atıftır. 'Barış hepinizin üzerinde olsun' ifadesi, ayrıca 'Eirene herkesle beraber olsun' anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Piskoposun Eirene'yi kendisi için kilisenin içinde bulundurması nedeniyle, Eirene'nin herkesle beraber olmasının mümkün olmadığı ima ediliyor. Rahiplerin ayinde kullandığı 'Barış hepinizin üzerinde olsun' ifadesi çift anlamlı kullanılarak, yozlaşmış din adamlarının özellikle Dioskoros'un, kadınlarla gayrimeşru ilişkiler kurmaları eleştiriliyor. Sadece kendi, tek başına anlamına gelen *monos* kelimesi de keşiş anlamına gelen *monakhos* (*monos*'tan türemiştir) kelimesini çağrıştırarak, bu durumun ahlaksızlığını iyice vurgulamaktadır. Bu kısa Yunanca mısralar ses uyumu olarak oldukça ahenklidir; e ve p sesleri dikkat çekici aliterasyonlar oluşturup, sesli okuma esnasında çok baskın bir şekilde duyulmaktadırlar.

Metin: Baldwin, *Anthology*, s.17.

İmparator I. Anastasios hakkında anonim taşlamalar

Εἰς εἰκόνα Ἀναστασίου βασιλέως ἐν τῷ Εὐρίπῳ

Εἰκόνα σοι, βασιλεῦ κοσμοφθόρε, τήνδε σιδήρου
ἄνθεσαν, ὡς χαλκοῦ πολλὸν ἀτιμοτέρην,
ἀντὶ φόνου, πενίης τ' ὀλοῆς, λιμοῦ τε, καὶ ὀργῆς,
οἷς πάντα φθείρεις ἐκ φιλοχρημοσύνης.

İmparator Anastasios'un Euripos'taki bir heykeli üzerine[1]

Ey dünyayı yok eden imparator, demirden bir heykelini
diktiler senin; zira çok daha ucuz bronzdan,[2]
bir mükafatı ölümlerin, açılığın, kıtlığın ve öfkenin;
bunlarla her şeyi yok ediyorsun paragözlüğünden
ötürü.

Ἐγγύθι τῆς Σκύλλης χαλεπὴν στήσαντο Χάρυβδιν,
ἄγριον ὠμηστὴν τοῦτον Ἀναστάσιον.
δείδιθι καὶ σύ, Σκύλλα, τεαῖς φρεσί, μὴ σὲ καὶ αὐτὴν
βρώξῃ, χαλκείην δαίμονα κερματίσας.

"Kharybdis ve Syklla"

Skylla'nın yanı başına acımasız Kharybdis'i,
bu gözü dönmüş, vahşi Anastasios'u koydular.[3]
Tüm kalbinle kork, ey Skylla, seni de yutuvermesin diye,
nasılsa senin bronz heykelini bozuk paraya çevirdi bile.[4]

Notlar

1 *Eikōn*, kelimenin tam manasıyla suret anlamına gelirdi, burada heykel anlamı taşımaktadır. Euripos, Hippodrom'un ortasında bulunan ve yedi adet su rezervi içeren alana verilen bir isim. Attika bölgesi ve Eğriboz Adası arasındaki Euripos Boğaz'ına atıfta bulunularak verilmiş bir isimdir. (Stephenson, 2013, s. 65)
I. Anastasios (491-518); Malalas ve Evagrius gibi tarihçiler de Anastasios'un paragöz olduğunu, ağır vergiler getirdiğini, hazineye para toplamak için her türlü yolu denediğini yazarlar. Ancak, Anastasios aynı zamanda bazı vergilere af getirmiş, imparatorluk ekonomisini ve devlet hazinesini çok zenginleştirmişti. (Iliev, 2011, s. 8)
Dil bakımından arkaik ve rafine bir üslup sergileyen bu mısralar, çok yüksek ihtimalle seçkin tabakaya mensup kimseler tarafından yazılmıştı. Yani, halk tarafından ortaya konulmuş, sokakta tekrarlanan yergi mısraları değillerdi. (Iliev, 2011, s. 9)

2 *Kosmophthoros* (dünyayı yok eden) sıfatı, genellikle İsa için kullanılan *kosmosōtēr* (dünyayı kurtaran) sıfatına ironik bir göndermedir.

3 Skylla ve Kharybdis, mitolojik canavarlar. Skylla ve Kharybdis dar bir boğazın iki ucunda yaşayan deniz canavarlarıydı, böylece birinden kaçmaya çalışan denizciler mecburen öteki canavara yaklaşmak zorunda kalırlardı. Skylla ve Kharybdis arasında kalmak deyimi, iki zorluğun arasında kalmak anlamında gelirdi. Skylla ve Kharybdis motifi, Bizans yazarlarınca sıklıkla kullanılırdı.
Hippodrom'da Euripos'ta bulunan heykeller arasında bir Skylla figürü içeren bir heykel grubu vardı; heykel grubu bir tekne figürü de içeriyordu. Bu heykel grubu, çeşme fonksiyonuna da sahip olabilirdi. MS 500 senesi civarında Hippodrom'a konulan bu heykel grubu, 1204'te 4. Haçlı Seferi'nde yok olmuştur. Skylla, dar boğazlarla ilişkilendirdiği için Euripos'ta durması ayrıca anlamlıydı. (bkz not 1) Skylla, deniz zaferlerini de sembolize ederdi. Ayrıca Skylla heykelleri sıklıkla Roma villalarının bahçelerine konulurdu. (Stephenson, 2013, s. 65-74)

4 Normalde kendi korku saçan, her şeyi yutan Skylla'nın bile Anastasios'tan korkması salık veriliyor. Açgözlülüğü nedeniyle her şeyi 'yutan' Anastasios'un bronz tanrıça heykelini eritip, sikkeye çevirdiği ima ediliyor. Heykelleri parasal kazanç için eritmek çok olağandışı olmasa da bu mısraların başka bir anlamı da olabilir: Anastasios'un orduyu beslemek için koyduğu bir vergiyi adet olduğu üzere ayni vergi olarak değil de sikke olarak ödemek zorunluydu. Sikkeye çevirmek (*kermatizō*) fiili, bu vergiye de gönderme yapıyor olabilir. (Iliev, 2011, s.9)

Metin: *Greek Anthology* IV, s. 196-199.

Panopolisli Nonnos

Nonnos'un hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir, 400-470 senelerinde yaşadığı tahmin edilir.[1] Nonnos, eserlerini İskenderiye'de yazmış, bu şehirde ölmüştür. Mısır'ın Panopolis şehrinden olduğu sadece sonra yazılmış bir epigramda geçer, kendisi bu şehirden hiç bahsetmez. Muhtemelen aslen Anadolulu bir aileden gelmekteydi. *Dionysiaka* adlı ünlü epik şiirin yanı sıra Yuhanna İncili metnini aktaran manzum bir eser kaleme almıştır. *Dionysiaka*, Antikçağ'dan günümüze gelen en uzun şiirdir, 48 kitaptan ve 21,286 mısradan oluşur. Kitap sayısı, Homeros'un *İlyada* ve *Odyessia* eserlerinin toplam kitap sayısına denk gelir; yüksek ihtimalle bu bilinçli bir seçimdir. Homeros'un güçlü etkilerini gösteren eser, şarap ve asma tanrısı Dionysos'un hayatını, kahramanlıklarını ve tanrı olmak için yaşadığı maceraları anlatır. Çeşitli mitolojik hikayeleri kendi yorumunu katarak sunar. *Dionysiaka*'nın canlı betimlemeleri, psikolojik tahlilleri ve temaları oldukça dikkat çekidir. Tanrısallık, savaş, şiddet, yolculuk gibi temalar sıklıkla vurgulanır; dans, müzik ve şiir harmanlanır. Nonnos'un yarattığı Dionysos'un İsa Mesih'i andırması nedeniyle, şairin onu İsa'ya rakip bir tanrı olarak sunduğunu ve pagan inanca sahip olduğunu savunan uzmanlar

---

1 Baldwin, *Anthology*, 56-57; *Brill's Companion to Nonnos of Panopolis*, ed. D. Accorinti (Leiden ve Boston, 2016); *Nonnos of Panopolis in Context: Poetry and Cultural Milieu in Late Antiquity with a Section on Nonnos and the Modern World*, ed. K. Spanoudakis (Berlin, 2014).

vardır. Fakat, şair aynı zamanda Yuhanna İncili'ni şiire dökmüştür, o nedenle bu görüş tartışmaya açıktır. Nonnos'un altı ayaklı ölçüyü kullanırken gösterdiği yenilikçi üslup, Bizans şiir geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Panopolisli Nonnos sonraki şairler tarafından sıklıkla örnek alınmıştır.

Εἰπέ, θεά, Κρονίδαο διάκτορον αἴθοπος αὐγῆς,
νυμφιδίῳ σπινθῆρι μογοστόκον ἄσθμα κεραυνοῦ,
καὶ στεροπὴν Σεμέλης θαλαμηπόλον· εἰπὲ δὲ φύτλην
Βάκχου διssοτόκοιο, τὸν ἐκ πυρὸς ὑγρὸν ἀείρας
Ζεὺς βρέφος ἡμιτέλεστον ἀμαιεύτοιο τεκούσης,
φειδομέναις παλάμῃσι τομὴν μηροῖο χαράξας,
ἄρσενι γαστρὶ λόχευσε, πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,
εὖ εἰδὼς τόκον ἄλλον, ἐπεὶ γονόεντι καρήνῳ,
ἄσπορον ὄγκον ἄπιστον ἔχων ἐγκύμονι κόρσῃ,
τεύχεσιν ἀστράπτουσαν ἀνηκόντιζεν Ἀθήνην.
Ἄξατέ μοι νάρθηκα, τινάξατε κύμβαλα, Μοῦσαι,
καὶ παλάμῃ δότε θύρσον ἀειδομένου Διονύσου·
ἀλλὰ χοροῦ ψαύοντα, Φάρῳ παρὰ γείτονι νήσῳ,
στήσατέ μοι Πρωτῆα πολύτροπον, ὄφρα φανείη
ποικίλον εἶδος ἔχων ὅτι ποικίλον ὕμνον ἀράσσω·
εἰ γὰρ ἐφερπύσσειε δράκων κυκλούμενος ὁλκῷ,
μέλψω θεῖον ἄεθλον, ὅπως κισσώδεϊ θύρσῳ
φρικτὰ δρακοντοκόμων ἐδαΐζετο φῦλα Γιγάντων·
εἰ δὲ λέων φρίξειεν ἐπαυχενίην τρίχα σείων,
Βάκχον ἀνευάξω βλοσυρῆς ἐπὶ πήχεϊ Ῥείης
μαζὸν ὑποκλέπτοντα λεοντοβότοιο θεαίνης·
εἰ δὲ θυελλήεντι μετάρσιος ἅλματι ταρσῶν
πόρδαλις ἀίξῃ πολυδαίδαλον εἶδος ἀμείβων,
ὑμνήσω Διὸς υἷα, πόθεν γένος ἔκτανεν Ἰνδῶν
πορδαλίων ὀχέεσσι καθιππεύσας ἐλεφάντων.
εἰ δέμας ἰσάζοιτο τύπῳ συός, υἷα Θυώνης
ἀείσω ποθέοντα συοκτόνον εὔγαμον Αὔρην,
ὀψιγόνου τριτάτοιο Κυβηλίδα μητέρα Βάκχου·
εἰ δὲ πέλοι μιμηλὸν ὕδωρ, Διόνυσον ἀείσω
κόλπον ἁλὸς δύνοντα κορυσσομένοιο Λυκούργου·
εἰ φυτὸν αἰθύσσοιτο νόθον ψιθύρισμα τιταίνων,
μνήσομαι Ἰκαρίοιο, πόθεν παρὰ θυιάδι ληνῷ
βότρυς ἀμιλλητῆρι ποδῶν ἐθλίβετο ταρσῷ.

Anlat, ey tanrıça, Kronos'un ateş parlaklığındaki ulağını,
yıldırımın düğün meşalesiyle getirdiği nefes nefese o zor doğumu,
ve Semele'nin nedimesi olan şimşeği.[1]
Sonra anlat iki kere doğan Bakhos'un dünyaya gelişini,
Zeus'un ateşten nemli halde çıkardığı,
o ebesiz doğan, yarı-gelişkin bebeği;
nasıl Zeus'un ürkek ellerle kendi baldırını kesip,
hem ana hem baba olup, onu o erkek karnında taşıdığını.
Başka bir doğumdan tecrübeliydi Zeus: başı gebe kalıp,
ekilmemiş o tohumun inanılmaz ağırlığını taşırken şakağı,
zırhıyla ışık saçan Athene'yi doğurmuştu.[2]
Getirin bana rezeneleri, ey Mousalar, titretin zilleri;
verin elime şarkılara konu olan Dionysos'un asasını![3]
Lakin bana komşu Pharos'tan getirin danstaki eşlikçimi;
getirin bana kurnaz Proteus'u, görünsün türlü biçimlerinde,
zira şarkımı türlü türlü çalıyorum ben de.[4]
Eğer yılan olup, sürünerek kayarsa Proteus,
ben de tanrının bu amelini şarkıya dökerim:
yılan-saçlı korkunç devleri nasıl sarmaşık asasıyla yardığını.[5]
Eğer aslan olup sallarsa fırça gibi yelesini,
aslan doğuran tanrıçanın göğsünü gizlice emen,
tüylü Rheia'nın koluna girmiş Bakhos'un övgüsünü haykıracağım.[6]

Eğer bir leopar olup, fırtına gibi zıplarsa pençeleriyle,
biçimini ustaca değiştirirse, Zeus'un oğlunu
öveceğim şarkımda;
nasıl Hint ırkını katlettiğini ve filleri ezip geçtiğini
leoparların çektiği savaş arabalarının.[7]
Eğer bir yaban domuzu suretine bürünürse,
güzel, domuz avcısı, Kybele kızı, sonra doğan üçüncü
Bakhos'un anası
olan Thyone'nin, Aura'ya sevdalı oğlu hakkında şarkı
söyleceğim.[8]
Eğer suyu taklit ederse, konu edineceğim şarkıma,
Lykurgos miğferini takınca Dionysos'un nasıl tuzlu
sulara daldığını.[9]
Eğer ağaca dönüşüp, sahte bir fısıltıyla uğuldarsa,
İkaros'u, nasıl taşkın şarap teknesinde kendinden
geçip,
ayaklarıyla üzümleri ezdiğini anımsayacağım.[10]

Notlar

1 'Anlat ey tanrıça' diye başlayan ilk mısra İlyada'nın ilk mısrasına öykünmektedir. Dionysos, Tanrı Zeus ve ölümlü Semele'nin çocuğudur. Zeus'un kıskanç karısı Hera, Semele'nin aklına girer ve onun Zeus'tan kendini tanrı formuyla göstermesini istemesini sağlar. Sevgilisinin her isteğini yerine getireceğine yemin etmiş olan Zeus, mecburen Semele'ye kendini tanrı formunda gösterir. Zeus'un şimşekleri ve fırtınalarıyla tutuşan Semele, yanarak can verir. Fakat Zeus, o sırada ana rahminde olan Dionysos'u kurtarır ve onu kendi kalçasına saklayarak doğumuna kadar korur. Bu nedenle, Dionysos'a 'iki-kez doğan' da denilir.

2 Dionysos'u kendi vücudunda saklayıp doğurduğu gibi, Zeus kızı Athene'yi de alnından doğurmuştur. Tanrıça, babasının başından yetişkin halde ve giyinik olarak doğmuştur.

3 Dionysos ile ilişkilendirilen, *thyrsos* isimli asa, büyük bir rezene sapından yapılıp, sarmaşık ve yapraklarla süslenirdi. Doğurganlık, bereket ve zevk sembolü olan asa, Bakkhos ritüelleri ve danslarında kullanılırdı.

4 Proteus: ırmakların ve okyanusların tanrısı, deniz tanrısı Poseidon'un oğlu. Su gibi, Proteus da akışkan ve değişkendir; formunu istediği gibi değiştirebilir, istediği forma bürünebilir. Mitlerde Nonnos'un saydığı bütün formlara (domuz, leopar, yılan, su ve ağaç) bürünür. Şair de Proteus gibi 'değişken' olacak, Dionysos'un farklı hikayelerini farklı tarzlarda anlatacaktır.

5 Hera, tanrıça Gaia'nın çocukları olan devlerin Dionysos'a saldırmasını sağlar. Dionysos hepsini öldürür.

6 Rheia: titanlardan biri, Olympos tanrılarının anası. Tanrı Hermes, Dionysos'u Hera'nın hışmından korumak için Rheia'ya emanet eder, çocuğu o emzirir ve yetiştirir. Rheia, sıklıkla aslanlarla ilişkilendirir.

7 Zeus, tanrı olabilmesi için Dionysos'un Hint ırkına savaş açıp, onları yenmesini şart koşar. Dionysos da hem orduları hem de şarabın sarhoş edici etkisi sayesinde Hintlileri yener. Dionysos'un arabasını genellikle aslan, kaplan veya leoparlar çeker.

8 Thyone, Semele'nin adlarından biridir; Dionysos onu sonra Tartaros'tan kurtarmış ve bu isimle tanrıça yapmıştır. Nonnos'un anlatısında, Semele ölümünden hemen sonra Zeus tarafından ölümsüz bir tanrıça haline getirilir. Aura ise, eserin 48. Kitabında Dionysos'un aşık olduğu peridir, tanrıya ikiz çocuk doğurur.

9 Lykurgos: Arabistan'da veya Trakya'da bir kral, Dionysos ve kültüne düşmandır. Hera, Dionysos'un aklına girer ve silahsız bir şekilde Lykurgos'un karşısına çıkmasını sağlar. Dionysos krala barışçıl bir şekilde yaklaşsa da Lykurgos ona baltayla saldırır. Dionysos da denize atlayarak kendini kurtarır.

10 Dionysos ilk şarap teknesini yapıp, üzümleri ezerek şarap yapımını icat eder. Daha sonra bu bilgisini Atinalı İkaros'a aktarır. İkaros şarabı Atinalılarla paylaşır, ancak sarhoş çobanlar tarafından öldürülür.

Metin: *Nonnos. Dionysiaca*, ed. ve çev. W. H. D. Rouse, cilt. 1 (Cambridge MA, 1940), s. 2-5.

Khristodoros Koptos, 5-6. yy

Khristodoros hakkında, Mısır'dan geldiği veya bu topraklarla bir ilişkisi bulunduğu haricinde pek fazla bir bilgi yoktur. I. Anastasios (491-518) devrinde yaşamış olup, muhtemelen imparatorluk sarayıyla ilişki içindeydi. İmparatorun Isaurialı isyancılara karşı kazandığı zaferleri konu aldığı çok uzun bir epik şiir yazmıştır. Bu eser günümüze ulaşmamıştır. Pagan filozof Proklos'un öğrencileri hakkında da bir şiir yazan Khristodoros'un en önemli eseri, Zeuksippos Hamamı'ndaki heykeller üzerine yazdığı manzum *ekphrasis*, yeni şiir formundaki tasvirdir. Şiir, altı ayaklı ölçüyle yazılmıştır. Khristodoros, Homeros'a bolca atıfta bulunduğu, Homerik formları sıkça kullandığı bu şiirinde, hamamdaki heykelleri tek tek tasvir eder. Heykellerin sessizliği ve şiirin ezgisi arasındaki zıtlığı özellikle vurgular, şiirin heykel sanatından daha üstün olduğunu ima eder. Bu manzum *ekphrasis*, aynı zamandan sanat tarihçileri için önemli bir kaynak teşkil eder.

Zeuksippos Hamamı, Konstantinopolis'in merkezinde, Augusteion, Büyük Saray ve Hippodrom'un civarındaydı. Roma İmparatoru Septimius Severus (MS 193-211) tarafından yaptırılmış olup, I. Konstantinos (272-337) tarafından mozaik paneller ve imparatorluğun çeşitli bölgelerinden getirilmiş çok sayıda heykelle donatılmıştı. Kesin olmamakla birlikte, Khristodoros'un betimlediği heykellerin bu gruba dahil olduğu düşünülmektedir. Bu heykeller,

mitolojik ve tarihi figürleri betimlemekteydi, sayılarının seksenin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Khristodoros, bu heykellerin sadece bazılarını şiirine dahil etmiş olmalıdır. 532'de Nika Ayaklanması'nda harap olan Zeuksippos Hamamı'nın ne ölçüde restore edildiği bilinmemektedir. Ancak, bir daha eski statüsüne ve popülaritesine kavuşamamıştır. 1566'da inşa edilen Haseki Hürrem Hamamı, Zeuksippos Hamamı'nın eskiden bulunduğu noktadadır.[1]

Ἔκφρασις τῶν ἀγαλμάτων τῶν εἰς τὸ δημόσιον γυμνάσιον τοῦ ἐπικαλουμενοῦ Ζευξίππου

Ἦν δ' ἐσιδεῖν Μενέλαον ἀρήϊον, ἀλλ' ἐπὶ νίκῃ,
γηθόσυνον· σχεδόθεν γὰρ ἐθάλπετο χάρματι πολλῷ
δερκόμενος ῥοδόπηχυν ὁμόφρονα Τυνδαρεώνην.
ἠγασάμην δ' Ἑλένης ἐρατὸν τύπον, ὅττι καὶ αὐτῷ
χαλκῷ κόσμον ἔδωκε πανίμερον· ἀγλαΐη γὰρ
ἔπνεε θερμὸν ἔρωτα καὶ ἀψύχῳ ἐνὶ τέχνῃ.

Zeuksippos isimli umumi gymnasiumdaki heykellerin betimlemesi

Savaşçı Menelaos'u da görmek mümkün,
ama sevinçli zaferinden ötürü. İçi büyük bir mutlulukla sıcacık;
tekrar birleştiği, gül kollu Tyndareos kızına bakıyor. [1]
Helene'nin arzu uyandıran formuna hayran oldum;
müthiş bir cazibe vermişti bronza. Zira güzelliği,
cansız bir sanat eserinde bile sıcak bir aşk ile nefes alıyor.[2]

Ἄλλην δ' εὐπατέρειαν ἴδον χρυσῆν Ἀφροδίτην,
γυμνὴν παμφανόωσαν· ἐπὶ στέρνων δὲ θεαίνης
αὐχένος ἐξ ὑπάτοιο χυθεὶς ἐλελίζετο κεστός.

Asil doğumlu altın Afrodit'in bir diğer heykelini gördüm,[3]
çıplak, ışıklar saçan. Akıp giden *kestos*'u, boynundan sallanıp,
dökülüyordu tanrıçanın göğsüne.[4]

Καὶ Παιανιέων δημηγόρος ἔπρεπε σάλπιγξ,
ῥήτρης εὐκελάδοιο πατὴρ σοφός, ὁ πρὶν Ἀθήναις
Πειθοῦς θελξινόοιο νοήμονα πυρσὸν ἀνάψας.
ἀλλ’ οὐκ ἠρεμέων διεφαίνετο, πυκνὰ δὲ βουλὴν
ἐστρώφα, πυκινὴν γὰρ ἐείδετο μῆτιν ἑλίσσειν,
οἷα κατ’ εὐόπλων τεθοωμένος Ἠμαθιήων.
ἦ τάχα κεν κοτέων τροχαλὴν ἐφθέγγετο φωνήν,
ἄπνοον αὐδήεντα τιθεὶς τύπον· ἀλλὰ ἑ τέχνη
χαλκείης ἐπέδησεν ὑπὸ σφραγῖδα σιωπῆς.

Paianialıların borazanı o hatip duruyor dimdik,
güzel ezgili hitabetin bilge babası, daha önce
Atina'da cazibeli İkna'nın zeki meşalesini yakmıştı.[5]
Dinleniyor gibi gözükmüyor;
sanki derin bir plan yapıyor zihninde,
sağlamca silahlanmış Makedonyalılar'a karşı yaptığı
gibi derin bir plan.[6]
Belki de fırtına gibi bir konuşma yapıp, esip gürler,
cansız suretine ses verirdi. Lakin sanat,
sessizliğin mührüyle onu bronza zincirlemiş.[7]

Notlar

1 *Eupatereia*, kelimenin tam manasıyla asil babaya sahip, asil babadan doğma demektir. Hesiodos'un *Theogonia* eserine göre Afrodit, Zeus kendi babası Ouranos'un cinsel organını kesip, denize atınca oluşan köpüklerden doğmuştur. Homeros'a göre ise Zeus ile Dione'nin kızıydı. Altın, Afrodit için sıklıkla kullanılan bir sıfattı.

2 Afrodit, genellikle çıplak olarak tasvir edilirdi. *Kestos*, tanrıçanın taktığı, kuşak ve göğüs bandı karışımı bir takıydı. Afrodit'in cazibesi ve sihirleri *kestos*'ta da bulunurdu. Bu nedenle *İlyada*'ya göre Zeus'u tekrar baştan çıkarmak isteyen Hera, Afrodit'ten *kestos*'u istemiştir. (*İlyada*, 14, 188-225)

3 Tyndareos kızı: Troyalı Helene. Güzelliği ile nam salmış olan Helene, kocası Sparta Kralı Menelaos'u terk ederek, Paris ile Troya'ya kaçmıştır. Böylece on sene süren Troya Savaşı başlamış, savaşın sonunda Helene ve Menelaos tekrardan bir araya gelmişlerdir. *İlyada*'da cengaver bir kahraman olarak tasvir edilen Menelaos, Helene'yi görünce tekrar onun büyüleyici güzelliğinin etkisine girmiştir, karı koca barışmışlardır.

4 Helene'nin güzelliği, soğuk ve cansız bronz heykele bile sıcaklık ve hayat vermiştir; heykel onun güzelliği nedeniyle adeta canlı gibidir. Soğuk bronz ile Helene'nin uyandırdığı arzu ve aşkın sıcaklığı arasındaki kontrast vurgulanıyor.

5 Demosthenes (MÖ 384-322), Atinalı ünlü hatip ve siyasetçi. Antik Yunan hatiplerinin en önemlisi olarak kabul edilirdi, Bizans'ta da en çok incelenen ve örnek alınan hatipti.

6 Demosthenes, Atina'ya savaş açan Makedonya Kralı Philippos'a karşı vatandaşları direnmeye çağırmış ve bu hususta pek çok önemli söylev vermiştir.

7 Demosthenes'in heykeli o kadar canlı durmaktadır ki, adeta konuşacak gibidir.

Metin: *Greek Anthology* I, s. 60-61, 65-66, 72-73.

Anonim, Aziz Polyeuktos Kilisesi'nden bir epigram parçası

Ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἔξω τοῦ νάρθηκος παρὸς τὴν ἀψῖδα

Ποῖος Ἰούλανῆς χορὸς ἄρκιός ἐστιν ἀέθλοις,
ἣ μετὰ Κωνσταντῖνον ἑῆς κοσμήτορα Ῥώμης,
καὶ μετὰ Θευδοσίου παγχρύσεον ἱερὸν ὄμμα,
καὶ μετὰ τοσσατίων προγόνων βασιληΐδα ῥίζαν,
ἄξιον ἧς γενεῆς καὶ ὑπέρτρεον ἤνυσεν ἔργον
εἰν ὀλίγοις ἔτεσιν; χρόνον ἤδ᾽ ἐβιήσατο μούνη,
καὶ σοφίην παρέλασσεν ἀειδομένου Σολομῶνος,
νηὸν ἀναστήσασα θεηδόχον, οὗ μέγας αἰὼν
οὐ δύναται μέλψαι χαρίτων πολυδαίδαλον αἴγλην·
οἷος μὲν προβέβηκε βαθυρρίζοισι θεμέθλοις,
νέρθεν ἀναθρώσκων καὶ αἰθέρος ἄστρα διώκων·
οἷος δ᾽ ἀντολίης μηκύνεται ἐς δύσιν ἕρπων,
ἀρρήτως Φαέθοντος ὑπαστράπτων ἀμαρυγαῖς,
τῇ καὶ τῇ πλευρῇσι· μέσης δ᾽ ἑκάτερθε πορείης
κίονες ἀρρήκτοις ἐπὶ κίοσιν ἑστηῶτες
χρυσοφόρου ἀκτῖνας ἀερτάζουσι καλύπτρης.
κόλποι δ᾽ ἀμφοτέρωθεν ἐπ᾽ ἀψίδεσσι χυθέντες
φέγγος ἀειδίνητον ἐμαιώσαντο σελήνης·
τοῖχοι δ᾽ ἀντιπέρηθεν ἀμετρήτοισι κελεύθοις
θεσπεσίους λειμῶνας ἀνεζώσαντο μετάλλων,
οὕς φύσις ἀνθήσασα μέσοις ἐνὶ βένθεσι πέτρης
ἀγλαΐην ἔκλεπτε, θεοῦ δ᾽ ἐφύλασσε μελάθροις,
δῶρον Ἰουλιανῆς, ἵνα θέσκελα ἔργα τελέσσῃ
ἀχράντοις κραδίης ὑπὸ νεύμασι ταῦτα καμοῦσα.
τίς δὲ φέρων θοὸν ἴχνος ἐπὶ ζεφυρηΐδας αὔρας
ὑμνοπόλος σοφίης, ἑκατὸν βλεφάροισι πεποιθώς,

τοξεύσει ἑκάτερθε πολύτροπα δήνεα τέχνης,
οἶκον ἰδὼν λάμποντα, περίδρομον, ἄλλον ἐπ’ ἄλλῳ,
ἔνθ’ ἵνα καὶ γραφίδων ἱερῶν ὑπὲρ ἄντυγος αὐλῆς
ἔστιν ἰδεῖν μέγα θαῦμα, πολύφρονα Κωνσταντῖνον,
πῶς προφυγὼν εἴδωλα θεημάχον ἔσβεσε λύσσην,
καὶ Τριάδος φάος εὗρεν ἐν ὕδασι γυῖα καθήρας.
τοῖον ’Ιουλιανή, μετὰ μυρίον ἐσμὸν ἀέθλων,
ἤνυσε τοῦτο ἄεθλον ὑπὲρ ψυχῆς γενετήρων,
καὶ σφετέρου βιότοιο, καὶ ἐσσομένων καὶ ἐόντων.

Kilisenin girişinde (bir epigramı), narteksin dışında, apsise doğru[1]

Hangi koro yeter Iuliana'nın icraatlarını övmeye?[2]
O ki Roma'nın donatıcısı Konstantinos'tan
ve Theodosios'un kutsal altın ışığından
ve kraliyet kökünden gelen onca atasından sonra,
sadece birkaç senede soyuna fazlasıyla layık[3]
bir iş başardı. Sadece o, zamana gücünü geçirebildi,
meşhur Süleyman'ın bilgeliğini geçip,
tanrı için bir tapınak yaptırdı: gereğince övemez
bu binanın ustaca işlenmiş güzelliğini uzun
çağlar.[4]
Nasıl da derin temeller üzerinden yükseliyor,
uzanıyor yukarı, yarışıyor adet yıldızlarla!
Nasıl da doğudan batıya kadar uzanıyor,
her iki yönde de tarif edilemez bir ışıkla parlarken!
Kilisenin nefi iki taraftan da çevrilmiş
sütunlar üzerine yükselen sarsılmaz sütunlarla;
taşıyorlar o altın saçan duvağın ışınlarını.
İki yandan revaklı kollar sarılıp,
ayın değişken ışığını iletiyorlar.[5]
Karşıdaki duvarlar, sayısız patikalar boyunca
kutsal çayırları andıran damarlı mermerlerle
kaplıdır.
O çayırlar ki doğa onları kaya diplerinde çiçeklendirip,
gizlemiştir güzelliklerini, saklamıştır onları
Tanrı'nın evi için,
Iuliana'nın hediyesi için; tanrısal işler yapsın diye
saf kalbinin emirleri altında çalışıp çabalarken.
Bir ozan yüz adet gözle donanıp,[6]
Zephyrus melteminin ayak izlerinde gitse;
her yönden çeşitli sanat harikalarıyla kuşatılıp,
uçtan uça hikayelerle bezeli bu parlak eve baksa,

görür holün sonunda, yukarıdaki kutsal resimlerin harikasını:
bilge Konstantinos'un nasıl putlardan kaçıp,
Tanrı düşmanlarının ateşini söndürüp,
nasıl da uzuvlarını suyla arındırıp, Teslis'in ışığını bulduğunu.[7]
Iuliana, ebeveynlerinin ruhu ve kendi hayatı,
şimdiki ve gelecek kuşaklar için,
bin bir zahmetle işte böyle bir iş başardı.[8]

Notlar

1 Tamamı 76 mısradan oluşan bu epigram, *Yunan Antolojisi*'ne girerek günümüze ulaşmıştır. 1964-1969'da Saraçhane'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan bir kilisede, çeşitli yazıt parçaları da bulunmuştu. Bizans filoloğu Ihor Ševčenko, bu yazıt parçalarını tanımış ve onların *Yunan Antolojisi*'ndeki bu epigrama ait olduklarını anlamıştır. Böylece, Saraçhane'deki bu kilisenin Anicia Iuliana tarafında inşa ettirilen Aziz Polyeuktos Kilisesi olduğu anlaşılmıştır.

Anicia Iuliana (461/3-527/9), Theodosios hanedanına mensup bir prensesti. Batı İmparatoru Olybrios (472) ile karısı Placidia'nın çocuğu olarak, Konstantinopolis'te dünyaya gelmişti. *Patricia* unvanına sahipti ve Aerobindus Dagalaiphus ile evliydi. Oğlu Olybrius da I. Anastasios'un (491-518) yeğeni Eirene ile evlenmişti. Iuliana, eski hanedanın bir mensubu olarak, bir köylü olan I. Iustinos tarafından kurulan ve onun yeğeni I. Iustinianos tarafından sürdürülen yeni hanedan için ideolojik bir rakipti. Aralarındaki bu çekişme hakkında türlü hikayeler vardır. (bkz notlar 3-5) Oğlu Olybrius, Nika Ayaklanması'na (532) karışmakla suçlanınca, Aziz Polyeuktos Kilisesi dahil olmak üzere ailenin tüm mallarına el konulmuş, ancak Iustinianos tarafından affedilince bunlar aileye iade edilmiştir. Khalkedon teolojisinin yanlılarından biri olan Anicia Iuliana, 519 senesinde Papa Hormisdas ile yazışmış, Aziz Polyeuktos'un yanı sıra Azize Euphemia için de bir kilise inşa ettirmiştir. Günümüzde Viyana'da muhafaza edilen ve Disokorides diye isimlendirilen elyazmasında ise hami olarak bir portresi bulunmaktadır.

Son derece zengin olan Anicia Iuliana'nın inşa ettirdiği Aziz Polyeuktos Kilisesi'nin, Ayasofya'nın inşasından önce Konstantinopolis'teki en güzel ve görkemli kilise olduğu düşünülür. Kilisenin içi tasvirler, renkli mermer ve mozaiklerle, çok yüksek kalitede bir işçilikle bezenmişti. Muhtemelen, Iuliana'nın sarayı da kilisenin yanında bulunuyordu. *Yunan Antolojisi*'nde bulunan epigram, kilisenin içindeki yapı unsurlarına yazdırılmak üzere sipariş edilmiştir. Daktilik altılı hece ölçüsüyle yazılmış bu anonim

epigram, çeşitli yapı unsurlarına nakşedilmiş halde, kilisenin içinde, çeşitli bölümlerde devam ediyordu. Kiliseye giren kişiler, kiliseyi gezerken epigramı okuyor ve takip edebiliyorlardı. Kazılarda, epigramın parçaları kilisenin farklı noktalarında bulunmuştur. Nasıl ki kilise ince bir işçilik ve maharetle işlendiyse, o da sözcüklerle işlenmiş bir eser olarak tasavvur edilmiştir. Böylece Aziz Polyeuktos Kilisesi ve epigramı birbirini tamamlayan, anlamlandıran birer sanat eseridir. Kilisenin güzelliğini ve eski hanedana mensup Anicia Iuliana'nın asil soyunu öven epigram, böylece siyasi mesajlar da verir. (Harrison, 2014, s. 524-527; *Oxford Dictionary of Late Antiquity*, s. 2018, 77)

2 Epigram boyunca iş kelimesi için *aethlos* kullanılmaktadır; aynı kelime Bizans aziz yaşam öykülerinde azizlerin ve şehitlerin amelleri için kullanılırdı. Şair, böylece Iuliana'yı aziz ve şehitlerle ilişkilendiriyor. (Connor, 1999, s. 481)

3 Iuliana'nın soylu ailesi ve imparator ataları epigramda sıklıkla vurgulanır. Bu ısrarlı vurgunun, Iuliana'nın kudretli ailesini, aslında sıradan bir köylü olan I. Iustinos ve onun yeğeni I. Iustinianos ile kıyaslama amaçlı olduğu düşülünülür. Yani, epigram kiliseye girenlere, ailesi eski gücünü kaybetmiş olsa da, Iuliana'nın o dönem hüküm süren imparatordan çok daha asil olduğu mesajını verir.

Iuliana, II. Theodosios'un soyundan gelmekteydi. Üstelik, Theodosios'un eşi Eudokia eski Aziz Polyeuktos Kilisesi'ni inşa ettirmişti. Iuliana, atası olan Eudokia'nın ardından giderek Aziz Polyeuktos için yeni bir kilise inşa ettirmiştir; bu durum epigramın başka mısralarında belirtilir. I. Konstantinos ile birlikte anılması ise Iuliana'yı ayrıca en önemli kilise hamilerinin arasına sokmaktadır. 'Kutsal altın ışık' ve 'impartorluk filizi' ifadeleri imparatorlar ve aileleri için yazılan methiyelerde sıklıkla kullanılırdı. (Connor, 1999, s. 482, 493)

4 Iuliana'nın Aziz Polyeuktos Kilisesi'nin, Süleyman'ın tapınağını geçtiği iddia ediliyor. Bu mısra nedeniyle, I. Iustinianos'un Ayasoyfa'yı yaptırması üzerine söylediği rivayet edilen, 'Ey Süleyman, seni geçtim!', sözünün Iuliana'ya da karşı söylenmiş olabileceği düşünülür. Zira, aslında halktan gelen Iustinianos ile asil Anicia Iuliana arasında bir rekabet

olduğu, dönemin tarihçisi Prokopios tarafından belirtilmiştir. (Connor, 1999, s.480-482, 514-515)

5 'Altın saçan duvak', yani kilisenin tavanı. Kilisenin tavanının altın mozaiklerle bezenmiş olmasına atıfta bulunuluyor. Tourslu Gregorios (540-594) da kilisenin tavanının altınla bezeli olduğunu belirtip, ilginç bir de hikaye anlatır: Iustinianos, Anicia Iuliana'dan hazineye katkıda bulunmasını ister, Iuliana da gerekli altını toparlayabilmek için zaman ister. Ancak, sahip olduğu altınları plaka kaline getirip, kilisenin tavanına yapıştırtır. Iustinianos'u kiliseye davet eder, tavana monte edilmiş altın plakaları gösterip, istediği kadar almasını söyler. Iustinianos ise elbette kilise süslemelerini sökerek kutsala saygısızlık edemez, böylece Iuliana tarafında alt edilmiş olur. (Harrison, 2018, s. 420, Connor, 1999, s. 505)

6 Yüz adet göz ile donanmak ifadesi, muhtemelen kilisenin çeşitli noktalarındaki otuz adet tavuskuşu rölyefine bir göndermedir. Tavuskuşu, ölümsüzlük ve cennet ile ilişkilendirilirdi. Iuliana'nın Dioskorides elyazmasında da tam sayfa bir tavuskuşu resmi olduğu göz önüne alınınca, bazı araştırmacılar Iuliana'nın tavuskuşunu kişisel arması veya sembolü olarak kullanmış olabileceğini düşünür. Tavuskuşu ayrıca mitolojide Zeus'un eşi ve tanrıların kraliçesi olan Hera'nın da sembolüydü, yani kraliyet ve soyluluk çağrışımı yapan bir motifti. (Connor, 1999, s. 493, 503)

7 I. Konstantinos'un Hristiyan olması ve vaftiz olmasına atıfta bulunuluyor; kilisede bu temayı işleyen mozaik veya freskler olduğu belirtiliyor. Kilisenin 'uçtan uca' hikayelerle bezeli olması, kilisedeki tasvirlerin çokluğuna, dolayısıyla hem kilisenin güzelliğine hem de hami olarak Iuliana'nın cömertliğine gönderme yapıyor.

8 Kişinin inşa ettirdiği kiliselerle ve diğer hayratlarıyla daima hatırlanacak olması, bir nevi ölümüsüzlüğe kavuşacak olması, çok yaygın bir temadır. Ancak, epigram boyunca Iuliana'nın bunu ısrarla vurgulaması, köklü ailesinin yıldızının giderek söndüğü gerçeğine ve yeni hanedana karşı bir tepki olarak da yorumlanabilir. (Connor, 1999, s. 505)

Metin: *Greek Anthology* I, s. 8-10.

Paulos Silentiarios

Paulos, İmparator I. Iustinianos'un (527-565) sarayında mabeyinci (*silentiarios*) görevindeydi. Bunun dışında, hakkında pek bir bilgi yoktur. Bazı uzmanlar, Paulos'un evlilik yoluyla ünlü tarihçi ve şair Agathias'ın akrabası olduğunu iddia etmiş olsalar da, bu husus kanıtlanamamıştır.[1] Kendi tarih eserinde, şair ve tarih yazarı Agathias, Ayasofya'yı bizzat görmemiş kimselerin Paulos'un eserini okumalarını salık verir.[2] Bu esere ek olarak, Paulos'un günümüze ulaşmış, özellikle aşk ve günlük hayat temalarını işleyen pek çok epigramı vardır.[3] Paulos'un Ayasofya'yı betimleyen ünlü vezin eseri, İmparator Iustianianos tarafından, bir tadilat sonrası kilisenin yeniden açılış töreni için sipariş edilmiştir. Tam olarak ne zaman olduğu bilinmemekle birlikte, 31 Aralık 562'te veya 6 Ocak 563'te patriklik sarayında yapılan törende, imparatorun, üst düzey din görevlilerinin ve saray ahalisinin önünde okunmuştur.

---

1 R. Macrides ve P. Magdalino, 'The Architecture of Ekphrasis: Construction and Context of Paul the Silentiary's Poem on Hagia Sophia', *Byzantine and Modern Greek Studies* 12 (1988), 47-82; *Paulus Silentarius, Descriptio Sanctae Sophiae, Descriptio Ambonis*. ed. C. Stefani (Berlin ve New York, 2011), vii-xli. Eserin, Fransızcadan çevrilmiş bir adet de Türkçe çevirisi mevcuttur, *Mabeyinci Pavlos. Ayasofya'nın Betimlemesi*, çev. S. Rıfat (İstanbul, 2018).

2 Agathias, *Historium Liber*, 175.

3 Bu epigramların incelemeleri için bkz *Paolo Silenziario Epigrammi, Testo, Traduzione e Commento*, ed. ve çev. G. Viansino (Torino, 1963); S. Smith, *Greek Epigram and Byzantine Culture: Gender, Desire and Denial in the Age of Justinian* (Cambridge, 2019).

Şiir, altı ayaklı dizeyle yazılmıştır, ancak geleneğe uygun olarak sadece giriş kısmı iyambik üç ayaklı dizeyle yazılmıştır. Eser, vezin şeklinde bir *ekphrasis*, yani betimlemedir. Önce mimarî unsurlardan başlayan şair, daha sonra duvar ve kubbe süslerine, taşınmaz eşyalara ve en sonunda taşınır eşyalara ilerler. Böylelikle, Paulos kiliseyi tasvir ederken, adeta kilisenin yapım sürecini takip etmiş olur. Aynı zamanda, Paulos dinleyicilerine kilisenin değişik bölümlerini gezdirir, onlara adeta işitsel ve şiirsel bir tur yaptırır. Paulos'un mimarî estetiği dinî kavramlarla ustaca harmanlaması, şiirine gizlediği alegorik anlam katmanları ve dilinin güzelliği, eserini Bizans edebiyatının en seçkin örnekleri arasına sokar.

Paulos Ayasofya'yı son derece alegorik bir şekilde resmeder; tek tek mimarî unsurlara veya yapının fiziksel özelliklerine dair detaylı bilgiler sunmaz. Şiir, Ayasofya'nın mimarî estetiğini, dinî temalarla birleştirir. Ayasofya'nın görkemi ve güzelliği, Kilise'nin doğayı, hatta yıldızları bile hakimiyeti almasının bir yansımasıdır. Hem görmek hem düşünmek anlamına gelen *noein* fiilinin sık kullanımı da Ayasofya'nın fizikî güzelliğiyle görenleri büyülemesine ve de evrensel kilisenin insanları dinî vecde getirip, Tanrı'ya yakınlaştırmasına atıfta bulunur. Paulos, Ayasofya'nın kubbesi ve iç mekanının aydınlığı üzerinde özellikle durur. Bunun nedeni, hem kilisenin kubbesinin meşhur ihtişamı ve mimari önemi, hem de teolojik kavramlardır. Gerçekten de Ayasofya'nın kubbesi, dört fil ayağı ve pandantif üzerinde yükseldiği için çok

yüksekti; yapıldığı dönemde dünyada bir eşi benzeri yoktu. Bu yenilikçi mimari strüktür, ana kubbeye pencereler de açılmasını sağladığı için kilisenin içi rahatça aydınlanıyordu, kubbeden süzülen ışık altın mozaiklere vurup, onları parıldatıyordu. Bizans teolojisinde kilise binası, evrenin bir minyatürü olarak kabul edilirdi, kubbe göğü ve Tanrı katını temsil ederdi. Kubbeden süzülen ışık da tanrısal bir nur olarak yorumlanırdı. Paulos, şiiri boyunca ışığın kilise içindeki yolculuğunu da takip eder. Şafakla birlikte kiliseye giren ışık, gün boyu değişir. Gece olduğunda ise gün ışığı yitip gitmesine rağmen, Ayasofya kandillerle aydınlanmaya devam eder; Paulos, kiliseyi gece aydınlatanın esasında Tanrı'nın ışığı olduğunu ima eder.

Paulos, Ayasofya'yı bir deniz fenerine benzetmekle kalmaz, aynı benzetmeyi Iustianianos için de kullanır. Işık, aynı zamanda hayatı ve ümidi temsil ettiği için, Paulos, Iustinianos'un geleceğinin de parlak olduğuna atıfta bulunur. Zira, şiiri sipariş ettiği 562-563 senesinde, imparator zor bir dönemden geçmekteydi. Eşi Theodora vefat etmiş, toplumdaki dinî ayrışmalar dinmemiştir. Yıllar süren savaşlar sonunda, 561'de Sasaniler ile imparatorluk için hiç de avantajlı olmayan bir antlaşma yapmaz zorunda kalmıştı. Üstelik, Konstantinopolis'te sıkça depremler ve yangınlar olmuş, Kasım 562'de ise imparatora bir suikast girişimi olmuştu. Şiir, Iustinianos'un hükümdarlığının tekrardan aydınlığa kavuşacağını muştular.

Παύλου Σιλεντιαρίου Ἔκφρασις τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας

Μυρία δ’ αἰολόμορφον ἀνάκτορον ἐντὸς ἐέργει
ἄλλα πολυγνάμπτοισι μετάρσια φάεα σειραῖς·
καὶ τὰ μὲν αἰθούσῃσιν ἀναίθεται, ἄλλα δὲ μέσσῳ,
ἄλλα δὲ πρὸς φαέθοντα καὶ ἕσπερον, ἄλλα καρήνοις,
ἔκχυτον ἀστράπτοντα πυρὸς φλόγα· νὺξ δὲ φαεινὴ
ἠμάτιον γελόωσα ῥοδόσφυρός ἐστι καὶ αὐτή.
Καί τις ἀνήρ στεφάνοιο χοροστασίης τε δοκεύων
δένδρεα φεγγήεντα λιπαλγέα θυμὸν ἰαίνει,
ὃς δὲ πυρισπείρητον ἐπακτρίδα, θέλγεται ἄλλος
εἰσορόων λαμπτῆρα μονάμπυκα, σύμβολον ἄλλος
οὐρανίου Χριστοῖο νόον λαθικηδέα τέρπει.
Ὡς δ’ ὅταν ἀννεφέλοιο δι’ ἠέρος ἄνδρες ὁδῖται
ἀστέρας ἄλλοθεν ἄλλον ἀναθαρώσκοντας ἰδόντες
ὃς μὲν ἀποσκοπέει γλυκὺν Ἕσπερον, ὃς δ’ ἐπὶ Ταύρῳ
θυμὸν ἀποπλάζει, γάνυται δέ τις ἀμφὶ Βοώτην,
ἄλλος ἐπ’ ’Ωρίωνα καὶ ἄβροχον ὁλκὸν Ἁμάξης
ὄμμα φέρει· πολλοῖς δὲ πεπασμένος ἀστράσιν αἰθήρ
ἀτραπιτοὺς ὤϊξεν, ἔπεισε δὲ νύκτα γελάσσαι·
οὕτω καλλιχόροιο κατ’ ἔνδια θέλγεται οἴκου
ἀγλαΐης ἀκτῖνι φεραυγέος ἄλλος ἐπ’ ἄλλῃ.
Πᾶσι μὲν εὐφροσύνης ἀναπέπταται εὔδιος αἴθρη
ψυχαίην ἐλάσασα μελαγκρήδεμνον ὁμίχλην·
πάντας ἐπαυγάζει σέλας ἱερόν, εὖτε καὶ αὐτός
ναυτίλος οἰήκεσσι θαλασσοπόροισι κελεύων
(εἴτε λιπὼν ἄξεινα μεμηνότος οἴδματα Πόντου
πλαγκτοὺς ἀντιπόρων σκοπιῶν ἀγκῶνας ἑλίσσει,
ἐννύχιον μέγα τάρβος ἔχων γναμπτῇσι κελεύθοις,
εἴτε μετ’ Αἰγαίωνα παρ’ Ἑλλησπόντιον ὕδωρ

νῆα κατιθύνῃσι ῥοώδεος ἀντία δίνης,
δεχνύμενος προτόνοισι Λιβυστίδος ὄγκον ἀέλλης,)
οὐχ Ἑλίκην, οὐχ ἡδὺ φάος Κυνοσουρίδος Ἄρκτου
εἰσορόων οἴηκι φερέσβιον ὁλκάδα πάλλει,
ἀλλὰ τεοῦ νηοῖο θεουδέα λαμπάδα λεύσσων,
φορτίδος εὐτόλμοιο προγέτιν, οὐχ ὑπὸ μούνοις
φέγγεσιν ἐννυχίοισι (τὸ γὰρ καὶ Πρωτέος ἀκταί
ἐν Φαρίῃ τεύχουσι Λιβυστίδος ἐς πόδα γαίης)
ἀλλὰ καὶ εὐδώροισι θεοῦ ζώοντος ἀρωγαῖς.

Paulos Silentiarios'un Ayasofya Kilisesi Betimlemesi

Bu ihtişamlı binanın içinde binlerce ışık,
kıvrımlı zincirlerden havada sallanır,
bazıları revaklarda, bazıları ise kilisenin ortasında,
diğerleri ise kubbelerde; kimileri Batı'ya,
kimileri Doğu'ya saçar alevli ışıltıları.
Işıltılı gece bile, gündüz gibi gülümser
ve onun gibi gül rengidir bilekleri.
Her kim bakarsa koronun tacının
parlak ve hüzün savan yapraklarına, ısınır kalbi,
alevle sarmalanmış küçük tekneye bakan ise,
ya o tek lambadan büyülenir, ya da hoşnut olur
İsa'nın sembolünden; huzura erer zihni.
Nasıl ki seyyahlar bulutsuz semada seyreder
farklı farklı yerlerden yükselen yıldızları;
biri tatlı Hesperos'a bakar, diğerinin ise Tauros'a
kayar gönlü,
başkası Bootes'le aydınlanır, beriki Orion'a bakar,
ötekinin gözleri ise takılır Büyükayı'nın nemsiz
cüssesine,[1]
sayısız yıldızla serpelenmiş gökyüzü ise,

yollarını açar, ikna eder geceyi gülümsemeye;
işte öyle büyülenir insan gün sonunda
o güzel mekanlı, latif ve ışık kaynağı kilisenin[2]
birbiri üzerine parlayan ışınlarından.
Neşenin berrak göğü herkese uzanıp,
ruhun kasvet sisini dağıtır.
Kutsal bir ışık aydınlatır herkesi,
dümene hükmeden denizciyi bile
— azgın Pontos'un kabaran sularını geride
bırakmışken,
veya geceleyin, rotası için korkuyla doluyken ve
geçerken karşıdaki kayaların kıvrımlarından,
veya Hellespontos'un sularında Ege'ye yol alırken,
gemisini vahşi girdaba karşı korurken,
veya pruvasıyla göğüslerken Libya fırtınasının
cüssesini—
o bile hayat taşıyan gemisini idare ederken,
Büyük Ayı'ya veya Küçük Ayı'nın tatlı ışığına değil,
senin mabedinin tanrısal meşalesine bakar,
onu kılavuz alır; sadece gece saçtığı ışıktan dolayı
değil,
—zira Libya topraklarının ucunda, Pharos'ta da
öyle ışık saçar Proteus kıyıları—[3]
yaşayan Tanrı'nın bahşettiği yardımdan dolayı.[4]

Εἰπὲ τίνι πλέξεις ἔτι βόστρυχον, ἢ τίνι χεῖρας
φαιδρυνέεις, ὀνύχων ἀμφιτεμὼν ἀκίδα;
ἐς τί δὲ κοσμήσεις ἁλιανθέϊ φάρεα κόχλῳ,
μηκέτι τῆς καλῆς ἐγγὺς ἐὼν Ῥοδόπης;
ὄμμασιν οἷς Ῥοδόπην οὐ δέρκομαι, οὐδὲ φαεινῆς
φέγγος ἰδεῖν ἐθέλω χρύσεον Ἠριπόλης.

"Rhodope"

Söyle, kimin için tarayacaksın saçlarını, kim için
ellerini ışıldatıp, tırnaklarını törpüleyeceksin?
Güzel Rhodope'nin yanına yaklaşamadıktan sonra,
neye yarar artık deniz gibi dalganan mor kumaşa
bürünmek?[5]
Rhodope'ye bakamayan gözlerle,
altın renkli parlak şafağı bile görmek istemem.[6]

Μακρὰ φιλεῖ Γαλάτεια καὶ ἔμψοφα, μαλθακὰ Δημώ,
Δωρὶς ὀδακτάζει. τίς πλέον ἐξερέθει;
οὔατα μή κρίνωσι φιλήματα. γευσάμενοι δὲ
τριχθαδίων στομάτων, ψῆφον ἐποισόμεθα.
ἐπλάγχθης, κραδίη· τὰ φιλήματα μαλθακὰ Δημοῦς
ἔγνῶς καὶ δροσερῶν ἡδὺ μέλι στομάτων·
μίμν' ἐπὶ τοῖς· ἀδέκαστον ἔχει στέφος. Εἰ δέ τις ἄλλῃ
τέρπεται, ἐκ Δημοῦς ἡμέας οὐκ ἐρύσει.

"Öpücükler"

Galatea'nın öpücükleri uzun ve sesli, yumuşak
Demo'nunkiler;
Doris ise dişler insanı. Kim daha çok arzu uyandırır?
Kulaklar hakemlik etmesin öpücüklere.
Üç ağzı da tadıp, öyle belirleyeceğim oyumu.
Yanıldın, ey kalbim! Demo'nun yumuşak öpüşlerini de,
çiy gibi dudakların balını da tatmıştın oysa ki.
Hatırla onları. O hak ediyor zaferi; rüşvete ihtiyacı yok.
Eğer biri başkasından zevk alıyorsa alsın;
vazgeçiremez beni Demo'dan.

Μαλθακὰ μὲν Σαπφοῦς τὰ φιλήματα, μαλθακὰ γυίων
πλέγματα χιονέων, μαλθακὰ πάντα μέλη·
ψυχὴ δ' ἐξ ἀδάμαντος ἀπειθέος· ἄχρι γὰρ οἴων
ἔστιν ἔρως στομάτων, τἄλλα δὲ παρθενίης.
καὶ τίς ὑποτλαίη; τάχα τις τάχα τοῦτο ταλάσσας
δίψαν Τανταλέην τλήσεται εὐμαρέως.

"Sappho"

Sappho'nun öpücükleri yumuşak, kar beyazı kolu,
bacağı yumuşak sarılırken; yumuşak her yeri.
Lakin, kalbi taş gibi katı. Ancak dudaklarında aşkın adı,
vücudunun kalanı bekarete adanmış.
Kim katlanabilir ki buna? Belki de buna göğüs geren,
Tantalos'un susuzluğuna rahatça katlanır.[7]

οὐ βριαρόν τινα θῆρα, καὶ οὔ τινα πόντιον ἰχθύν,
οὐ πτερὸν ἀγρεύω πλέγμασιν ἡμετέροις,
ἀλλὰ βροτοὺς ἐθέλοντας· ἀλεξήτειρα δὲ τέχνη
ἀνέρα μυιάων κέντρον ἀλευόμενον
ἐκ θαλίης ἀβρῶτα μεσημβριάοντα φυλάσσει
οὐδὲν ἀφαυροτέρη τείχεος ἀστυόχου.
ὕπνου δ' ἀστυφέλικτον ἄγω χάριν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
δμῶας μυιοσόβου ῥύομαι ἀτμενίης.

"Cibinlik"

Ne güçlü bir hayvan, ne bir deniz balığı,
ne de bir kuş avlarım ağlarımla;[8]
gönüllü ölümlülerdir avım. Bir savunma sanatı
sineklerin sokmasından kaçan, yemek sonrası
öğle uykusu çeken adamı ısırılmadan muhafaza eder,
şehir surlarından daha zayıf değildir bu koruma.[9]
Sadece deliksiz bir uykunun hazzını sunmam,
köleleri bile sinek kovalama zahmetinden
kurtarırım.[10]

Notlar

1 Ayasofya'nın kubbesi yıldızlarla bezeli gökyüzüne benzetiliyor. Bizans teolojisinde, kilise evrenin minyatür bir kopyası gibi düşünülürdü; insanların ayak bastığı kilise zemini yeryüzünü, kubbe ise göğü, Tanrı'nın katını temsil ederdi.

2 Kilise, Tanrı'nın evi olduğundan ve kubbe göğü, Tanrı katını temsil ettiğinden, mekanın ışığı çok önemliydi. Kubbeden süzülen ışık, kutsal, tanrısal bir nurla ilişkilendirilirdi. Bu nedenle, edebî eserlerde kiliselerinin ışığına sıklıkla atıfta bulunulur. Paulos, Ayasofya'nın gece çökünce bile aydınlık kalmasının kandillere değil de, bu kutsal nura bağlı olduğunu ima ediyor.

3 İskenderiye Feneri'nden bahsediliyor. Fırtınaya tutulmuş denizci imgesi, dini eserlerde sıklıkla kullanılırdı, zira kilise inançlı kişiler için bir liman olarak da tasavvur edilirdi, İsa Mesih de çoban ve hekim imgelerinin yanısıra, bir kılavuz ve kaptan olarak da tasvir edilirdi.

4 Yaşayan Tanrı'dan kast edilen, içlerinde Kutsal Ruh ile yaşayan, inançlı her Hristiyan'ın içinde Tanrı'nın yaşıyor olmasıdır. Kiliseye, 'yaşayan Tanrı'nın kilisesi' olarak da atıfta bulunulurdu, zira bu ifade Timotheos 3.15'te geçmektedir.

5 Şair, mor rengi ifade etmek için, rengin elde edildiği olan kabuğa değiniyor; *kokhlos*.

6 Paulos Silentarios, şafak için 'erkenden yürüyen' anlamına gelen *ēripolē* sözcüğünü kullanıyor.

7 Tantalos, Yunan mitolojisinden bir kraldır. Tanrılar kralı Zeus'un sofrasına davet edilmiş, ancak tanrıları sınamak için kendi oğlu Pelops'u öldürürek, etini şölende sunmuştur. Bunu anlayan tanrılar, Pelops'u tekrar diriltmiş, Tantalos'u ise yeraltında sonsuz bir cezaya çarptırmışlardır. Ne zaman bir meyve koparmak için elini bir ağaç dalına uzatsa, dal ulaşamayacağı şekilde yukarı çıkmış, su içmek için bir dereye eğildiğinde ise sular çekilmiştir. Cezası, sonsuza dek sürecek açlık ve susuzluktur.

8 Avlanmak, toplumun zengin ve imtiyazlı erkek kesiminin eğlencesiydi, av ve erillik kavramları yakın bir ilişki içindeydi. Bu anlayışa göre avcı eril, avlanan ise dişil, zayıf, kudretsiz olarak tasavvur edilirdi. Şair, sineklerden kaçabilmek için cibinlikleri tarafından 'avlanan' bu kişilerin rahat ve lüks hayat tarzlarının erillikten uzak, kudretsiz bir boyutu olduğunu da ima ediyor. (Smith, 2019, s.131-132)

9 Günlük rutininde öğle yemeğinden sonra uzanan bu zengin adamın son derece rafine ve rahat bir hayatı vardır. Şair bir de kelime oyunu yapmaktadır: adamın kendisi karnını güzelce doyurmuştur, ama kendisi sineklere yiyecek olmamıştır, 'yenmemiş' (*abrōta*) bir şekilde uyumaktadır. Cibinliğin sunduğu korumanın şehir surlarıyla kıyaslanması üstü kapalı olarak ahlakî bir mesaj içermektedir. Bu adamın mensubu olduğu elit kesimin rahat hayat tarzı, ancak şehrin daima halk ve askerler tarafından korunmasına bağlıdır. Zira şehir surlarının dışından gelebilecek saldırılar, sineklerin saldırılarından çok daha tehlikelidir. (Smith, 2019, s.132)

10 Adamın evinin ne kadar lüks olduğu vurgulanıyor; cibinlik ev sahibin kölelerinin bile rahat etmesini sağlıyor. (Smith, 2019, s.132)

Metin: *Paulus Silentarius*, (ed.) Stefani, s.60-63; *Greek Anthology* I, s.242-243, 252-255; *Paolo Silenziario Epigrammi*, ed. ve çev. Viansino, s. 26-27.

Leontios Skholastikos, 6. yy

Agathias'ın derlediği *Kyklos* isimli şiir antolojisine katkıda bulunan şairlerden biri olan Leontios Skholastikos, antolojideki pek çok diğer şair gibi avukattı. Hakkında bunun dışında bir bilgi yoktur. Araştırmacılar, dönem tarihçileri tarafından bahsedilen Leontios isimli bazı kişilerle bu şair arasında bağ kurmaya çalışmışlarsa da bu husus halen oldukça şaibelidir. Çok az sayıda şiiri günümüze ulaşan Leontios, ağırlıklı olarak hamamlar, Hippodrom, araba yarışçıları ve dansçı kızlar gibi konularda eser vermiştir. Seçtiği bu temalar, Konstantinopolis'in günlük hayatının zevklerini yansıtır. *Kyklos*'taki diğer şairlerin aksine aşk temasını işlememiştir ve yalnızca çok az sayıda siyasî şiir yazmıştır.[1]

---

1 B. Baldwin, 'Leontius Scholasticus and his Poetry', *Byzantinoslavica* 40 (1979), 1-12.

Εἰς θερμὰ τὰ βασιλικά

Θερμὰ τάδ' ἀτρεκέως βασιλήϊα· τήνδε γὰρ αὐτοῖς
οἱ πρὶν ἀγασσάμενοι θῆκαν ἐπωνυμίην.
οὐ γὰρ ὑπὸ βροτέῳ πυρὶ θάλπεται ἀγλαὸν ὕδωρ,
αὐτομάτη δὲ λιβὰς τίκτεται αἰθομένη·
οὐδὲ ῥόου ψυχροῦ ποτιδεύεαι ἀμφὶ λοετρά,
ἀλλ' οἷον ποθέεις, τοῖον ὑπεκφέρεται.

İmparatorluk hamamları üzerine

İşte bunlar gerçekten imparatorluk hamamları:
zira bu ismi vermiş atalarımız.
Billur sular, ölümlü bir ateş tarafından ısıtılmaz,
kendiliğinden sıcak doğar pınar.
Yıkanmak için soğuk su da eksik değildir;
sen nasıl istersen, öyle akar su.[1]

Εἰς οἶκον κείμενον μέσον τοῦ Ζευξίππου καὶ τοῦ ἱππικοῦ

Ἐν μὲν τῇ Ζεύξιππον ἔχω πέλας, ἡδὺ λοετρόν·
ἐκ δ' ἑτέρης ἵππων χῶρον ἀεθλοφόρων.
τούς ῥα θεησάμενος, καὶ τῷδ' ἔνι χρῶτα λοέσσας
δεῦρο καὶ ἄμπνευσον δαιτὶ παρ' ἡμετέρῃ·
καί κε πάλιν σταδίοις ποτὶ δείελον ὥριος ἔλθοις,
ἐγγύθεν ἐγγὺς ἰὼν γείτονος ἐκ θαλάμου.

Zeuksippos ve Hippodrom arasındaki bir han üzerine

Bir taraftan Zeuksippos'a komşuyum — güzel bir hamam,
diğer taraftan atlı araba yarışlarının stadına.[2]
Orada yarışları izleyip, sonra diğerinde yıkanınca,
Burada, benim soframda dinlenip, soluklanırsın.
Rahatça yetişirsin tekrar yarışlara,
çok yakınsın, stadın yan kapı komşusu odan.

Notlar

1 *Basilika* kelimesi 'kraliyete ait, krallara layık' anlamı içerir; Bizans bir imparatorluk olduğu için imparatorluk hamamı ifadesini kullandım. Leontios'un bahsettiği bu hamam, termal bir su kaynağı üzerine kurulmuştur; su kendiliğinden sıcak doğar.

2 Zeuksippos Hamamı, Roma İmparatoru Septimius Severus (MS 193-211) tarafından inşa ettirilmiştir, Büyük Saray ve Hippodrom'a çok yakındı. 532'de, Nika Ayaklanması'nda harap edilinceye dek Konstantinpolis'in en popüler hamamı sayılırdı. I. Konstantinos (272-337) tarafından dekore edilen Zeuksippos Hamamı, mitolojik ve tarihî figürlerden oluşan seksenden fazla heykele ev sahipliği yapmasıyla ünlüdür. Bu heykeller, imparatorluğun çeşitli bölgelerinden getirtilmişti.

Metin: *Greek Anthology* III, s. 350-351, 360-361.

Agathias

Yaklaşık 532 senesinde doğan hukukçu, tarih yazarı ve şair Agathias, İskenderiye'de eğitim görmüş, 551 senesi civarında Konstantinopolis'e gelerek hukuk eğitimi almıştır.[1] Aslen Batı Anadolu'daki Myrina şehri doğumluydu.[2] Bir avukat olarak hayatını Konstantinopolis'te geçirmiştir. Paulos Silentiarios, Ioannes Lydos ve Prokopios gibi önemli yazar ve şairlerle çağdaştır.

Agathias'ın, Paulos Silentiarios ve dönemin diğer şairleri ile dostlukları vardı. Agathias, dönemin diğer şairlerinin epigramlarını toplayıp, *Kyklos* (567-568?) isimli bir şiir antolojisi hazırlamıştır. Agathias'ın şiirleri de *Kyklos*'ta yer alır. Epigram formunda yazdığı bu şiirleri nedeniyle, 6. yüzyılda epigram geleneğinin en dikkate değer temsilcisi sayılır. *Daphnaika* isimli, erotik mitlerle bezenmiş bir başka vezin eseri de veren Agathias, ayrıca 6. yüzyıl için önemli bir kaynak

---

1 A. Cameron, *Agathias* (Oxford, 1970); A. Kaldellis, 'Agathias on History and Poetry', *Greek, Roman and Byzantine Studies* 38 (1997), 295–306; A. Pizzone, 'Toward a Self-determined and Emotional Gaze: Agathias and the Icon of the Archangel Michael', *Theurgy and Aesthetics in Byzantium* içinde, eds, Stock W.-M. ve S. Mariev, (New York ve Berlin, 2013), 75-103; A. Cameron ve A. Cameron, 'The Cycle of Agathias', *The Journal of Hellenic Studies* 86 (1966), 6-15. Agathias'ın epigramları bu eserde detaylıca ele alınmıştır; S. Smith, *Greek Epigram and Byzantine Culture: Gender, Desire and Denial in the Age of Justinian* (Cambridge, 2019).

2 Myrina, İzmir'in Aliağa ilçesi civarındadır.

olan bir tarihi eseri yazmıştır.[3] *Daphnaika* günümüze ulaşmamıştır; bir ihtimalle Agathias günümüze ulaşamayan başka düzyazı eserler de yazmıştır.

Prokopios'u model olarak alan Agathias'ın tarihi, 552-559 senelerini konu edinen yedi kitaptan oluşur. Özellikle, İtalya ve Lazika seferleri üzerinde, İmparator Iustinianos'un (527-565) Persler'e ve Gotlar'a karşı olan savaşları üzerinde durur. Agathias, metinde sıklıkla otobiyografik ve entelektüel hususlarda ana konudan ayrılır. Şiir ve tarih arasında özel, adeta kutsal bir ilişki olduğunu düşünen Agathias, siyasî, askerî ve günlük konularda pek çok epigram yazmıştır. İyi bir eğitim sergileyen ve yüksek düzey bir Attika Yunancasıyla yazılmış olan bu epigramlar dönem hakkında faydalı bilgiler içerir. Agathias şiirlerinde hem bir mizah duygusu, hem de derin felsefî düşünceler yansıtır.

---

[3] Bu eser henüz Türkçeye çevrilmemiş olsa da genellikle Agathias'la birlikte okunan Prokopios'un *Gizli Tarihi*'nin birkaç çevirisi mevcuttur.

Εἰς εἰκόνα τοῦ ἀρχαγγέλου ἐν Πλάτῃ

Ἄσκοπον ἀγγελίαρχον, ἀσώματον εἴδεϊ μορφῆς,
ἆ μέγα τολμήεις, κηρὸς ἀπεπλάσατο.
ἔμπης οὐκ ἀχάριστον, ἐπεὶ βροτὸς εἰκόνα λεύσσων
θυμὸν ἀπιθύνει κρέσσονι φαντασίῃ.
οὐκέτι δ' ἀλλοπρόσαλλον ἔχει σέβας, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ
τὸν τύπον ἐγγράψας ὡς παρεόντα τρέμει·
ὄμματα δ' ὀτρύνουσι βαθὺν νόον· οἶδε δέ τέχνη
χρώμασι πορθμεῦσαι τὴν φρενὸς εἰκασίην.

Başmeleğin Yassıada'daki bir ikonası üzerine

Ne büyük cüret! Kavranılamaz, bedensiz başmeleği
formunun bir suretinde tasvir etmiş balmumu.[1]
Beyhude değil bu çabası: zira bakınca insan bu
ikonaya,
ruhuna daha kuvvetli bir tahayyülle kılavuz olur.
Allak bullak olmaz ibadeti artık, aksine kazır zihnine
baş meleğin modelini, titrer adeta onun huzurunda
gibi.
Gözleri de derin bir tasavvuru teşvik eder, ve sanat
kadir
renkler aracığıyla aktarmaya zihinsel olanın bir
tasvirini.[2]

Εἰς γέφυραν τοῦ Σαγγαρίου

Καὶ σὺ μεθ' Ἑσπερίην ὑψαύχενα καὶ μετὰ Μήδων
ἔθνεα καὶ πᾶσαν βαρβαρικὴν ἀγέλην,
Σαγγάριε, κρατερῇσι ῥοὰς ἁψῖσι πεδηθεὶς
οὕτὸς ἐδουλώθης κοιρανικῇ παλάμῃ·
Ὁ πρὶν γὰρ σκαφέεσσιν ἀνέμβατος, ὁ πρὶν ἀτειρὴς
κεῖσαι λαϊνέῃ σφιγκτὸς ἀλυκτοπέδῃ.

Sangarios Nehri'ndeki köprü üzerine

Dik başlı Batı'dan ve Med halklarından,
ve bütün barbar sürülerinden sonra,
senin de güçlü girdapların kemerlerle bağlandı
ey Sangarios Nehri, sen de saltanat eliyle
dizginlendin.[3]
Eskiden gemiler için aşılamaz olan, asi olan eskiden
uzanıyor artık sağlam taşlarla sımsıkı bağlanmış
şekilde.

Εἰς σωτήρια ἐν Μυρίνῃ ἐν προαστείῳ

Πᾶν τὸ βροτῶν σπατάλημα καὶ ἡ πολύολβος ἐδωδὴ
ἐνθάδε κρινομένη τὴν πρὶν ὄλεσσε χάριν.
οἱ γὰρ φασιανοί τε καὶ ἰχθύες αἵ θ' ὑπὲρ ἴγδιν
τρίψιες ἥ τε τόση βρωματομιξαπάτη
γίνεται ἐνθάδε κόπρος. ἀποσσεύει δ' ἄρα γαστήρ,
ὁππόσα πειναλέη δέξατο λαυκανίη.
ὀψὲ δὲ γιγνώσκει τις, ὅτ' ἄφρονα μῆτιν ἀείρων
χρυσοῦ τοσσατίου τὴν κόνιν ἐπρίατο.

Myrina'nın banliyösündeki bir latrina hakkında

Ölümlülerin bütün sefahati ve tüm zengin yiyecekler
burada çıkınca eski zevklerini kaybederler.
Sülünler, balıklar ve dibekte dövülmüş baharatla
karman çorman yemekler dışkıya dönüşür burada.[4]
Böylece tahliye eder mide aç gırtlağın yutmuş
olduklarını.
İnsan böylece anlar: bir gösteriş budalalığı ile
onca altını sadece toz satın almak için saçmıştır.

Ἐπιταφίος

Οἰκογενὴς αἴλουρος ἐμὴν πέρδικα φαγοῦσα
ζώειν ἡμετέροις ἔλπεται ἐν μεγάροις.
Οὔ σε, φίλη πέρδιξ, φθιμένην ἀγέραστον ἐάσω,
ἀλλ' ἐπὶ σοὶ κτείνω τὴν σέθεν ἀντιβίην.
Ψυχὴ γὰρ σέο μᾶλλον ὀρίνεται, εἰσόκε ῥέξω
ὅσσ' ἐπ' Ἀχιλλῆος Πύρρος ἔτευξε τάφῳ.

Mersiye

Kedi, evcil kekliğimi yiyerek
odamda kendine yer bulmayı ümit etti.[5]
Mahvını karşılıksız bırakmayacağım sevgili keklik,
cesedinin üzerinde öldüreceğim aksine hasmını.
Senin ruhun fazlasını hak ediyor, kurbanlar
sunacağım ona
Phyrros'un Akhilleus'un mezarında sunduğu gibi.[6]

Δισσῶν θηλυτέρων μοῦνός ποτε μέσσος ἐκείμην,
τῆς μὲν ἐφιμείρων, τῇ δὲ χαριζόμενος·
εἷλκε δέ μ' ἡ φιλέουσα· πάλιν δ' ἐγώ, οἷά τε τις φώρ,
χείλεϊ φειδομένῳ τὴν ἑτέρην ἐφίλουν,
ζῆλον ὑποκλέπτων τῆς γείτονος, ἧς τὸν ἔλεγχον
καὶ τὰς λυσιπόθους ἔτρεμον ἀγγελίας.
ὀχθήσας δ' ἄρ' εἶπον· « Ἐμοὶ τάχα καὶ τὸ φιλεῖσθαι
ὡς τὸ φιλεῖν χαλεπόν, δισσὰ κολαζομένῳ.»

"Aşk çıkmazı"

Sadece tek bir defa iki kadının arasına uzandım;
birini beğeniyordum, diğerine de hoşluk olsun diye.
Sevdiğim beni kendine çekti. Ama ben, bir hırsız gibi
diğerini öptüm isteksiz dudaklarla;
komşusunu kıskanmasından, serzenişlerinden
ve yapacağı dedikodudan ödüm kopuyordu.
İç çekerek dedim ki: 'Belli ki benim için
sevilmek de sevmek kadar zor, çifte zulme uğruyorum.

Notlar

1 Ortodoks teolojisinde ikonalar asıl olanın birer sureti, modelidir. Başmelek Mikhail'in ikonasını yapan zanaatkar, başmeleğin kavranamaz, bedensiz olan doğasını değil de sadece kavranabilir olan bir suretini tasvir edebilmektedir.

2 Ortodoks teolojisinde ikonaya hürmet etmek (*proskynēsis*); önünde istavroz (haç) çıkartmak, eğilmek veya öpmek, onun aracılığıyla ibadet etmektir. İkonaya bakıp, dua eden bir Hristiyan ikonanın sunduğu görsel aracılığıyla asıl olan kutsala yakınlaşır. Bu anlayışa göre inançlı kişi kavranabilir bir surete bakarak, kutsal olanla daha kolay iletişime geçer, ibadeti kolaylaşır.

İkonalara hürmet etmek Bizans'ta yaygın olarak kabul görse de ikonalara karşı çıkanlar da vardı. Bu tartışma 4. yüzyıldan beri mevcuttu, dolayısıyla Agathias'ın yaşadığı dönemde de devam ediyordu. Şiirde, Agathias ikonaların işlevini savunmaktadır; görünüşün algılanmasından tasvir edilenin bilgisine ulaşılmasına dek geçen süreci güçlü bir şekilde betimler. Agathias'ın kullandığı *typos* (model) kelimesinin kuvvetli dinî çağrışımları vardı; Havari Paulos'un Yahudiler'e olan mektubunda (1:13) ve Kayserili Basileios'un bir vaazında kullanılır. (Pizzone, 2013, s.82)

Daha sonları ikonoklast olarak adlandırılan bazı kişiler, bilhassa Eski Ahit'teki (Çıkış 20:4) resim yasağına dayanarak ikonaların dine uygun olmadığını iddia ediyorlardı. Karşı taraf ise ikonaların doğasının sembolik olduğunu vurgulayıp, yukarıdaki kuramı savunuyordu. Bu çekişme sekizinci yüzyılda şiddetlenmiştir. III. Leon 730'da ikonaları resmi olarak yasaklamış, tüm ikonalar ve dinî tasvirler tahrip edilmiştir. Tek kabul gören görsel, haç tasviri olmuştur. Birinci İkonoklazma (ikona-kırıcılık) olarak bilinen bu dönem, 787'de İmparatoriçe Eirene tarafından sona erdirilmişti. Ama, 814'te V. Leon'un tahta geçmesiyle ikonalar tekrar yasaklanmıştı. İkinci İkonoklazma dönemi 842'de nihai olarak sona ermiştir.

İstanbul'da günümüze gelen mozaiklerin genellikle 9. yüzyıl ve sonrasına tarihlenmesinin nedenlerinden biri bu

ikona karşıtı dönemlerdir. Aya İrini'nin apsisinde bulunan haç, İstanbul'daki tek İkonoklast sanat örneğidir.

3 Iustinianos'un (527-565) Çark Deresi (Melas Çayı) üzerinde bulunan bu köprüsünün kalıntıları günümüzde hâlâ ayaktadır. 558-560 yılları arasında yaptırılmış olup, Iustinianos veya Sangarios Köprüsü olarak bilinir. Çark Deresi, Sapanca Gölü'nün sularını Sakarya Nehri'ne boşaltır. Justinianos'un köprüsü sayesinde nehir geçilebilir hale gelmişti; dizginlenemez doğa, tıpkı imparatorun yendiği barbar kavimler gibi hükümdarın gücüyle ehlileştirilmiştir. Agathias'ın epigramı, köprünün ayağına kazınmıştı. (Cameron ve Cameron, 1966, s.9)

4 Agathias, Myrina'daki bir *latrina*yı (umumi tuvalet) restore ettirmiştir. Bu *latrina* hakkında başka şiirleri de bulunur. Literatürde bazen Myrina yerine Smyrna geçse de bu karışıklığın el yazmasındaki bir hatadan kaynaklandığı düşünülmektedir. (Baldwin,1985, s.69-70 ve Smith, 2019, s. 59-60). Şair, özellikle zenginlerin lüks gıda tüketimini eleştirmektedir; detaylı tuvalet betimlemesi iğrendirme ve taşlama amacı taşımaktadır.

5 Agathias, kekliğini yiyen kedinin niyetinin eve iyice yerleşip, kekliğin odasındaki yerini almak olduğunu düşünüyor.

6 Troya kenti düşünce, Yunan kahramanlarından Phyrros, Troya Savaşı'nın önceki yıllarında öldürülen babası Akhilleus'un mezarında bir kurban ayini düzenlemiştir. Akhilleus'un evlenmeyi arzulamış olduğu Troya prensesi Polyksena'yı, Akhillieus'un mezarı üzerinde öldürüp, ruhuna kurban olarak sunmuştur.

Metin: Baldwin, *Anthology*, s. 67 ve 69; *Agathias. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, ed. B. G. Niebuhr (Bonn, 1828), s.373 ve 380; *Greek Anthology* I, s.268-269.

Pisidialı Georgios

Doğum tarihi belli olmayan Georgios, Pisidia'daki (Güney Anadolu'daki antik bir bölge) Antakya kenti kökenliydi.[1] Georgios Pisides olarak da bilinir. Bir din adamı olan Pisidialı Georgios, hayatının büyük bölümünü Ayasofya'da diyakoz olarak geçirmiştir. Patrikhanenin hizmetine 610 veya 611 gibi girdiği tahmin edilir. Georgios, kilisede *skeuophylax*, *referendarios* ve *khartophylax* olarak da görev yapmıştır.[2] 632'den sonraki bir tarihte vefat etmiştir. Bizans'ın en önemli şairlerinden biri olarak kabul edilen Pisidialı Georgios'un şiirleri, özellikle İmparator Herakleios'un (610-641) hükümdarlığını ve bilhassa askerî zaferlerini konu alır. *Hexameron* isimli uzun bir teolojik şiir de yazmıştır. Bunların yanı sıra, kiliseler ve sanat eserleri için yazılmış epigramları mevcuttur. Hem imparator, hem de Patrik Sergios tarafından şiir siparişleri almıştır. Bir dönem imparatorun gözünden düşen

---

1 J. Howard-Johnston, *Witnesses to a World Crisis: Historians and Histories of the Middle East in the Seventh Century* (Oxford, 2010), 284-295; J. D. C. Frendo, 'The Poetic Achievement of George of Pisidia: a Literary and Historical Study', *Maistor: Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning* içinde, ed. A Moffatt (Kanberra, 1984), 159-188; M. Whitby, 'George of Pisidia and the Persuasive Words: Words, Words, Words...', *Rhetoric in Byzantium* içinde, ed. E Jeffreys (Farnham, 2003), 173-186; *Giorgio di Pisidia Poemi. Panegirici Epici*. Kritik edisyon, çeviri ve notlar, A. Pertusi (Ettal, 1959), 11-47.

2 Kilisenin değerli ayin objelerinden sorumlu görevli; imparator ve imparatorluk bürokrasisiyle olan ilişiklerden sorumlu görevli; kilisenin arşivinden sorumlu görevli.

şair, sonra tekrar Herakleios'un gözüne girmiştir. Avarlar'ın 626'da Konstantinopolis'i kuşatmasını ve 622-628 senelerinde Herakleios'un Sasaniler'e karşı olan seferlerini konu edinen şiirleri, aynı zamanda çok önemli tarihi kaynaklardır; adeta dönemin 'resmî' tarihi olarak kabul edilirler. Theophanes gibi Bizans tarih yazarları, dönemi anlatırlarken Georgios'un şiirlerini kaynak olarak kullanmışlardır. İmparator tarafından sipariş verilmiş bu eserler için Georgios'a seferleri anlatan bir tür yazılı rapor verilmiş olduğu düşünülür. Georgios'un şiirleri sesli olarak, bir topluluk karşısında icra edilmek üzere yazılmışlardır.

Sonraki Bizans yazarları ve şairleri tarafından hep övgüyle anılmıştır; tarih yazarı, retorik uzmanı, filozof ve şair Mikhail Psellos (1017/1018-1078), Pisidialı Georgios'un iyambik üç ayaklı ölçüyle yazılmış eserlerini Euripides'in oyunlardan bile daha çok beğendiğini iddia eder. İyambik üç ayaklı ölçüyü epik şiirde kullanan şair, bu bakımdan Bizans şiirinde çığır açmıştır. Seküler ve dinî ögeleri ustaca harmanlayan Georgios, alışılagelmiş motifleri yeniden yorumlayarak, onlara yeni anlamlar yükler. Çok canlı ve detaylı betimlemeleri olup, oldukça geniş ve zarif bir kelime dağarcığı vardır. Şiirlerinde, kendi ürettiği sözcükler de bulunur.

Εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα καὶ εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ ὅτε ἐξήρχετο ἀπὸ τῆς Πόλεως

Πρὶν ἢ γὰρ ἡ νὺξ τὴν μέσην τομὴν λάβοι,
πάντας μὲν αὐτοῦ τοὺς κεκρυμμένους δόλους
ταῖς σαῖς μερίμναις ἐξ ἔθους ἠπίστασο,
τάξας δὲ θείως τὸν στρατὸν καὶ ῥυθμίσας
πρὸς τὴν μάχην ἐξῆγες αὐτός, ἡνίκα
τὸ φῶς ἀνίσχων τοὺς ἐναντίους πάλιν
ὁ σεπτὸς αὐτοῖς ἐσκότιζεν ἥλιος.
Καὶ δὴ προπέμπεις εὐαρίθμητον μέρος
τοῦ σοῦ στρατοῦ, κράτιστε, τούτους ὁπλίσας
οὐ τοῖς ὅπλοις τοσοῦτον ὡς εὐβουλίαις.
ἐπεὶ γὰρ ἐξήλαυνον ὥσπερ εἰς μάχην,
τὸν πλαστὸν αὖθις σχηματίζονται φόβον,
ἐψευσμένως φεύγουντες. Οἱ δὲ βάρβαροι,
τῆς ἐκλογῆς ἐκεῖνο τὸ στερρὸν νέφος,
ἐκ τῶν ἀδήλων ἐκπεσόντες αὐλάκων
ἤλαυνον αὐτοὺς τῷ δοκεῖν πεφευγότας.
Αὐτὸς δὲ τούτοις ἀντεπεξάγεις τάχος
τοὺς σοὺς ἀρίστους, καὶ παρ’ ἐλπίδας τότε
ἀπροσδοκήτῳ προσαγέντες συντάσει
τὰ νῶτα τοῖς σοῖς οἰκέταις ἀπέστρεφον.
Ὦ νοῦς διαρκὴς καὶ τομωτάτη φύσις
καὶ πῦρ λογισμῶν ἐν βάθει διατρέχον·
Ὅμως τὸ πῦρ μὲν καὶ μελαίνει καὶ φλέγει,
ὁ σὸς δὲ νοῦς, κράτιστε, λευκαίνει τὸ πᾶν
θάλπει δὲ πάντας τῇ πυρώσει μὴ φλέγων.
Ὁ βάρβαρος δὲ τὸν κεκρυμμένον δόλον
εὑρὼν ἑαυτῷ βόθρον ἐκ τοὐναντίου,

ὅλους προπηδᾶν τοῖς τραπεῖσι συμμάχους
ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ταγμάτων ἐπέτρεπεν·
ἐπεὶ δὲ καὐτοὺς εἶδεν ἐπτοημένους
καὶ συντόμως πίπτοντας ἀσχέτῳ φόβῳ,
πρῶτον μὲν αὐτοῦ δυσσεβεῖ τοὺς προστάτας
καὶ θᾶττον ἠτίμωσε τοὺς τιμωμένους
ὕδωρ κενώσας καὶ τὸ πῦρ κατασβέσας.
Καπνοῦ δὲ πολλὰς συγχύσεις ποιούμενος·
κλέπτει τὸ φεύγειν καὶ σχεδιάζει τὸν γνόφον,
καὶ νύκτα ποιεῖ καινοτομῶν τὴν ἡμέραν·
εὑρών τε κρημνοὺς καὶ στενὰς διαξόδους
λοξάς τε πετρῶν ἐξοχὰς καὶ δυσβάτους,
ὠθεῖ καλύψας τῷ γνόφῳ τὰ τάγματα
καὶ τὰς ἐκείνων δυστυχεῖς συνοικίας
πρὸς ἄκρον ὕψος καὶ κατάρροπον βάθος.
Ἐντεῦθεν αὐτοῖς συμφορῶν πολυτρόπων
συμπτωμάτων τε καὶ φόνων καὶ κλασμάτων
κίνδυνος ηὐτρέπιστο συντριβῆς γέμων.
Καὶ πού τις αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ηὔξατο
ἐλθεῖν καθ' αὐτοῦ συντομώτερον ξίφος
ἄλλος δὲ νώτοις ἱππικοῖς ἐφιζάνων
μετέωρος ἤρθη τῇ βίᾳ τοῦ σφίγματος.
Πολλοῖς δὲ τεῖχος τὰς καμηλείους τότε
πλευρὰς κατεσκεύαζεν ἡ περίστασις.
Κρημνούς τε πάντες ἀγρίων αἰγῶν δίκην
φυγῆς ἀνεξίχνευον ἐκπηδήματα.
Ἡ σὴ δὲ πᾶσα τοῦ στρατοῦ συνοικία
βλέποντες εὐφραίνοντο τῇ θείᾳ κρίσει
τὰ τῆς παραδόξου θαύματα στρατηγίας
βολὴ γὰρ οὐκ ἦν ἐπτερωμένου βέλους

ἐν τῇ μεταξὺ τῶν στρατῶν διαστάσει,
καὶ πᾶς τις ἡμῶν εὐκόλως ἀπέβλεπε
πρὸς τὰς ἐπάλξεις τῶν φαράγγων τὰς νόθους,
ἐν αἷς τὸ πλῆθος ἐκχυθέντων βαρβάρων
πυκνῶς ἐνεστρέφοντο μὴ κινούμενοι.
Ἀλλ' οἱ μὲν ἦσαν ἐν τοσαύτῃ φροντίδων
ζάλῃ διαρρέοντες ὡς τὰ κύματα,
ἃ ταῖς ἑαυτῶν ἐκδρομαῖς ὠθούμενα
τὰ μὲν πρὸς ὕψος ἐκ βάθους ἀνέρχεται.
τὰ δὲ προπίπτει καὶ πάλιν κοιλαίνεται.
οὕτως ἐκείνων τῶν ἀτάκτων ταγμάτων
ἐν τοῖς ἀνύδροις κυματουμένων λίθοις,
τὰ μὲν πρὸς ὕψος ἐκ βάθους ἀνήρχετο,
τὰ δὲ πρὸς αὐτὰ τῶν κάτω τὰ τέρματα
πίπτοντα πυκνὰς συγχύσεις εἰργάζετο.
Οὕτως ἕκαστος ἀφρόνως ἐδυστύχει,
ὁ δὲ προπίπτων ἦν ἐπόφθονος μόνον.
πᾶς γὰρ παρ' αὐτοῖς εὐτυχὴς ἐκρίνετο,
ὃς πρὸς τὸ θνῄσκειν εὑρέθη τομώτερος.
Ἡμῖν δὲ πᾶσα καὶ γαλήνη καὶ χάρις,
τέρψις δὲ μᾶλλον ἢ φόβος προσήρχετο.
Καὶ πᾶς πρὸς ὕψος τῷ θεῷ τῶν κτισμάτων
τὰς χεῖρας ἐξέτεινε σὺν τῇ καρδίᾳ
καὶ τῷ στρατηγῷ συντόνως ἐπηύχετο.

İmparator Herakleios, onun Pers seferleri ve şehirden çıkışı üzerine

Gece yarıya bile ermeden
o her zamanki itinan ile
düşmanın tüm gizli taktiklerini çözdün.
İlahî bir güdüyle hazırladın ordunu
ve ona savaşa doğru önderlik ettin;
düşmanların taptığı güneş tekrar yükselip,
adeta kör etmişti gözlerini.[1]
Sonra da ordunun küçük bir kısmını
ileri yolladın, ey yüce hükümdar,
silahlardan ziyade akıllı öğütlerle kuşattın askerleri.
Zira askerler dövüşe gider gibi ilerlediler,
korkarmış gibi yapıp, yalancıktan kaçmaya başladılar.
Barbarlar da —seçkin savaşçılardan oluşan o yoğun bulut—
saklandıkları siperlerden fırlayıp, saldırdılar
kaçma numarası yapan askerlerine.
Sen ise en iyi askerlerinle
hızlıca hücum ettin onların üstüne;
düşmanlar da, hiç beklenmedik bu kuvvet karşısında
senin askerlerine sırtlarını dönüp çekildiler.
Ey keskin zeka ve ziyadesiyle cesur doğa,
ey derinliklerde işleyen düşüncelerin ateşi!
Ateş hem karartır, hem yakar,
lakin senin zekan, ey yüce hükümdar,
her şeyi aklar, herkesi ısıtır yanmaz bir ateşle.
İşte barbarlar da kendi gizli taktiklerinin
onlar için tuzağa döndüğünü gördüler,
tüm müttefikleri mevzilerini terkedip,
kaçanların önünde koşuştular.[2]
Görünce adamları dehşet içinde,
gem vurulamaz bir korkuyla kaçarken,

ilk olarak komutanlara itaatsizlik,
sonra da hürmet ettiklerine hürmetsizlik ettiler;
su döküp söndürdüler ateşi.[3]
Puslu ve kalın bir sis perdesi yaratıp,
kaçışlarını gizlediler,
adeta geceye çevirdiler gündüzü.
Kovuklar, daracık patikalar,
ulaşılamaz kayalar buldular,
karanlığa bürünüp, ileri sürdüler
birliklerini ve talihsiz müttefiklerini,
aşılamaz dağlara ve dipsiz uçurumlara.[4]
Böylece kendilerini türlü felaketlere,
ölümlere sürüklediler; kayalardan düşüp
parçalandılar, telef oldular.
Bazıları daha kolay ölmek için
dua ettiler bir kılıç darbesi almaya,
bazıları da atlarına atladılar,
ama alaşağı oldular o kargaşada.
Pek çoğu farketti ki, olup bitenler
develerin saflarını bir duvar haline getirmişti.[5]
Yabani keçiler gibi arayıp durdular
kendilerini atıp kurtulacakları bir uçurumu.
Senin ordunun tüm mensupları ise
olağanüstü taktiğinin mucizelerini görüp,
tanrısal muhakemeden ötürü sevinç duydular.
Zira bir ok atışı mesafesi bile yoktu
iki ordu arasında, her birimiz rahatça gördük
o sahte savunma hatlarını,
barbar sürüsünün nasıl o hatlara akıp,
ilerleyemeden, sıkışıp ve dönüp durduğunu.
Bazıları, tehlikelerin fırtınasına tutulmuş,
dalgalar gibi kabarıyorlardı;
tıpkı yükselerek birbirini iten,

bazıları derinlerden kabarıp yükselen,
bazıları inip, tekrar çukurlaşan dalgalar gibi.
Bu düzensiz birlikler de böylece
susuz kayalıklarda dalgalandılar,
kimileri diplerden yükseklere çıktılar,
kimileri de ta en aşağılara düşüp,
büyük bir kargaşaya sebep oldular.
İşte böylece her biri perişanlıkla kendinden geçti,
sadece ölen askere gıpta edildi;
zira kolay ve çabuk ölen her adam
barbarlara talihli gibi göründü.
Bizi ise korkudan ziyade
katıksız bir sükut, neşe ve sevinç sardı.
Herkes içtenlikle ellerini göğe kaldırdı
tüm varlıkların Tanrısına doğru,
ve derhal şükretti kumandana.

Notlar

1 Bu mısralar, literatürde *Expeditio Persica* olarak geçen şiirden alınmıştır, 7. yüzyılda, Sasaniler, Bizans İmparatorluğu'nun topraklarına doğru genişlemiş, Kudüs dahil olmak üzere pek çok önemli kenti ele geçirmişlerdir. Askerî meselelere eğilen ve sık sık sefere çıkan Herakleios, uzun süre sonra Sasaniler'e karşı zafer kazanmıştır; 622'de Kapadokya civarında Sasaniler'i büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Pisidialı Georgios, şiirlerinde uzun uzun Herakleios'un askerî stratejilerini anlatır.
'Güneşe tapmak': şair, Sasaniler'in Zerdüşt dinine vurgu yapıyor. Zerdüştler, genellikle güneşe dönerek dua ederlerdi. Ahura Mazda'nın kutsal ışığını sembolize etmesi için her türlü dini seremonide bir ateş veya ışık kaynağı bulunması gerekirdi. Pisidialı Georgios, Zerdüştlüğü vurgulayarak, Ortodoks Hristiyan olmayan Sasaniler'i 'barbar' olarak yansıtmaya çalışmaktadır.

2 'kaçanların önünde kaçmak': Sasaniler'in müttefikleri o kadar korkmuşlardır ki, esas ordudan bile daha hızlı kaçmaya başlarlar. Şair, korkaklıklarını vurguluyor.

3 Zerdüştler için ateş kutsal idi; şair, korkaklıklarından ötürü nasıl kendi kutsallarına saygısızlık ettiklerinin altını çiziyor.

4 Pisidialı Georgios, kaya betimlemelerini sıklıkla kullanır, en sevdiği motiflerden birisidir.

5 Sasani orduları atların yanı sıra deve, hatta bazen fil de kullanırlardı.

Metin: *Giorgio di Pisidia*, ed. Pertusi, s.124-128.

Theodoros Stoudites

Theodoros Stoudites, 9. yüzyılın en önemli dinî kişiliklerinden biridir. Tahminen 759 senesinde Konstantinopolis'te doğmuştur. Babası yüksek rütbeli bir malî bürokrat olup, büyük ihtimalle İmparatoriçe Theodote'un amcası, dayısı veya kuzeni idi.[1] 781 senesi civarında, aile Bithynia'daki Sakkoudion Manastırı'nda ikamet eden Theodoros'un amcası Platon'un yanına gitti. Bu manastır, ailenin Prousa (Bursa) yakınlarındaki Boskytion isimli arazisinin üzerine kurulmuştu. Keşiş olan Theodoros, 794'te *hēgoumenos* (manastırın baş keşişi) olmuştur. 798/799 senesindeki Arap akınları nedeniyle Konstantinopolis'teki Stoudios Manastırı'na taşınmıştır.

Theodoros, Stoudios Manastırı'nın kurallarını düzenlemiş, ideal bir manastır topluluğu kurmaya çalışmıştır. Bizans'ta manastır geleneği açışından çok önemli bir figürdür. Dönemin pek çok imparatoru ile anlaşmazlığa düşmüştür. VI. Konstantinos'un (780-797) ikinci defa evlenmesine karşı çıktığı için Selanik'e sürülüp, ancak İmparatoriçe Eirene'nin (797-803) hükümdar olmasıyla geri dönebilmiştir.[2] İmparator I. Nikephoros (802-811) ile de çatışmış,

---

1 *Theodoros Studites.Iamben: AufVerschiedene Gegenstände*, giriş, edisyon, çeviri ve notlar, P. Speck (Berlin, 1968), 3-6, 88-105; Kazhdan, *A History of Byzantine Literature 650-850*, 236-257; Lauxtermann, *Byzantine Poetry*, 700-721; *A Companion to Byzantine Poetry*, 179.

2 Ortodoks Kilisesi, istisnai durumular dışında, genel olarak ikinci evlilikleri tasvip etmezdi.

Khalke Adası'na (Halki) sürülmüş ve 811'de imparatorun ölümü üzerine Konstantinopolis'e dönmüştür.

En önemlisi, Theodoros ikonakırıcılık olarak da bilinen ikonoklazma tartışmalarında önemli bir rol oynamıştır. İkonoklast olarak adlandırılan ikona karşıtları, bilhassa Eski Ahit'teki (Çıkış: 20:4) resim yasağına dayanarak ikonaların dine uygun olmadığını iddia ediyorlardı. Karşı taraf ise ikonaların doğasının sembolik olduğunu vurgulayıp, ikonaları savunuyordu. Bu çekişme sekizinci yüzyılda şiddetlenmiştir. III. Leon (717-740) 730'da ikonaları yasaklamış, tüm ikonalar ve dinî tasvirler tahrip edilmiştir. Tek kabul gören görsel, haç tasviri olmuştur. Birinci İkonoklazma (ikona-kırıcılık) olarak bilinen bu dönem, 787'de İmparatoriçe Eirene tarafından sona erdirilmişti. Ama, 813'te V. Leon'un (813-820) tahta geçmesiyle ikonalar tekrar yasaklanmıştı. İkinci İkonoklazma dönemi 842'de nihaî olarak sona ermiştir. Ateşli bir ikona savunucusu olan Theodoros, ikonoklast İmparator V. Leon'a şiddetle karşı çıkmıştır. İmparator da Theodoros'u görevden alıp zindana atmış, yerine ikonoklast bir keşiş getirmiştir. 821'de II. Mikhail (820-829) tarafından serbest bırakılan Theodoros, önce Bithynia'ya, sonra Konstantinopolis'e gitmiş, 826 senesinde Prinkipo Adası'nda (Büyükada) vefat etmiştir.

Dönemin önemli kişilikleriyle yazışan Theodoros'un günümüze ulaşan 564 mektubu, dönemin dinî hayatı ve İkonoklazma hakkında çok önemli kaynaklardır. Aynı zamanda önemli bir şair ve ilahi yazarı

olan Rahibe Kassia ile de yazışmıştır. Mektuplarının yanı sıra, Theodoros'un günümüze vaazları, dinî övgü metinleri ve şiirleri ulaşmıştır. Şiirleri genellikle dinî konularda yazılmış olup, özellikle azizleri, ikonaları ve manastır hayatını konu edinir. Manastırdaki çeşitli görevliler için yazılmış pek çok şiiri bulunmaktadır. Şiirleri, epigram şekilde yazılmıştır; Theodoros, epigram geleneğinin 9. yüzyıldaki en önemli temsilcisidir. Eserleri, ölümünden 70 yıl sonra Stoudios Manastırı keşişleri tarafından tasnif edilmiştir. Bizans'ta bir yazar olarak popülerliğini koruyan Theodoros'un eserleri bu nedenle pek çok elyazmasına aktarılmıştır.

Εἰς τὸν κελλαρίτην

Τίς ὡς σύ, τέκνον, ἐργάτης θεοῦ πέλει;
Ἔχεις γὰρ ἔργον σφόδρα τῶν ἄλλων πλέον,
τῶν τῆς ἀδελφότητος ἄρχων βρωμάτων.
Ὅλος πρόσελθε πανσθενῶς τῇ φροντίδι,
διδοὺς ἑκάστῳ τὸ προσῆκον ἐν κρίσει.
Πυρὰς δέχοιο τῆς πολυζητησίας,
ἐκεῖνον οὕτως, ἄλλον ἀλλοίως φέρων,
πράως, γαληνῶς, συμπαθῶς, οἰκτιρμόνως.
Οὕτως γὰρ ἕξεις σὺν Στεφάνῳ τὸ στέφος.

Kiler sorumlusuna

Ey evladım, kim olabilir senin kadar Tanrı hizmetkarı?
Zira çok daha fazla işin var başkalarından,
keşişlerin yiyeceklerinden mesul olanlardan.
Gel, tümüyle kuvvetlendirip zihninini,
dağıt herkese payına uygun düşeni.
Rağbet görmenin ateşini kucakla,
bu keşişe böyle, diğerine başka türlü katlan;
nazikçe, sakince, anlayışla, merhametle.
Böyle sahip olacaksın Stephanos'la birlikte taca.[1]

Εἰς τὸν ὀψοποιόν

Τὸν ὀψοποιὸν τίς σε, τέκνον, οὐ στέφει
πολὺν φέροντα τὸν κόπον καθ' ἡμέραν;
Δουλευτικόν σοι χρῆμα, μισθὸς δ' οὖν μέγας·
χρῆσις ῥυπώδης, ἀλλὰ πλυτρὶς πταισμάτων·
φλέγει σε νῦν πῦρ, οὐ τὸ μέλλον δὲ κρίνει.
Προσβὰς σταθηρὸς λοιπὸν εἰς τὴν ἑψίαν
ἕωθεν εὐθὺς κλῶν δαλούς, χύτρας κλύε,
βρώσεις προσεψῶν ὡς θεοῦ τὰ τῶν τέκνων·
εὐχαῖς ἁλίζοις ταῦτα, ὥσπερ ἀρτύσεις,
ἵν' εὐλογηθῇς ὡς Ἰακὼβ τῷ πάλαι,
καὶ χαῖρε τούτοις ἐκτελῶν σου τὸν δρόμον.

Aşçıya

Kim taçlandırmaz sen aşçıyı, ey çocuk,
sen ki her gün ziyadesiyle zahmet çekersin?
İşin kölelik gibi ağır, fakat büyük değil mükafatı,
işin kirli, ama günahların bulaşıkçısısın,
yalıyor şimdi seni ateş, ama yakmayacak seni
gelecekteki alevler.[2]
Sağlamca bas ayağını, boş ver eğlenceyi
sabahın köründe hazırla közleri, dinle tencereleri,
O'nun çocuklarının yemeklerini, adeta Tanrı için gibi
pişir.
Dualarla tuzla yemekleri çeşnilendiririrken,
böylece eskilerden Yakup gibi kutsanasın sen de
koşunu bitiririrken ise sevinç duy bütün bunlardan. [3]

Εἰς ἁγίας εἰκόνας

Ἥνπερ βλέπεις εἰκόνα, Χριστοῦ τυγχάνει·
Χριστὸν δὲ καὐτὴν λέξον, ἀλλ' ὁμωνύμως·
κλήσει γάρ ἐστι ταυτότης, ἀλλ' οὐ φύσει·
ἀμφοῖν δὲ προσκύνησις ἀσχίστως μία.
Ὁ τοίνυν ταύτην προσκυνῶν Χριστὸν σέβει,
μὴ προσκυνῶν γὰρ ἐχθρὸς αὐτοῦ καὶ πάνυ,
ὡς τὴν ἀναγραφεῖσαν ἔνσαρκον θέαν
τούτου μεμηνὼς μὴ σεβασθῆναι θέλων.

Kutsal ikonalar hakkında

Bu ikonaya bakınca İsa'yı bulursun.
Ona da İsa diyoruz, ama eş anlamlı olarak.
İsmi aynı, lakin farklı doğası.
Yine de her ikisine aynı şekilde hürmet edilir.
Bu ikonaya hürmet eden İsa'ya ibadet etmiş olur,
hürmet etmeyen ise İsa'nın düşmanıdır, hem de pek azılısı,
zira ete bürünmüş tasvirini görüp, onu hatırlamıştır
ama ona ibadet etmeyi istememiştir.[4]

Ἐπίγραμμα εἰς ἑαυτόν

Ψυχὴ ταπεινή, δεῦρό μοι, δέξαι λόγον.
Ὁ καιρὸς ὀξὺς δρομεὺς διατρέχων,
ἐγγὺς τὸ τέρμα, καὶ παρελθεῖν οὐκ ἔνι.
Μὴ δὴ κάμοιμεν τοῖς ματαίαις φροντίσιν,
ἀντλοῦντες ὄντως εἰς πίθον τετρημένον,
ξαίνοντες εἰς πῦρ, ὡς γελοιωδῶς ἔχει·
ἀλλ' εἴ τι θεῖον, εἴ τι σωστικὸν πέλει,
ταῦτα σκοποῦντες καὶ διώκοντες πόθῳ,
ὡς ἂν παρασταίημεν ἐν παρρησίᾳ
τῷ τῶν ἁπάντων καὶ Κριτῇ καὶ Δεσπότῃ,
τὸ πῦρ φυγόντες τῆς Γεένης, ὡς γράφει,
καὶ προστρέχοντες τῷ παναρρήτῳ φάει.

Kendisine yazılmış bir epigram

Sefil ruhum, yalvarırım, kabul et kelamı.[5]
Zaman hızlı bir koşucu gibi uçup gidiyor,
hedef yakın, lakin ulaşamıyor insan.
Yorulmasak keşke hiç boş sıkıntılarla,
delik deşik bir testiye su doldurup
ateşe serpeliyoruz – ne gülünç.
Aksine, eğer kutsal, kurtarıcı olan bir şey varsa,
onu arayıp şevkle izini sürelim,
böylece huzuruna varalım
her şeyin Hakim ve Efendisi'nin,
tıpkı yazılan gibi, cehennem ateşinden kaçalım
ve koşalım o betimlenemez ışığa doğru.[6]

Notlar

1 Aziz Stephanos, Hristiyanlığın ilk şehidiydi. Aziz Stephanos'un adı ile bir kelime oyunu yapılıyor; *stephanos* taç anlamına gelirdi.

2 Müstakbel alevler: cehennem alevleri kastediliyor.

3 İshak'ın ikiz oğullarından biri olan Yakup, kardeşi Esav'a nispetle daha sessiz ve bilgeydi. Lakin, avcılık becerileri nedeniyle, İshak'ın en sevdiği oğlu Esav idi, anneleri Rebekkah ise bilge doğası nedeniyle Yakup'u tercih ediyordu. Ölümünün yaklaştığını hisseden ve görme yetisini neredeyse tümüyle kaybetmiş olan İshak, oğlu Esav'a ava çıkıp, av etiyle babası için bir et yemeği pişirilmesini buyurur. Buna karşılık olarak, o da Esav'a dua edecek, onu kutsayacaktır. Anneleri Rebekkah, Esav yerine Yakup'un kutsanmasını istediği için, Yakup'u ava gönderir, yemeği kendisi hazırlar. İshak, Yakup'u yanına çağırır ve elini tutar. Gözleri iyi göremediği ve iki kardeşin elleri birbirine benzediği için Yakup'u Esav zanneder ve onu kutsar. Böylece, babalarının duasına bilge olan Yakup mazhar olur. (Tekvin: 25-36.)

4 Ortodoks teolojisinde ikonalar asıl olanın birer sureti, modelidir. İkonaya hürmet etmek (*proskynēsis*); önünde istavroz (haç) çıkarmak, eğilmek veya öpmek, onun aracılığıyla ibadet etmektir. İkonaya bakıp, dua eden bir Hristiyan'ın ikonanın sunduğu görsel aracılığıyla asıl olan kutsala yakınlaştığı düşünülür. Bu inanca göre bir kişi kavranabilir bir surete bakarak, kutsal olanla daha kolay iletişime geçer, ibadeti kolaylaşır.

İkonalara hürmet etmek Bizans'ta yaygın olarak kabul görse de, ikonalara karşı çıkanlar da vardı. Bu çekişme, Theodoros Stoudites'in zamanında şiddetlenmiştir; Theodoros en ateşli ikonofillerden, yani ikona taraftarlarından biriydi. Bu nedenle, ikonaları savunan pek çok eseri bulunmaktadır.

5 *Logos*, Tanrı'nın kelamı anlamına gelen önemli bir dinî kavramdı. Kelime anlamı olarak söz, yazılı eser, mantık gibi anlamları da vardı. *Psykhē.....deksai logon*, 'ey sefil ruhum, kelamı kabul et' ifadesi, aynı zamanda 'ey sefil ruhum, sözlerime kulak ver' veya 'ey ruhum, mantıklı ol', şeklinde

de yorumlanabilir. Yani, şair aynı zamanda ruhuna seslenmektedir.

8 'Yazılan gibi': şair Kutsal Kitap'ı kastediyor.

Metin: *Theodoros Studites. Iamben*, ed. P. Speck, s.139, 142-143, 175, 257-258.

Kassia

Kassia, Bizans'ın en önemli ve başarılı kadın ilahi yazarı olarak anılır.[1] Eserleri daha sonra kilise ayin metinlerine girmiş tek kadın bestekardır. Ortodoks Kilisesi tarafından azize mertebesine getirilmiştir.[2] Hem kadın oluşu ve hayatı hakkındaki ilginç hikayeler, hem de yeteneği nedeniyle Kassia üzerine sayısız çalışma yapılmıştır. 9. yüzyılda yaşayan Kassia, Konstantinopolisli ve varlıklı bir aristokrat ailenin kızıydı; babası sarayda *kandidatos* unvanına sahipti.[3] Diğer aristokrat kızlar gibi, Kassia da evde özel eğitim görerek, Klasik Yunan edebiyatı ve dinî metinler üzerine çalıştırılmıştır. Üç Bizans tarih yazarına göre (Pseudo-Symeon Logothetes, Keşiş Georgios ve Dilbilimci Leon), Kassia, İmparator Theophilos (829-842) için düzenlenen bir gelin törenine katılmıştır.[4] Aristokrat ailelerin güzel kızlarının katıldığı bu törende imparatorun kendine bir eş seçmesi amaçlanmıştı.

---

1 Aristokratlara verilen bir askerî unvan.

2 Bazı çalışmalar için bkz G. Zugravu, *Kassia the Melodist and the Making of a Byzantine Hymnographer* (yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 2013), 18-40, 87-177; *Kassia the Nun in Context.The Religious Thought of a Ninth-Century Byzantine Monastic*, ed. K. Sherry (New Jersey, 2011), A. Tripolitis, *Kassia: The Legend, the Woman and Her Work* (New York, 1992); A. Heszen, 'The Sinful Woman as an Example of Metanoia in Byzantine Poetry', *Classica Cracoviensia* 17 (2014), 69-87.

3 Esasında bir Pers geleneği olan bu Bizans gelin törenlerinin gerçek olup olmadıkları halen tartışma konusudur.

4 Sonraki dönemlerde, başka tarih ve kronik yazarları da bu hikayeden bahsederler.

Sayıları önceden altıya indirilmiş olan adayların yanına giden Theophilos, Kassia'nın güzelliğinden çok etkilenerek önce onun yanına giderek ona şu sözleri söyler: 'yozlaşma bir kadından gelmiştir'. İmparator, insanoğlunun Havva yüzünden cennetten kovulup, ölümlü olmasına atıfta bulunur. Kassia ise hemencecik: 'lakin aynı zamanda yüce olan da kadından gelmiştir' diye yanıtlar; Meryem'in İsa'yı doğurmasını örnek vermektedir. Kassia'nın zekası ve hazırcevaplığı karşısında utanan Theophilos, imparatoriçe olarak onu değil de, daha sıradan olan Theodora'yı seçer. Bu reddedilme karşısında hiç üzülmeyen Kassia ise, her daim arzulamış olduğu üzere rahibe olur ve manastıra kapanır.

Kassia, Kserolophos'ta (Konstantinopolis'in yedinci tepesi, Cerrahpaşa civarında) kurduğu kadın manastırının başrahibesiydi. Meşhur keşiş ve şair Theodoros Stoudites ile mektuplaşmıştır. Stoudites, Kassia'nın ruhanî babasıydı, onunla olan bu özel ilişkisi, Kassia'nın eserlerinin ölümünden sonra Stoudios Manastırı keşişlerince elyazmalarına aktarılıp, çağlar boyunca popüleritelerini korumalarına katkıda bulunmuştur. Theodoros Stoudites de Kassia'nın eserlerinden övgüyle bahseder. Kassia'nın günümüze ulaşan 49 ilahisi vardır, en ünlüsü aşağıda sunulan ve Kutsal Çarşamba için yazılmış olanıdır. İlahileri azizler, önemli Hristiyan günleri ve bayramları için bestelenmiştir. Bunların yanı sıra, Kassia topluca *Veciz Mısralar* olarak bilinen 261 kısa şiir yazmıştır. Klasik Yunan epigram formuyla yazdığı bu mısralar, ahlakî öğütler verir. Kısalıkları ve ses uyumları

nedeniyle, ezberlenmeye elverişli olan bu mısralar, manastırda eğitim amaçlı kullanılmış olabilirler. Son derece şiirsel ve duygusal bir anlatımı olan Kassia, yüksek ve orta dil dizgesini ustalıkla harmanlar. Eserleri, teolojik açından da oldukça derindir.

Ἁγία καὶ Μεγάλη Τετάρτη

Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή,
τὴν σὴν αἰσθομένη θεότητα,
μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὀδυρομένη μύρον σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει.
Οἴμοι! λέγουσα, ὅτι νύξ μοι συνέχει,
οἶστρος ἀκολασίας,
ζοφώδης τε καὶ ἀσέληνος ἔρως τῆς ἁμαρτίας·
δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρύων,
ὁ νεφέλαις στημονίζων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ·
κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας,
ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς
τῇ ἀφράστῳ σου κενώσει·
καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας,
ἀποσμήζω τούτους δὲ πάλιν
τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βαστρύχοις·
ὧν ἐν τῷ Παραδείσῳ
Εὔα τὸν δελινὸν κρότον τοῖς ὠσὶν ἠχηθεῖσα,
τῷ φόβῳ ἐκρύβη·
ἁμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων σου ἀβύσσους
τίς ἐξιχνιάχει, ψυχοσῶστα, Σωτήρ μου;
μή με τὴν σὴν δούλην παρίδῃς,
ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

Kutsal Çarşamba için

Ey Efendim, sayısız günaha batmış bir kadın,
senin tanrısallığını kavrayıp,
mür getirme görevini üstlendi,
ağlayarak, mür getiriyor sana, mezarın için.[1]
Vah bana!, diyor, gece her yanımı sardı,
taşkınlığın cinneti, karanlık ve ay ışığından mahrum
günahın arzusu.[2]
Denizlerin suyunu bulutlardan çeken sen
nehir olan gözyaşlarımı kabul et.
Kalbimden kopan inlemelere eğil,
tarifsizce kendini alçaltıp, gökleri büken sen[3]
Lekesiz ayaklarını öpüp, sonra onları saçlarımla
sileceğim,
o ayaklar ki, sesini duyunca cennette,
saklanıvermişti akşamüzeri Havva.[4]
Benim günahlarımın sayısını ve senin hükümlerinin
sonsuzluğunu
kim sayabilir, ey ruhumu kurtaracak Mesih efendim?
Yüzünü kulundan çevirme,
ölçüsüz merhamete sahipsin.[5]

Φιλία

Φίλῳ φιλοῦντι χαρίζου τὸ φιλεῖσθαι,
τῷ δ' ἀγνώμονι εἰς κενὸν τὸ φιλεῖσθαι.

Μέγα τὸ μικρόν, ἂν ὁ φίλος εὐγνώμων.
τῷ δ' ἀχαρίστῳ σμικρότατον τὸ μέγα.

Dostluk

Dostluk gösteren bir dosta ver dostluğunu,
zira nankör için önemsizdir dostluk.

Dost kadirşinas olunca, küçük olan büyük gelir,
nanköre ise büyük olan bile küçük gözükür.

Πλοῦτος/ Πενία

Πλουτῶν πλήθυνον τοὺς φίλους ἐκ τοῦ πλούτου,
ἵνα σου πτωχεύσαντος μὴ ἐκσπασθῶσιν.

Zenginlik/ Fakirlik

Zenginken, ihya et ki dostlarını zenginliğinle,
fakirleşirsen sen, uzaklaşmasınlar çevrenden.

Γυνή

Μέτριον κακὸν γυνὴ φαιδρὰ τῇ θέᾳ,
ὅμως παρηγόρημα τὸ κάλλος ἔχει·
εἰ δ' αὖ καὶ γυνὴ καὶ δύσμορφος ὑπάρχοι,
φεῦ τῆς συμφορᾶς, φεῦ κακῆς εἱμαρμένης.

Kadın

Bir kadının güzel olması ehven bir şerdir.
Yine de bir tesellisi vardır güzelliğin.
Lakin hem kadın, hem çirkin olmak,
ah ne felaket, ne bahtsızlık![6]

Φθόνος

Φθονεῖν μὴ δῶς μοι, Χριστέ, μέχρι θανάτου,
τὸ δὲ φθονεῖσθαι δός μοι· ποθῶ γὰρ τοῦτο,
τὸ δὲ φθονεῖσθαι πάντως ἐν ἔργοις θείοις.

Kıskançlık

Lütfet, ey İsa, hiç kıskançlık duymayayım ölene kadar,
aksine bahşet bana kıskanılmayı. Zira bunu arzularım:
kutsal amellerden ötürü kıskanılmayı.

Notlar

1 Şiirdeki kadın, Luka İncili'nde geçen iki kadının bir karmasıdır. Biri tövbe etmiş bir fahişedir, ve İsa'nın ayaklarını gözyaşlarıyla yıkar, saçlarıyla siler ve güzel kokularla ovar; İsa ise onun günahlarını affeder. (Luka, 7: 36-50). Diğeri ise, Betini'de aynı şekilde İsa'nın ayaklarını parfümle temizleyip, kendi saçlarıyla silen Betinili Meryem'dir. (Yuhanna, 12: 1-21) Kadın bir şair olması nedeniyle, Kassia'nın 'tövbekar fahişe' konusunu seçmesine özel bir anlam yüklemek doğru değildir. 'Tövbekar fahişe' imgesi, en büyük günahkarların bile Tanrı tarafından affedilebileceğini simgelediği için sıklıkla dinsel metinlerde kullanılırdı.
Mür, aynı adı taşıyan ağaçtan (*Commiphora mrryha*) elde edilen hoş kokulu ve çok değerli bir yağ idi, Eski Yakındoğu'da ve Antikçağ'da cenaze, nişan, evlilik, dini törenler gibi olaylarda kullanılırdı. İsa'nın mezarına kadınlar mür getirmişlerdir. Ayrıca doğumunda da Üç Kral'ın bebek İsa'ya getirdiği hediyeler arasında mür vardır.
Kadının İsa'nın tanrısallığını kavramış olması, Khalkedon Konsili'nin (451), İsa'nın doğasının hem insanî, hem tanrısal olduğuna dair verdiği hükme bir atıftır. Bu kısa mısra ile Kassia Ortodoks Kilisesi'nin en temel savlarından birini tasdik eder; buna göre İsa hem insan, hem tanrıdır. Şiirdeki kadının İsa'yı Tanrı olarak tanıması da İsa'nın insan doğası sayesinde mümkün olabilmiştir, zira Tanrı her türlü insan kavrayışının çok ötesindedir. Kadın, çarmıha gerilmiş olan İsa'nın mezarı için mür getirmektedir, fakat İsa yeniden dirilerek ölümü bile alt edecektir. (Zugravu, 2013, s.168-175)

2 *Oimai*, vah bana, ünlemi, Yunan tragedyasında sıkça kullanılırdı. Karanlık gece imgesi, kadının günahlarının derinliğini ve kendi umutsuzluğunu anlatmak için kullanılmıştır. Kurtuluşa dair bütünüyle umutsuz olmak dinî açından kabul görmeyecek bir durumdu, kişinin her zaman tövbe ederek bağışlanmaya dair umudu olmalıydı. *Erōs* kelimesi aşk, sevgi ve arzu anlamına gelirdi, ve Hristiyan düşüncesine göre, kendi özünde kötü değildi. Onu kötü ve günah haline

getiren şey, insanoğlunun taşkınlığı, ölçüsüzlüğüdür (*akrasia*). Kassia, bu kelimeleri kullanarak bu duruma gönderme yapıyor. (Zugravu, 2013, s.168-175)

3 Kadının nehir olan gözyaşlarıyla, Tanrı'nın deniz ve diğer su kaynaklarını buharlaştırarak yağmur yağdırması ilişkilendiriliyor. Kadının gözlerinde dökülen yaşlar, metaforik anlamda nehir olacak, buharlaşacak ve yağmur olarak yağacaktır; böylece bir çember, dairesel bir döngü oluşacaktır. Bu durum, insanoğlu ve Tanrı arasındaki sevgi ve merhamet dairesel döngüsünü yansıtır. (Zugravu, 2013, s.168-175)

İsa'nın tarifsizce kendini alçaltmasından (*aphrastos kenōsis*) kasıt, İsa Mesih'in ete bürünerek, Meryem'in rahmine ve yeryüzüne inmesi, insani surete bürünmesidir. *Kenōsis*, tam olarak İsa'nın tecessüm etmesinden önce kendi kendini tüm ihtişamından boşaltmasıdır. (Lossky, 2001, s.101) Hristiyan inancına göre İsa insanlığı kurtarabilmek için, kendini tüm ihtişamından boşaltmış, insani surete bürünerek kendisini 'alçaltmıştır'. İnsani surete bürünen Tanrı-İsa, büyük bir alçak gönüllükle kendini alçaltmış ve insanoğlunun adeta ona dokunabileceği bir hâle gelmiştir. Bu nedenle, kadın, İsa'nın onun yakarışlarına da kulak vermesini rica etmektedir.

4 Havva, cennette Tanrı'nın ayak seslerini duyunca korkup saklanmıştı. (Tekvin: 3-8). Yasak meyveyi alması için Adem'i teşvik eden Havva, böylece insanoğlunun günah işleyerek cennetten kovulmasına sebep olmuştur. Bir nevi, Havva ilk günahkar kadındır ve insanoğlunun günah işlemesinin sorumlusudur.

5 Kadının büyük ve çok sayıdaki günahları ile Tanrı'nın sonsuz muhakemesi ve bağışlayıcılığı kıyaslanıyor; Tanrı'nın bağışlayıcılığı sonsuz, ölçüsüz (*ametrēton*) olduğu için, ne kadar büyük veya çok olursa olsun, Tanrı tüm günahları bağışlama kudretine sahiptir. Bu nedenle, hiçbir zaman umutsuzluğa düşmemek gerekir. Şiirin başında ağlayıp, inleyen, derin bir umutsuzluğun pençesine düşmüş olan kadın, tövbe etmiş ve bağışlanmak için ümit beslemeye başlamıştır. Şiir, baştan sona, tövbe etme ve bağışlama döngüsünü yansıtır.

- Kassia için güzel olmanın sakıncası, güzel bir dış görünümün kişiyi meşgul ederek onu Tanrı'dan uzaklaştırma tehlikesidir. Yine de, güzel bir kadının toplumda daha kolay yer bulabildiğini ima eder; beğenilir ve kolaylıkla evlenebilir. Çirkin bir kadının evlilik konusunda talihinin yaver gitmesi çok daha zordur, dolayısıyla toplumun ona uygun gördüğü eş ve anne konumundan mahrum kalacaktır. Ayrıca, Antikite'den gelen bir anlayışa göre güzellik iyi mizaçla, çirkinlik ise kötü mizaçla ilişkilendirilirdi.

Metin: Tripolitis, *Kassia,* s. 76-78, 106, 118, 120, 122; Zugravu, *Kassi*a, s.234, 209, 212-213.

Rodoslu Konstantinos

870-880 seneleri arasında Rodos'ta doğduğu tahmin edilen Konstantinos, imparatorluk hizmetinde bir bürokrattı.[1] Kaynaklara göre, 908 senesinde İmparator VI. Leon'un (886-912) en gözde devlet adamlarından olan Hadım Samonas'ın katibiydi (*notarios*); 927 senesinde *basilikos klērikos* unvanıyla, Bulgarlarla antlaşma yapmak için gönderilen elçi heyetinde bulunmuştur. Kutsal Havariler Kilisesi hakkındaki ünlü şiirini yazdığı zaman *asekretēs*, imparatorluk yazmanı, unvanına sahipti. Şiirin ne zaman yazıldığı belli değildir, ancak Konstantinos doğum yeri olan Rodos'u ve mevkiini vurgular. Bu esere ek olarak, Rodoslu Konstantinos'a ithaf edilen bazı yergi şiirleri vardır. 944 senesinden sonraki bir zaman diliminde vefat etmiştir.

Tam tarihi bilinmemekle beraber, Kutsal Havariler Kilisesi'ni betimleyen şiir, 931-944 arasında yazılmış olmalıdır. Büyük ihtimalle, Konstantinos şiirini daha sonra revize etmiş, üzerinde değişiklikler yapmıştır. Eserin bir bütün halinde yazıldığı mı yoksa farklı kısımlardan bir araya mı geldiği de halen tartışma konusudur. Şair, İmparator VII. Konstantinos'u (913-959) hamisi olarak sunsa da şiirin sipariş üzerine mi yazıldığı, yoksa şairin kendi fikri mi olduğu belli değildir.

---

1 *Constantine of Rhodes: On Constantinople and the Church of the Holy Apostles*, Yunanca metni Ioannis Vassis tarafından hazırlanmış yeni bir edisyonuyla, ed. L. James (Farnham, 2012), 131-157.

İyambik üç ayaklı ölçüye sahip olan şiir, rafine bir Attika Yunancasıyla yazılmıştır. Mısralara şairin kendi türettiği kelimeler serpiştirilmiştir. Bir betimleme olduğu için, görsellik ve simgesellik ön planda tutulmuştur. Kaynak olarak, günümüzde var olmayan Kutsal Havariler Kilisesi'ni betimlemesi ve şehrin diğer anıtları hakkında bilgi vermesi nedeniyle oldukça mühimdir. Ayasofya'dan sonra Konstantinopolis'in en önemli kilisesi olan Kutsal Havariler Kilisesi aslen I. Konstantinos (306-337) tarafından yaptırılmıştır, I. Iustinianos (527-565) daha sonra kiliseyi yeniden inşa ettirmiştir. Pek çok imparator bu kiliseye defnedilmiştir. İmparatorluğun son döneminde giderek harap hale gelen kilise, 1453'te Konstantinopolis'in fethi üzerine II. Mehmed tarafından, Ayasofya yerine yeni merkezleri olması için patrikhaneye verilmişti. Ancak, Patrik Gennadios 1456 senesinde patrikhaneyi Pammakaristos Kilisesi'ne (Fethiye Camii) taşımıştır, patrikhane 1597 senesine kadar burada kalmıştır. II. Mehmed, 1462 senesinde Kutsal Havariler Kilisesi'nin kalıntılarının yerine Fatih Külliyesi'ni inşa ettirmiştir.

Προοίμιον τῆς ἐκφράσεως τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων
καὶ μερική τις διήγησις τῶν τῆς πόλεως ἀγαλμάτων
καὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ μεγίστων κιόνων

Πολλοῖς μὲν ἄλλοις ἡ πόλις Κωνσταντίνου
ἡ παμβόητος ἤδη καὶ σεβασμία,
ἡ νῦν κρατοῦσα κοσμικῆς ἐξουσίας
τῆς ἧσπερ αὐτοὶ νῦν κατάρχετ' ἐννόμως
ὡς τετράφωτοι πυρσολαμπεῖς ἀστέρες
καὶ τῶν ἀρετῶν ἰσάριθμοί πως στύλοι
τῶν τεττάρων τέτταρες ἐξεικασμένοι,
μᾶλλον δὲ πύργοι τῆς θεοῦ κληρουχίας,
ὦ κλεινὲ Κωνσταντῖνε, βλαστὲ πορφύρας
καὶ σπέρμα τοὐμοῦ παγκλύτου βασιλέως,
κόσμῳ προλάμπει θαύμασι ξενοτρόπως
καὶ φαιδρότησι κτισμάτων ὑπερτάτων
ναῶν τε λαμπρότησιν ἠγλαϊσμένων
στοῶν τε μακρῶν σφαιροσυνθέτοις στέγαις
καὶ κιόνων εἰς ὕψος ἐστηριγμένων
φόρου τε Ταύρου καὶ μακροῦ Ξηρολόφου
σταυροῦ τε τὸν φέροντα πάντιμον τύπον
καὶ τοῦ πρὸς ὕψος μακρὸν ἐκτεταμένου,
καὶ τοῦ χαλκοτόρνου καὶ νεφῶν ὑπερτέρου,
τοῦ τῆς θεοῦ Σοφίας ἑστῶτος πάρα
ναοῦ φαεινοῦ καὶ προβάθμου κτισμάτων
τοῦ παντὶ κόσμῳ πανταχοῦ θρυλλουμένου,
πρώτην ὃς ἔσχε τάξιν ἐν τῇδε πόλει.
῞Ος ἱππότην ἄνωθεν ἔκδηλον φέρει
Ἰουστινιανὸν ἐκεῖνον ἄνδρα τὸν μέγαν
χρυσοῦν στέφος φοροῦντα καὶ λόφον ξένον,
τὴν χεῖρ' ἐπεκτείνοντα πρὸς τὸν ἀέρα

σύνεγγυς ἄστρων γειτνιάζουσαν πόλου,
ψαύειν δοκοῦντα τῶν σελήνης ἁρμάτων·
ὅς ἔσχεν ἀρχὴν τάξεως τῶν θαυμάτων
τῶν ἐν πόλει πρὸς ὕψος ἐστηριγμένων,
κἂν ὕστερόν πως τῷ χρόνῳ συνεστάθη
τοῦ πρὶν παγέντος ἐν φόρῳ κλεινοῦ στύλου,
ἔπειτα τάξιν δευτέραν εἰληφότος
τοῦ πορφυροῦ μάλιστα κίονος ξένου
τοῦ πρὸς φόρον στηθέντος εὐτυχῶς πάλαι,
ὃν ὁ κράτιστος ἤγειρεν Κωνσταντῖνος
(πρῶτος γὰρ αὐτὸς ἐν πόλει μακρὸς στύλος
τῇ τῇδ' ἐπάγη καὶ λόφῳ τῷ παγκλύτῳ,
ὅταν ποτ' ἀρχὴν καὶ πανύμνητον κράτος
ἡ κοσμοπαμπόθητος αὕτη πως πόλις
εἴληφε κόσμου καὶ βασίλειον στέφος
καὶ σκῆπτρα καὶ στέφανον ἥρπασεν Ῥώμης),
τοῦ τὸν μέγιστον ἀνδριάντα καὶ ξένον
φέροντος ὤμοις, ὥσπερ Ἄτλας τὸν πόλον,
τοῦ καλλινίκου καὶ σοφοῦ Κωνσταντίνου,
ὃς πρῶτος ἐκράτυνε τὸ Χριστοῦ σέβας
καὶ πρῶτος αὐτὸς τήνδ' ἐπύργωσεν πόλιν,
πρῶτος δ' ἔστησε τόνδε πορφυροῦν στύλον
καὶ τοῦτον αὐτὸν ἀνδριάντα τὸν μέγαν
χρυσῷ καταυγάζοντα πᾶσαν τὴν πόλιν,
γράψας ἐν αὐτῷ τούσδε τέτταρας στίχους·
"σύ, Χριστέ, κόσμου βασιλεὺς καὶ δεσπότης·
σοὶ προστίθημι τήνδε τὴν δούλην πόλιν
καὶ σκῆπτρα τῆσδε καὶ τὸ πᾶν Ῥώμης κράτος·
φύλαττε ταύτην, σῷζε δ' ἐκ πάσης βλάβης."
elini göğe doğru uzatmıştır,
adeta yıldızların kubbesine değer eli

Kutsal Havariler Kilisesi'nin betimlemesine bir giriş ve şehrin heykelleriyle yüksek ve muazzam sütunları hakkında kısmi bir anlatı

Pek çok diğer harikanın yanı sıra, Konstantinos'un
şehri[1]
pek şöhretli ve saygıdeğerdir,
o şehir ki hükmediyor şimdi tüm dünyaya,
o şehir ki şimdi sizler hükmediyorsunuz ona meşru
yolla
tıpkı dört ışıklı, parlak yıldız gibi,
ve sayıca erdemlere eş dört sütun gibi,
—dördün dört karşılığı var—
daha doğrusu, Tanrı'nın kuleleri gibi.[2]
Ey anlı şanlı Konstantinos, erguvan rengin filizi
ve benim yüce imparatorumun tohumu,[3]
bu şehir mucizevi bir şekilde dünyayı aydınlatır
harikalarıyla;
en yüksek binalarının aydınlığı,
uzun revaklarının kubbe biçimli çatıları
ve güzel kiliselerinin parlaklığıyla,
hem Tauros Forumu'nda hem de büyük
Kserolophos'ta
sağlamca yükselen sütunlarıyla,
ve kutsal haç sembolünü taşıyan o sütunla[4]
ve göğe doğru uzayıp giden,
bulutları aşan, bronzdan dökülmüş,
Tanrı'nın Bilgeliği Kilisesi'nin yanındaki o sütun[5]
—o parlak kilise, tüm binaların en yücesi,
tüm dünyanda bahis konusudur—
işte bu sütun birincidir bu şehirde.
Tepesinde açıkça görülen bir atlı taşır,
o yüce adam Iustinianos'u;
altın bir taç ve muhteşem bir sorguç takıp,

ve sanki ayın atlı arabasına dokunur.[6]
Şehrin göğe yükselen harikalarının
başında gelir bu sütun;
foruma daha önce konulmuş olan meşhur sütundan
biraz daha geç dikilmiş olsa da,
o eski sütunu ikinci sıraya düşürdü.
O sütun ki gerçekten harika bir erguvan mermerdir,
talihli bir şekilde dikilmiştir foruma uzun yıllar önce,
pek kudretli Konstantinos yaptırtmıştır onu.
(zira bu şehirde ve meşhur tepesinde dikilmiş
ilk yüksek sütundu); o geçmiş zamanda
tüm dünyaca arzulanan bu şehir,
dünyanın hükmünü ve methiyeler düzülen o gücü,
ve dahi aldı imparatorluk tacını,
Roma'nın asasını ve tacını.
İşe bu sütun taşır büyük ve muhteşem bir heykeli,
omuzlarında gök kubbeyi taşır Atlas gibi,[7]
muzaffer ve bilge Konstantinos'un bu heykeli,
o ki İsa'nın dinini güçlendiren ilk kişiydi
ve ilkin o surlarla çevirdi bu şehri,
ilk o dikti bu erguvan sütunu
ve altın rengiyle tüm şehri aydınlatan
bu büyük heykeli.
Heykele ise yazdırdı bu dört mısrayı:
"Ey sen, İsa, dünyanın imparatoru ve efendisi,
kulun olan bu şehri sana veriyorum,
ve dahi onun asasını ve Roma'nın tüm hükmünü.
Koru bu şehri, sakın her türlü beladan."

Notlar

1 Konstantinos'un şehri ifadesi çift anlamlıdır; hem şehre adını veren I. Konstantinos (306-337), hem de güncel hükümdar VII. Konstantinos (913-959) kastedilmektedir.

2 Dört kardinal erdem: bilgelik (*phronēsis*) cesaret (*andreia*), ölçülülük (*sōphrosynē*) ve adalet (*dikaiosynē*). Dört imparator: VII. Konstantinos'un kayınpederi I. Romanos Lekapenos (920-944) ve onun iki oğluyla olan eş hükümdarlığı kastedilmektedir. Dört kule, şiirin sonraki mısralarında betimlenecek dört sütuna da atıfta bulunur; Theodosios, Konstantinos, Iustinianos sütunlarıyla haçlı sütun. (Bu alıntı sadece Iustinianos ve Konstantinos sütunlarını içermektedir.)

3 'Erguvan rengin filizi', imparatorlar için sıklıkla kullanılan bir tabirdir. Bir deniz canlısının kabuğundan elde edilen, nadir ve pahalı bir renk olan erguvan, sadece imparatorluk ailesi tarafından kullanılabilirdi. İmparatorun babası VI. Leon idi (886-912). Onun ölümü üzerine çocuk yaşta tahta çıkan Konstantinos, uzun süre naiplerin ve eş imparatorlarının gölgesinde kalmak zorunda bırakılmıştır. Şair, sıklıkla Konstantinos'un meşruiyetine vurgu yapar.

4 Tauros Forumu, Theodosios Forumu olarak da bilinir. I. Theodosios (379-395) tarafından yaptırılan bu forumun uçlarında zafer takları mevcuttu, ortada ise Theodosios'a adanmış anıtsal bir sütun vardı. Beyazıt'taki Ordu Caddesi'nde batı zafer takının parçaları halen görülebilir.
Kserolophos, Konstantinopolis'in batısında, şehrin yedinci tepesindeydi. Aynı zamanda, Arkadios Forumu'nda İmparator Arkadios'un (395-408) sütununa ve heykeline verilen isimdi. (James, 2012, s.99)
Bahsedilen haçlı sütun, I. Konstantinos'un şehirde diktirdiği üç anıtsal haçtan biriydi. Burada bahsi geçen Philadelphion'daki veya Artopoleion'daki (fırıncılar mahallesi) sütun olmalıdır. (James, 2012, s.99-100)

5 Tanrı'nın bilgeliği kilisesi: ismi kutsal bilgelik anlamında gelen Ayasofya. Sütun aslında tuğladan yapılmıştır, mermer ve bronz ile kaplıydı. (James, 2012, s.100)

6 Iustinianos'un sütunu ve onun üzerindeki bronz heykeli, Ayasofya'nın dışındaki Augusteion'da bulunuyordu; Augus-

teion Büyük Sarayı, kiliseden ayıran bir meydandı. Sütun ve üzerindeki heykel, Iustinianos'un Persler'e karşı zaferini kutluyordu. Sütun, 1515 senesi civarı devrilmiştir. Heykelin parçaları 1544-1550 senelerinde halen görülebiliyordu, daha sonra bu parçalar da eritilmiştir. Günümüzde Budapeşte Üniversitesi'nin kütüphanesine bulunan ve 15. yüzyıldan kalma bir çizim, muhtemelen bu heykeli resmediyor. (James, 2012, s.100-101).

7 Konstantinos'un Hristiyanlığa gösterdiği toleranstan ve başkenti Konstantinopolis'e taşımasından bahsediliyor. Atlas, Yunan mitolojisine göre dünyayı sırtında taşıyan titandır. Konstantinos'un altın yaldızla bezenmiş bu bronz bu heykeli 1105'de bir fırtınada yıkılmıştır. Porfir bir sütunun üzerinde, günümüzde Çemberlitaş olarak bilinen Konstantinos Forumu'nda durmaktaydı. Çemberlitaş'ın ismi, metal halkalarla sarılmış bu sütundan gelmektedir. Günümüzde, bu forumun kalıntıları halen civarda görülebilir. (James, 2012, s.99)

Metin: *Constantine of Rhodes*, ed. Vassis, s.18-22.

Ioannes Mauropous

1000 senesi civarında doğan Ioannes Mauropous, aslen Paphlagonia (Güney Karadeniz kıyısı) eyaletinden gelmekteydi.[1] Daha sonra Konstantinopolis'e taşınmış ve iyi bir öğretmen olarak nam salmıştır. Tarihçi, hatip, şair ve filozof Mikhail Psellos en meşhur öğrencisiydi. Mauropous, muhtemelen Psellos'un sayesinde İmparator IX. Konstantinos Monomakhos'un (1042-1055) sarayına girmiştir. İmparator Konstantinos ve eş-imparatoriçeler Zoe ile Theodora'nın himayesi altında önemli pek çok tören için söylevler yazmıştır. Mauropous daha sonra Kuzey Anadolu'da bulunan Eukhaita'nın (Mecitözü-Çorum) metropoliti olarak atanmıştır. Bu atanma her ne kadar bir terfi olsa da ücra bir Karadeniz şehrinde yaşamaktan mutlu olmayan Mauropous her daim Konstantinopolis'e dönmeye çabalamış, bunu da 1075 senesinde başarmıştır. Ömrünün son yıllarını Aziz Ioannes tes Petras Manastırı'nda geçirmiştir. Ölüm tarihi belirsizdir.

Mauropous'un şiirleri, söylevleri ve mektupları günümüze Vaticanus graecus 676 künyeli el yazmasında ulaşmıştır. Bu elyazmasını çok önemli kılan bir özellik, bizzat Mauropous tarafından hazırlanıp, yaz-

---

1 A. Kazhdan, 'Some Problems in the Biography of John Mauropous', *Byzantion* 65: 2 (1995), 362-387; C. Livanos, 'Exile and Return in John Mauropous' Poem 47', *Byzantine and Modern Greek Studies* 31 (2008), 38-49; *The Poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous*, ed. ve çev. F. Bernard ve C. Livanos, (Cambridge MA ve Londra, 2018), xiii-xx.

dırılmasıdır. Elyazmasına konulacak olan eserlerini kendi seçmiş, titizlikle sıralayıp, tasnif ederek bir yazar olarak mirasını gelecek kuşaklara aktarmıştır. Şiirleri de gelişigüzel değil, konularına ve Mauropous'un yaşam öyküsüne göre sıralanmışlardır. Pek çok durumda, şiirlere verilen sıra sayıların dinî çağrışımları vardır; yani sıra sayılarına bile anlam yüklenmiştir.

Mauropous'un 77 mektuptan oluşan, imparatora ve Psellos'a yazılmış mektuplar bulunduran koleksiyonu, dönemin siyasî ve entelektüel tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Mektupları ve şiirlerinin yanı sıra Mauropous söylev, vaaz ve ilahi türünde eserler vermiştir. Epigram türündeki şiirleri dinî, siyasî ve günlük konularla ilgili olup, pek çoğu otobiyografik özellik taşır. Yüksek eğitim sergileyen bir Attika Yunancasıyla yazar, ancak üslubu fazla arkaik ya da süslü değildir. Kelimelere çift anlam yükleme eğilimindedir. Şiirlerinde on ikilik hece ölçüsü kullanır; bazı şiirlerinde Pindaros ve Euripides'ten esinler sezinlenir. Mauropous için en önemli edebî modelin Nazianzoslu Gregorios olduğu gözlenir.

Ἐπίγραμμα εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Πλούταρχον

Εἴπερ τινὰς βούλοιο τῶν ἀλλοτρίων
τῆς σῆς ἀπειλῆς ἐξελέσθαι, Χριστέ μου,
Πλάτωνα καὶ Πλούταρχον ἐξέλοιό μοι·
ἄμφω γὰρ εἰσι καὶ λόγον καὶ τὸν τρόπον
τοῖς σοῖς νόμοις ἔγγιστα προσπεφυκότες.
Εἰ δ' ἠγνόησαν ὡς θεὸς σὺ τῶν ὅλων,
ἐνταῦθα τῆς σῆς χρηστότητος δεῖ μόνον,
δι' ἣν ἅπαντας δωρεὰν σῴζειν θέλεις.

Platon ve Plutarkhos üzerine bir epigram

Eğer istersen dinsiz birilerini
kendi tehdidinden kurtarmak ey İsa,
kurtar Platon ve Plutarkhos'u, yalvarırım sana.[1]
Zira ikisi de, hem sözleriyle hem tutumlarıyla,
çok yakın yaşadılar senin buyruklarına.[2]
Eğer bilemedilerse senin her şeyin Tanrısı olduğunu,
sadece senin inayetin lazım bu durumda,
bir lütuf olarak kurtarmak istersin hepimizi.[3]

Εἰς τὴν Θεοτόκον δακρύουσαν

‘ Ὦ τοῦ πάθους, Δέσποινα, καὶ σὺ δακρύεις;
Καὶ τίς βοηθὸς τῶν παρ’ ἡμῖν δακρύων.,
εἰ καὶ σὺ πάσχεις ἄξια θρηνῳδίας;
Τίς ἐλπὶς ἄλλη; Τίς παράκλησις; Φράσον.’
‘Καὶ μὴν ἐχρῆν σε μᾶλλον εὐθύμως ἔχειν,
ἄνθρωπε, χρηστοῦ τοῦ τέλους προκειμένου
ἄλλοις γὰρ ἄλλο φάρμακον σωτηρίας,
ἐμὸν δὲ πένθος κοσμικοῦ πένθους λύσις.’

Ağlayan Tanrı-Anasına

‘Nedir bu acı, hanımım, üstelik ağlıyor musun?
Kim bizim gözyaşlarımızı dindirecek,
eğer feryat etmeye değer acılar çekiyorsan sen bile?
Başka ümidimiz kim? Kimdir tesellimiz? Söyle.’
‘Senin çok daha şen olman lazım, ey insanoğlu,
zira iyi bir son uzanıyor önünde.
Herkes için farklı farklı kurtuluşun şifası,
benim acım ise dünyevi acının dinmesi.’[4]

Εἰς τὸν ἑαυτοῦ τάφον

Θαύμαζε οὐδέν, ἀλλὰ φρίσσε τὴν θέαν·
βλέπεις γάρ, ὢν ἄνθρωπος, ἀνθρώπου πάθος.
Τὸ πτῶμα κοινόν, ἀλλ᾽ ἄνισος ὁ χρόνος,
καὶ τὸν σὸν ἄλλοις ὕστερον δείξει τάφον.
Ἕως δὲ μέλλει, γνῶθι τὴν σαυτοῦ φύσιν,
καὶ σωφρονίζου συμφοραῖς ἀλλοτρίαις.

Kendi mezarı hakkında

Hiç şaşırma, titre korkuyla bu manzara karşısında,
zira sen, insanoğlu, görmektesin bir başka insanın
acısını.
Ölüm herkes için aynı; zamanı aynı olmayan,
ama sonra senin de mezarını gösterecek başkalarına.
Bu olana kadar kendi doğanı iyi belle
ve akıllan başkalarının acılarıyla.

Εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, ὅτε διαπράσας ταύτην ἀπέλιπεν

Μὴ δυσχέραινε σὺ πρὸς ἡμᾶς, οἰκία,
ἔρημος οὕτω καὶ κενὴ λελειμμένη·
σὺ γὰρ σεαυτῇ πρόξενος τοῦ νῦν πάθους,
ἄπιστος οὖσα τοῖς ἑαυτῆς δεσπόταις
καὶ μηδένα στέργουσα τῶν κεκτημένων
μηδ' εἰς τέλος σῴζουσα τὴν ὑπουργίαν·
οὐ γὰρ πέφυκας τοῖς ἔχουσι προσμένειν,
ἀεὶ δ' ἀμείβειν ἄλλον ἐξ ἄλλου θέλεις,
ἀποστατοῦντος οἰκέτου κακοῦ δίκην.
Πρὶν οὖν προδῷς σὺ καὶ λίπῃς τὸν δεσπότην,
οὗτος σὲ φεύγει σωφρονῶν ὡς δραπέτιν.
Πρὸ τοῦ παθεῖν ἄκων δὲ τὴν ζημίαν
ἑκὼν σε ῥίπτει, καὶ λιπὼν ἀποτρέχει.
Πλὴν οὐ πάθους ἄμοιρος οὐδ' οἴκτου δίχα·
οἰκτίζεται γὰρ καὶ λίαν σε, φιλτάτη,
ὡς κτῆμα τερπνόν, ὡς πατρῴαν ἑστίαν,
ὡς ἐκ γένους δῶρόν τε καὶ κλῆρον μόνην.
Καὶ μοὶ στρέφει τὰ σπλάγχνα καὶ τὴν καρδίαν
ὁ πρὸς σὲ θερμὸς ἐκ συνθείας ἔρως·
σὺ γὰρ τιθηνὸς καὶ τροφός μοι, φιλτάτη,
σὺ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος μόνη·
ἐν σοὶ πόνους ἤνεγκα μακροὺς καὶ κόπους,
ἐν σοὶ διῆξα νύκτας ἀγρύπνους ὅλας,
ἐν σοὶ διημέρευσα κάμνων ἐν λόγοις,
τοὺς μὲν διορθῶν, τοὺς δὲ συντάττων πάλιν,
κρίνων μαθηταῖς καὶ διδασκάλοις ἔρεις,
ἕτοιμος ὢν ἅπασιν εἰς ἀποκρίσεις,
καὶ προστετηκὼς ταῖς γραφαῖς καὶ ταῖς βίβλοις.
Ἐν σοὶ συνῆξα γνῶσιν ἐκ μαθημάτων,

Evi hakkında, onu satıp terk ettiği zaman

Gücenme bana evim,
böyle tenha ve boş bırakıldığın için.
Zira sensin şimdiki acının sebebi;
sadakatsizdin efendilerine karşı
ve sevmedin hiçbir sahibini,
ifa etmedin hiçbirine karşı görevini.
Doğanda yok sahiplerine bağlı kalmak,
aksine istiyorsun daima birini diğeriyle takas etmek,
kötü bir hizmetkar gibi hainlik ediyorsun.
Şimdi sen efendine ihanet edip onu terk etmeden önce,
akıllıca davranıp o seni terk ediyor, bir kaçak gibi.
İradesi dışında acı çekmek yerine,
kendi iradesiyle seni bırakıp, koşarak uzaklaşıyor.
Yine de acıdan ya da üzüntüden azade değil sahibin;
yasını derinden hissediyor senin, sevgili ev,
değerli bir mülk, baba ocağı,
ebeveynlerinin hediyesi ve tek mirası olarak.
İçimi, kalbimi buruyor
sana karşı duyduğum, alışkanlıktan doğan ateşli sevgim.
Sen, sevgili ev, süt annem ve dadımsın,
tek eğitmenim ve öğretmenimsin benim.
Duvarlarının arasında, zahmet ve çile çektim,
duvarlarının arasında geceler boyu uykusuz kaldım,
duvarlarının arasında bütün gün eserlerimle uğraştım,
bazılarını düzelttim, bazılarını yazdım,
hem öğrencilerin hem hocaların tartışmalarına
hakem oldum,
hazırdım herkesin sorularını cevaplamaya,
meşguldüm yazılarımla ve kitaplarımla.
Duvarlarının arasında topladım tüm bilimlerin
bilgilerini,
duvarlarının arasında isteyenlerle paylaştım bilgimi,

ἐν σοὶ δὲ ταύτην τοῖς θέλουσι σκορπίσας,
πολλοὺς σοφοὺς ἔδειξα προῖκα τῶν νέων.
Τούτοις ὅλον με, πατρική, θέλγεις, στέγη.
Τούτοις με κάμπτεις καὶ κατακλᾷς, φιλτάτη.
Λόγος δὲ νικᾷ πάντα καὶ θεοῦ πόθος·
τρίτον δ'ἀρίθμει τῆς τελευτῆς τὸν φόβον.
Οἷς ὡς μύωψιν ἀθρόον πεπληγμένος,
ἄπειμι φεύγων ἔνθεν οὗ θεὸς φέρει,
ἄλλων πάροικος ἀντὶ τοῦ χθὲς δεσπότου,
προσήλυτός τις οἰκτρὸς ἀντ' ἐγχωρίου,
ἀνέστιός τε καὶ ξένης χρῄζων στέγης
ὁ τῆς ἑαυτοῦ μὴ φθονήσας τοῖς ξένοις.
Ἐπεὶ δ' ἀπαίρειν καιρὸς εἰς ἀλλοτρίαν,
σὺ χαῖρε πολλά, χαῖρε μοι σύ, γνησία,
ξένη δὲ μᾶλλον, ἔκ γε τῆς νῦν ἡμέρας.
Ὅμως δὲ χαῖρε, χαῖρε, μῆτερ δευτέρα,
ἡ καὶ τιθηνήσασα καὶ θρέψασά με
καὶ πρὸς τέλειον μέτρον ἐξ ἔτι βρέφους
ἀπαρτίσασα καὶ καταρτίσασά με.
Νῦν δ' ἄλλους ἕξεις οὓς παιδεύσεις καὶ θρέψεις.
Ἄλλοις παρέξεις πρὸς λόγους εὐκαιρίαν,
εἴπερ λόγους στέργουσιν, ἡμῖν δ' οὐκέτι.
Σῴζου δέ, σῴζου καὶ σύ, πιστὴ γωνία,
ἐν ᾗ λαθὼν ἔζησα τὸν πρὸ τοῦ βίον.
Ὑμεῖς τε, χρηστοὶ γείτονες, σῴζοισθέ μοι,
καὶ τῷ μακρυσμῷ μὴ σκυθρωπάζοιτέ μοι·
πάντων γὰρ ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ δεδραγμένη
ῥᾷον τίθησι καὶ τὰ μακρὰν πλησίον,
ἕως συνάξει πάντας εἰς κρίσιν μίαν.

pek çok genci bilge yapmayı ücretim saydım.[5]
Bu nedenlerle büyüledin beni baba ocağı,
bu nedenlerle beni büküp, kırıyorsun sevgili ev.
Yine de galip gelecek *logos* ve Tanrı sevgisi;
ölüm korkusunu da üçüncü sayabiliriz.
Tıpkı atsinekleri gibi saldırdı bana bu üçü,
gidiyorum buradan Tanrı beni nereye götürürse,
dünkü efendi artık başkalarının kiracısı,
yerleşik değil, acınası bir göçebe,
yurtsuz kalıp, yabancıların evine sığınmış
ki kendisi geri çevirmemiştir evinden hiçbir yabancıyı.
Şimdi bilinmedik yerlere gitme zamanı,
elveda, elveda benim gerçek evim,
aslında bugünden itibaren bir yabancının evi.[6]
Yine de elveda, elveda ikinci annem,
sen ki beni besledin ve büyüttün,
çocukluktan beri hazırladın ve donattın beni
en yüksek mertebeye dek.
Bundan böyle başkalarını eğitip, yetiştireceksin.
Başkaları için okuma yazma fırsatı sunacaksın,
tabii eğer ilgi duyuyorlarsa bu işlere; bana ise
bundan böyle, asla.
Sağlıcakla kal, sağlıcakla kal, güvenli köşem,
burada sessiz sakin geçirdim erken yıllarımı.
Siz de sağlıcakla kalın iyi komşularım,
ne olur gücenmeyin gidişimden ötürü.
Zira Tanrı'nın elinde her şey;
kolayca getirir uzağı yakına
hepimiz hüküm gününde toplanıncaya dek.[7]

Notlar

1 *Allotrios* kelimesi, İsa'nın ümmetinden olmayan, yabancı anlamında kullanılmıştır. Bizanslılar, sadece paganları değil, Hristiyan olmayan, hatta 'sapkın' Hristiyan düşünceleri savunanları bile 'dinsiz' olarak nitelendirebiliyordu. İsa'nın tehdidi, dinsiz kimselere ve günahkarlara verilecek cehennem azabını ifade etmenin bir başka şeklidir.

2 Platon ve Plutarkhos, önemli Eski Yunan filozof ve yazarlarıydı. Elbette, her ikisi de pagandı. Bizans entelektüelleri arasında her daim çok revaçtaydılar, fakat Platon'un felsefesiyle fazla ilgilenilmesi Kilise tarafından hoş karşılanmıyor, dinsizlik emaresi olarak algılanıyordu. Dolayısıyla, Platon hem çok önemli ve yaygın olarak okunan, ama hem de 'tehlikeli' bulunan bir düşünürdü. Platon ve Plutarkhos'un erdemli yaşamlarından ötürü, Mauropous onların pagan olmalarına rağmen Hristiyanlığa çok yaklaştıklarını ve bu nedenle kurtuluşa ermeleri gerektiğini savunuyor. İma edilen, pagan olmanın onların hatası olmadığıdır, zira İsa'dan çok önce yaşamışlardır.

3 Burada ifade edilmek istenen, Hristiyan inancına göre Teslis'teki üç ilahî kişilikten biri olarak (Baba, Oğul, Kutsal Ruh), İsa'nın da aslında Tanrı olduğudur. İnayet/mutlak iyilik (*khrēstotēs*), Tanrı'nın niteliklerinde biridir, bu vasfından ötürü en büyük günahkarları bile bağışlayabilir.

4 Hristiyan öğretisine göre Meryem, insanlık ve kutsal olan arasında köprü görevi görmektedir; insanlık için oğlu İsa'ya şefaatçi olacaktır. İnsanlık için bir ümit sembolüdür. Şair, eğer Meryem bile ağlıyorsa, insanlığın hiç ümidinin kalmayacağını ima ediyor. Lakin, Meryem şaire ümidini hiç kaybetmemesini, onu kurtuluşun beklediğini söylüyor. 'İyi bir son' anlamına gelen *khrēstou tou telous* ifadesi, bir kelime oyunu da yapıyor olabilir; İsa Mesih'in Yunanca unvanı *Khristos* da aynı şekilde okunurdu. Meryem ağlamaktadır, zira oğlu İsa kendisini insanlığın kurtuluşu için feda etmiştir. Meryem'in acısı, İsa'nın ölümü, yani onun dünyevi acısının son bulması demektir.

5 Antik Yunan edebiyatındaki bir kullanımı devam ettiren Mauropous, evini dadısı olarak betimliyor. Bunu iyice vurgulamak için de eril *oikos* (ev) kelimesi yerine dişil *oikia* kelimesini kullanıyor. 'Senin içinde' (*en soi*) ifadesinin tekrarlanması evi adeta bir rahim olarak tasvir ediyor. (Livanos, 2008,s.46-47)
Mauropous, evindeki çalışmalarından ve hocalık günlerinden bahsediyor. Bazı öğrencilerine parasız olarak ders verdiğini ima ediyor; yani etik olarak bir filozofa yakışır şekilde davranmıştır.

6 Şiir, Mauropous'un yaşamını adeta entelektüel bir *Odysseia* olarak ele alıyor. Homeros'un *Odysseia*'sındaki Odysseus gibi evinden ayrı kalan Mauropous, sürgün bir gezgin olarak, evine dönünceye dek yabancı mekanlarda dolaşacaktır. Bu evden ayrılış ve eve dönüş temasının ayrıca Kutsal Kitap'ta da karşılıkları vardır: müsrif oğlun eve dönüşü (Luka 15:25) ile Yusuf'un Mısır'a sürgünü ve eve dönüşü (Tekvin: 50:8). Şiirin, elyazmasındaki 47. şiir olarak sunulması bile sürgünle ve eve dönüşle ilgili çağrışımlar yapar. Örneğin Yusuf Mısır'da yedi sene sürgünde kalmıştır. Yunanca 47 sayısını yazmak için kullanılan μ ve ζ sayıları da Yeni Ahite'te sıklıkla çile dönemleri ile ilişkilendirilir. (Livanos, 2008, s.47-49)

7 Mahşer günü kastediliyor.

Metin: *The Poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous*, eds. Bernard ve Livanos, s.354, 402, 404, 410-414.

Ioannes Geometres

10. yüzyılın ve genel olarak Bizans'ın en önemli şairlerinden biri olan Ioannes Geometres'in ailesi hakkında pek fazla bilgi yoktur.[1] Bir soyadı olarak rastlanmayan Geometres isminin bir tür lakap olabileceği düşünülmektedir. Babası imparatorun hizmetinde olup, Küçük Asya'da bir görevdeyken vefat etmiştir. Aile Konstantinopolis'te oturuyordu, Geometres de sonradan yaşamını burada sürdürmüştür. Şehrin merkezinde Mesomphalos (Zeyrek) isimli semtte, güzel bir bahçesi olan lüks bir evde oturduğundan bahseder. Geometres'in evli ve çocuk sahip olup olmadığı bilinmemektedir. Tahmini 935-940 civarında doğduğu düşünülmektedir. İlk bilinen şiiri 959 tarihlidir. Ordu mensubu olan Geometres *protospatharios* unvanına sahipti.[2] İmparator II. Basileios'un (960-1025) gözünden düşmüş, 985 senesi civarında askerî vazifesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Geometres'in isyancı Basileios Nothos'a destek vermiş olması ihtimal dahilindedir; bu kişi için yazılmış şiirleri ve bir methiyesi mevcuttur. Konstantinopolis'teki Kyros Manastırı'na giren Geometres, 1000 senesi civarında vefat etmiştir.

---

1 *Jean Géometrè. Poèmes en hexamètres et en distiques élégiaques*. ed, çev. ve notlar E. M. van Opstall (Leiden ve Boston, 2008), 3-19; M.D Lauxtermann, 'John Geometres: Poet and Soldier', *Byzantion* 68:2 (1998), 356-380; M. Tomadaki, *Ιωάννης Γεωμέτρης, Ιαμβικά Ποιήματα. Κριτική έκδοση, μετάφραση και σχόλια,* (Selanik, 2014), 1-39.

2 Üst düzey komutanlara ve valilere verilen yüksek bir saray unvanı.

Geometres, dil bilgisi ve teoloji eserleri, vaazlar ve şiir yazmıştır. Geçimini şiirleri yoluyla değil, askerî göreviyle sağlamıştır. Oldukça geniş ve çok çeşitli konularda yazılmış bir şiir külliyatı vardır: siyasî ve askerî olaylar, günlük hayat, şehirler, dinî konular ve azizler, objeler için yazılmış epigramlar. Şiirleri, siyasî ve askerî olaylara ışık tuttukları için Geometres'in külliyatı 10. yüzyıl için oldukça faydalı bir kaynaktır. Geometres'in şiirlerinin otobiyografik yönü çok kuvvetlidir; şairin varlığı her daim mısralarda hissedilir, sıklıkla kendi hayatına atıfta bulunur. Şiirlerinde, öz güveni çok yüksek ve kendini oldukça beğenen bir kişiliğe bürünür. İşlediği konu yelpazesinin çeşitliliği, akıcı üslubu ve vezin ölçülerine getirdiği yenilikler nedeniyle Bizans'ın en önemli şairlerinden biri sayılır. Çeşitli objelerin (ikonalar, çanaklar, kadehler ve kutular) üzerine yazılmak üzere ürettiği epigramları, bu tür için özel bir önem taşır.

Εἰς τοὺς σοφοὺς τῶν Ἀθηνῶν

Οἱ τῶν Ἀθηνῶν, εὐστομεῖτε τοὺς πάλαι
σοφοὺς Πλάτωνας, Σωκράτας, Ξενοκράτας,
Ἐπικούρους, Πύρρωνας, Ἀριστοτέλας,
οὐκ ἔστιν ὑμῖν πλὴν Ὑμηττὸς καὶ μέλι,
Θῆκαί τε νεκρῶν, τῶν σοφῶν τὰ πνεύματα·
πολεῖ παρ' ἡμῖν πίστις, οἱ σοφοὶ λόγοι.

Atina'nın Bilgelerine

Siz Atinalılar, övüp duruyorsunuz eski bilgeler
Platon, Sokrates, Ksenokrates,
Epikuros, Phyrron ve Aristoteles'i,[1]
kaldı lakin size yalnızca Hymettos ve balı,
ölülerin mezarlarıyla bilgelerin hayaletleri.[2]
Bizim safımızda zira, inanç ve bilge sözler.[3]

Εἰς τὴν Νίκαιαν

Ἡ τῶν Ἀθηνῶν, ταῖς ἐλαίαις μὴ φρόνει·
Νίκαια ταύταις καὶ πρὸ τούτων ἀμπέλοις,
λειμῶσι, κήποις, δένδρεσι, ζῴοις, λίμνῃ,
νικῶσα πᾶσι, καὶ κέκληται προσφόρως.

Nikaia hakkında

Zeytinliklerinle gururlanma Atina kenti.[4]
Nikaia zeytinlikleriyle, daha mühimi asmaları,
çayırları, bahçeleri, ağaçları, canlıları ve limanıyla:
bunların hepsiyle galip gelir; layıktır tümüyle
ismine.[5]

Εἰς τὸν βίον

Ψυχή, τί φεύγεις τοὺς καθ' ἡμέραν πόνους;
Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τῆς ἀλυπίας τέχνην.
τὴν γῆν ἀκάνθας, τὸν βίον δὲ φροντίδας
φέρειν ὁ πλάστης ἐξεθέσπισεν· φέρε.

Hayatına dair

Ey ruhum, neden kaçıyorsun günlük tasalardan?
Tasasız olma becerisini edinemeyeceksin asla.
Yeryüzünün dikenlerle, hayatın sıkıntılarla
dolu olduğunu bildirmiş Yaradan. Katlan sen de.[6]

Εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα

Ὃς καὶ νοσοῦντα χερσὶν ἠγκαλιζόμην,
ὃς καὶ θανόντα σὰς περιστείλας κόρας
ἔλουσα λουτροῖς ἐσχάτοις, τὰ θρέπτρά σοι,
καὶ φόρτον ἡδὺν μῆνα βαστάσας ὅλον
μακρᾶς σε γῆς ἤνεγκα μυρίοις πόνοις
καὶ συζύγῳ δέδωκα καὶ τῇ πατρίδι,
ἔκρυψα καὶ τύμβῳ δὲ καὶ τῇ καρδίᾳ,
Ἰωάννης σῶν φιλτάτων νεώτατος
ἔγραψα καὶ νῦν τῷδε τῷ τύπῳ, πάτερ·
"πατὴρ γλυκεῖα κλῆσις, ὄψις ἡδίων",
μικρὸν παρηγόρημα τοῦ πολλοῦ πόθου.

Babasına

Hastayken seni kollarımla sardım,
öldüğünde ise örttüm göz kapaklarını,
son kez yıkadım vücudunu, babalık hakkını ödedim.
Sonra, bir ay boyunca tatlı bir yük olarak
taşıyarak seni binbir zahmetle uzak topraklardan
eşine ve baba yurduna getirdim,
gömdüm seni hem mezara, hem de kalbime.
Ben Ioannes, sevgili evlatlarının en küçüğü
işte şimdi bu sözleri mezarına yazıyorum baba:
"Baba ismi tatlı, daha da tatlı baba çehresi",
derin özlemime küçük bir teselli olsun.[7]

εἰς τὸν κύριον Νικηφόρον τὸν βασιλέα

Ἑξάετες λαοῖο θεόφρονος ἡνία τείνας,
τόσσ' ἐπ' ἔτη Σκυθῶν Ἄρεα δῆσα μέγαν,
Ἀσσυρίων δ' ἔκλινα πόλεις καὶ Φοίνικας ἄρδην,
Ταρσὸν ἀμαιμακέτην εἷλον ὑπὸ ζύγιον·
νήσους δ' ἐξεκάθηρα καὶ ἤλασα βάρβαρον αἰχμήν,
εὐμεγέθη Κρήτην, Κύπρον ἀριπρεπέα,
ἀντολίη τε δύσις τε ἐμὰς ὑπέτρεσσαν ἀπειλάς,
ὀλβοδότης Νεῖλος καὶ κραναὴ Λιβύη.
πίπτω δ' ἐν βασιλείοις μέσσοις, οὐδὲ γυναικὸς
χεῖρας ὑπεξέφυγον, ἆ τάλας ἀνδρανίης.
ἦν πόλις, ἦν στρατός, ἦν καὶ διπλόον ἔνδοθι τεῖχος,
ἀλλ' ἐτεὸν μερόπων οὐδὲν ἀκιδνότερον.

İmparator Nikephoros hakkında

Altı sene boyunca Tanrı'ya iman eden halkın
dizginlerini tuttum elimde,
bu sürede İskitler'in Ares'ini zincire vurdum,
boyun eğdirdim Asur şehirlerine ve dahi sahildeki
Fenike şehirlerine,
yenilmez Tarsus'u boyunduruk altına aldım.
Barbar mızrağını kovaladım ve adaları temizledim;
uçsuz bucaksız Girit'i, seçkin Kıbrıs'ı.
Doğu da, Batı da titredi tehditlerim karşısında,
bereketli Nil ve kayalık Libya da öyle.
Katledildim lakin sarayın orta yerinde,
kaçamadım kadın elinden – ah sefil zayıflığım![8]
Sahiptim bir şehre, orduya ve çift kademeli surlara,[9]
ama hakikaten yok daha zayıfı, ölümlü bir insandan.

Notlar

1 Pagan Atina ile Hristiyan Konstantinopolis mukayese edilmektedir; Atina ve paganlar silinmiş, Hristiyanlık üstün gelmiştir. Atina, Klasik ve Helenistik çağlarda sahip olduğu ünlü pagan düşünürler nedeniyle, edebiyatta paganizmin bir sembolü olarak da kullanılırdı.

Geometres'in bahsettiği insanların hepsi ünlü Yunan düşünürlerdi; Platon (MÖ 428-347), Sokrates'in öğrencisi, idealizmin ve Atina Akademisi'nin kurucusu, Sokrates, felsefî düşünceleri Platon'un diyaloglarını etkilemiş olan ünlü Atinalı düşünür, Ksenokrates (MÖ 396-314, Sokrates'in öğrenci olmuş olan önemli filozof, Epikuros (MÖ 341-270), Epikurosçu düşüncenin kurucusu, Phyrron (MÖ 365-275), kuşkuculuğun kurucusu, Aristoteles (MÖ 383-322), Platon ile birlikte, Batı felsefesinin iki kurucusundan biri, retorik, etik, fizik, metafizik ve zooloji gibi çok geniş konularda önemli eserler vermiştir.

2 Hymettos, Atina yakınlarında, Antikçağ'da balı ile meşhur olan bir dağdır.

Ruh, hayalet anlamına gelen *pneuma* kelimesi, Hristiyanlıkta Teslis'teki üç ilahî kişilikten biri olan Kutsal Ruh için de kullanılırdı. Geometres, özellikle bu kelimeyi kullanarak, paganlara sadece eski bilgelerin hayaletlerinin kalmış olması aksine, Hristiyanlar'ın Kutsal Ruh'a olan inançları nedeniyle daha üstün olduklarını ima ediyor olabilir.

3 Geometres, Hristiyanlığın pagan dini alt etmesine göndermede bulunuyor, ona göre 'gerçek' inanç ve bilgelik artık Hristiyanların safındadır. Söz, kelime anlamına gelen *logos*, aynı zamanda Hristiyanlıkta Tanrı'nın *logos*'u, bilgeliği, ilahî planı, sözü, yasası anlamına gelen çok önemli bir terimdi. İsa, *logos*'un ete bürünmüş haliydi. Geometres, *logos*'u bu manayı içerecek şekilde kullanmıştır.

4 Günümüzde İznik olarak bilinen Nikaia, gerçekten de önemli bir zeytin yetiştiriciliği merkezidir. *phroneō* fiili gururlanmak, beğeni dolu düşünmek anlamını içerecek şekilde kullanılsa da, kelimenin bir diğer anlamı da bilgelik, akıl sahibi olmaktı. Geometres, Atina'nın pagan bilgeliğinin sembolü olmasına da gönderme yapıyor olabilir; ima

edilen Hristiyan Nikaia'nın, sadece zeytinlikleriyle değil, bilgeliğiyle de Atina'yı geçtiği olabilir.

5 *nikaō* fiili yenmek, galip gelmek anlamına gelir; Geometres *nikōsa* ve *Nikaia* (Nikea olarak okunurdu) sözcükleriyle kelime oyunu yapmaktadır. Nikaia'nın adı da *nikaō* fiilinden türemiştir. Geometres'e göre her yönünüyle galip gelen Nikaia kenti, adını tümüyle hak etmektedir.

6 *pherō* fiili hem taşımak, bünyesinde bulundurmak, hem de katlanmak anlamına gelirdi. Geometres hayatın sıkıntılarla dolu olduğunu belirtirken de ruhuna bunlara katlanmasını salık verirken de *phero* fiilini kullanıyor. Son mısra bu fiille başlayıp, yine bu fiille bitiyor. Yeryüzünde dikenler olması, Kutsal Kitap'ta sık geçen bir motiftir.

'Tasasız olma sanatı' (*hē alupias tekhnē*), Eskiçağ'da yaşamış olan sofist Antiphon'un hikayesine atıfta bulunur; Antiphon tasasız olma sanatını bulduğunu ve bunu öğretebileceğini iddia etmiştir. (Lauxtermann, 2019, s. 181)

7 Geometres'in hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmeyen babası, imparator tarafından görevlendirilerek gittiği Küçük Asya'da vefat etmiştir. Geometres ailesi Konstantinoplis'te yaşıyordu. Geometres, babası hakkında başka şiirler de yazmıştır.

Ekrypsa ve *egrapsa*, gömdüm ve yazdım, fiilleri ses uyumu gösterip, anlamca tezatlık yaratmaktadır. Geometres, babasının mezar anıtına yazdırdığı bir cümleden bahsetmektedir. Bu mezarın üzerinde, Geometres'in babasının bir portresi olması da muhtemeledir, belki de bu mısraları bu portrenin yanına yazdırmıştır. (Lauxtermann, 2003, s.220-221)

8 II. Nikephoros Phokas (963-969), Girit'i, Kıbrıs'ı ve pek çok Kilikya kentini fethetmiş, özellikle Araplar'a karşı seferleriyle nam salmış bir imparatordu. Bu nedenle, 'Sarazenler'in soluk benizli ölümü' lakabını edinmişti. Önceki imparator II. Romanos'un dul eşi Theophano ile evlenip, tahtın varisi olan prenslerin koruyucusu konumuna gelmişti. Lakin, çirkinliği ve aşırı dindarlığı yüzünden Theophano'nun nefretini kazanmıştı. Ordunun dışında pek sevilmeyen Nikephoros Phokas, karısı Theophano'nun düzenlediği bir suikast sonucu, sonradan imparator olacak olan Ioannes

Tzimiskes tarafından saraydaki yatak odasında öldürülmüştü. Nikephoros, Geometres'in en saygı duyduğu imparatorlardan biriydi. (Kazhdan, 2006, s. 254)

- Konstantinopolis'in surlarının çift sıra olmasına atıfta bulunuluyor. Bu özelliğinden ötürü, zaten çok sağlam olan surların aşılması iyice zor bir hale gelmektedir.

Metin: Tomadaki, *Γεομέτρης*, s. 181, 183, 184, 219; Van Opstall, *Géometrè*, s.210.

Khristophoros Mytilenaios

Khristophoros Mytilenaios hakkındaki tüm bilgiler sadece kendi şiirlerinden gelir.[1] Şiirlerinin bulunduğu elyazmalarındaki bazı şerhler ve bir adet mühür de bulunduğu bürokratik görevler hakkında destekleyici bilgiler sunar. Khristophoros 1000 senesi civarında Konstantinopolis'te doğmuştur. Mytilenaios ismi ailesinin adıdır, kökenini belirtmez, yani kendisine modern araştırmacılar tarafından verlien "Midillili" unvanı doğru değildir.[2] Khristophoros *patrikios* ve *protospatharios* unvanlarına sahipti,[3] ayrıca Konstantinopolis'te önemli bir mahkeme olan *Belum*'da yargıçtı. Birkaç eyalette *kritēs* (yargıç ve idareci) olarak görev de yapmıştır.

Şiirlerindeki en erken tarihi referans, İmparator III. Romanos Argyros'un 1034'teki ölümüdür. Khristophoros, IV. Mikhail (1034-1041) ve dört erkek kardeşiyle bağlantılıydı. Onlar için manzum bir methiye yazmıştır. IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) ile de ilişki içerisinde olmasına rağmen isyancı Georgios Maniakes'in 1043'teki ölümü üzerine oldukça sempati dolu bir şiir yazmıştır. Bilindiği kadarıyla sadece vezin yazan Khristophoros hem dinî, hem günlük, hem siyasî konularda pek çok eser vermiş-

---

1 *The Poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous*, ed. ve çev. F. Bernard ve C. Livanos, (Cambridge MA ve Londra, 2018), x-xx.

2 Şair, İngilizce yazılan pek çok eserde Christopher of Mytilene olarak geçer.

3 Yüksek rütbede saray unvanları.

tir. Konstantinopolis'e özel bir ilgi gösterir. Alaycı ve eleştirel bir üsluba meyillidir. Ağırlıklı olarak on ikilik hece ölçüsüyle yazsa da arkaik ölçüler de kullanır. Temiz ve rafine bir Attika Yunancasıyla yazar, dili çok ağır veya karmaşık değildir. Arada, Homeros'a özgü sözcükler ve ifadeler kullanır. Aşağıda birkaç örneği sunulan *Çeşitli Şiirleri*'nin (*Stikhoi Diaphoroi*) yanı sıra, dört farklı ölçüyle dört adet vezin şeklinde takvim yazmıştır. Bizans dönemi boyunca popüleritelerini koruyan bu takvimler, tek tek bütün azizlerin günlerinden ve bayramlardan bahseder. Bu takvimlerin aksine, *Çeşitli Şiirleri* günümüze bütün bir koleksiyon olarak sadece tek bir elyazmasında ulaşmıştır; üstelik elyazması hasarlı olduğu için şiirlerin bazılarını tam olarak okumak mümkün değildir. Bu şiirlerin bazıları çeşitli Bizans şiir antolojilerinde genellikle isimsiz olarak saklandığı için, yine de Khristophoros'un pek çok şiirinin tam metnini inşa etmek mümkündür.

Αἴνιγμα εἰς τὴν χιόνα

Κρατεῖς με καὶ φεύγω σε κεκρατημένη·
φεύγουσαν ἀθρεῖς καὶ κατασχεῖν οὐ σθένεις·
κἂν γοῦν μέσης σφίγγης με παλάμης ἔσω,
κενὴν λιποῦσα φεύξομαι σὴν παλάμην.

Kar üzerine bilmece

Zapt edersin beni ve zapt edilince kaçarım senden.
Kaçınca direnirsin, ama elinde tutmaya gücün yetmez.
Avcunun tam içine alınca beni,
boş bırakır avcunu, kaçar giderim.

Αἴνιγμα εἰς τὰς ἐν τῷ ὡρολογίῳ ὥρας

Ἡμεῖς ἀδελφαὶ γνησίαι ψυχῶν δίχα·
ἄλλη μὲν ἄλλης τῷ χρόνῳ πρεσβυτέρα,
ἴσαι δὲ πᾶσαι τοὺς διαύλους τῶν χρόνων·
αἳ καὶ καλοῦμεν οὐκ ἀνοίγουσαι στόμα,
βαδίζομεν δὲ μὴ πόδας κεκτημέναι.
Ἐνθαῦτά σοι λαλοῦμεν, ὡς ὁρᾶν ἔχεις,
καὶ πανταχοῦ πάρεσμεν, εἰ σκοπεῖν θέλεις.

Bir *horologion*'daki saatler üzerine bilmece

Öz be öz kız kardeşleriz biz, ruhlarımız yok
birimiz, zamanda daha ileri her daim ötekinden,
ama hepimiz eşitiz zamanın akışında.
Sesleniriz, ağzımızı açmadan,
hem de ilerleriz, ayaklarımız olmadan.
Gördüğün gibi, burada seninle konuşuruz,
her yerdeyiz biz, eğer aramak istersen.[1]

Εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον

Ἔχεις τὸ λευκόν· εἰς τί μαργάρων χάρις;
Τὸ ξανθὸν αὐχεῖς, χρυσὸς ὄντως εἰς μάτην.
Πλουτεῖς τὸ φαιδρόν· οἱ λίθοι βάρος μόνον.
Κόσμον φέρεις σόν. ἐρρέτω κόσμος νόθος.

İmparator Konstantinos Monomakhos'a

Sahipsin zaten beyazlığa, ne ihtiyacın var incilere?
Sırmayla süslenmişsin, beyhude gerçekten altın.
Varlıklısın parlaklıktan yana, mücevher ağırlık olur yalnızca.
Kendi süsünle bezenmişsin, uzak dursun sahte süsler.[2]

Εἰς τὸν Βασιλέα Μιχαὴλ καὶ τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς αὐτοῦ

Ἡ τῶν ἀδελφῶν τετρὰς ἠγλαϊσμένη
σταυροῦ διαυγοῦς σχηματίζει τὸν τύπον·
οἱ τέσσαρες γὰρ τέσσαρα σταυροῦ μέρη,
κέντρων κρατοῦντα τέσσαρων οἰκουμένης.
Καὶ Μιχαὴλ μὲν εἰκονίζει τὴν ἕω,
λαμπρῶς ἀνίσχων, ὡς ὁ λαμπρὸς φωσφόρος,
λίθων τε λαμπρότητι καὶ τῶν μαργάρων
ἢ κρεῖττον εἰπεῖν ἀρετῶν εὐκοσμίᾳ.
Ἰωάννης δὲ σχηματίζει τὴν δύσιν·
κἂν τὸν τρόπον γὰρ λευκὸν ὡς τὸ φῶς ἔχῃ
καὶ φωτὸς υἱὸς χρηματίζῃ τῷ βίῳ,
μελαμφορεῖ γε καὶ τυποῖ τὴν ἑσπέραν.
Κωνσταντῖνος δὲ τῆς μεσημβρίας τύπος·
ὡς ἡλίου γὰρ δίσκος ἐν μεσημβρίᾳ
μάλιστα λάμπει φωτὶ πλουσιωτάτῳ,
οὕτως ἐκεῖνος, ἔνθα καὶ διατρίβει,
αὐγαῖς ἀπείροις τοὺς ὁρῶντας φαιδρύνει.
Τυποῖ δὲ Γεώργιος ἀρκτῷον μέρος,
Ἀρκτοῦρος ἀστὴρ τὸ πρόσωπον τυγχάνων.
Ἀλλὰ κραταιὲ σταυρέ, τῶν πιστῶν φύλαξ,
ἀνωτέραν φύλαττε παντοίας βλάβης
τὴν σταυροειδῆ τῶν ἀδελφῶν τετράδα.

İmparator Mikhail ve üç kardeşine

Bu parlak kardeş dörtülüsü
ışıldayan bir haça benzer.
Zira dört kardeş haçın dört köşesi,
hükmederler yeryüzünün dört köşesine.
Mikhail doğuyu temsil eder,
parıldar tıpkı parlak bir ışık taşıyıcısı gibi
mücevherlerin ve incilerin parıltısıyla,
daha doğrusu, erdemlerinin yüceliğiyle.[3]
Ioannes ise batıdır,
karakteri ışığın beyazlığına sahiptir
ve ışığın oğludur yaşamında,
lakin karalar giyer; böylece temsil eder geceyi.[4]
Konstantinos güneyin sembolüdür,
Zira öğle vaktindeki güneş gibi
gittiği her yerde parlar durur zengin bir ışıkla,
sonsuz ışınlarıyla kamaştırır bakan gözleri.
Georgios da kuzey bölgesini temsil eder,
kuzey yıldızı gibidir yüzü.
Ey kudretli haç, iman edenlerin koruyucusu,
her türlü beladan sakın
haç suretindeki bu kardeş dörtlüsünü.

Εἰς τὸν ἡνίοχον Ἰεφθάε, πεσόντα εἰς τὸν Χρυσόν

Σὸν ἅρμα χάρμα καὶ γέλως, Ἰεφθάε,
κεῖται πρὸ χρυσῶν ὀργάνων ἐρριμμένον,
ἃ θαυμάσαιμ' ἂν ὀρφικῆς λύρας πλέον·
καὶ γὰρ σιγῶντα καὶ μέλους πεπαυμένα
ἵππους δύνανται καὶ τροχοὺς ἕλκειν ἅμα,
ναὶ μὴν σὺν αὐτοῖς καὶ τὸν ἁρματηλάτην.
Οὐ ταῦτα κρείττω καὶ λύρας τῆς Ὀρφέως;
Ἡ μὲν γὰρ εἷλκε πάντα κρούμασι ξένοις,
τῶν δ' ὀργάνων νῦν ἡ δυὰς τῶν χρυσέων
τέθριππον ἕλκει τοῦτο κρουμάτων δίχα.
Πλὴν εἴ τι πείθῃ τοῖς ἐμοῖς αὐτὸς λόγοις,
τοὺς σοὺς χαλινοὺς τοῖς στρέφουσιν εὖ πάρες,
σαυτῷ δὲ τέχνην εἰς ἀφορμὴν τοῦ βίου
ζήτησον ἄλλην, ἱππικῷ χαίρειν φράσας·
κἂν τέσσαρας γὰρ Πηγάσσους ζεύξῃς ἅμα,
ὁποῖος ἵππος ἦν ὁ Βελλεροφόντου,
πρὸς τοὺς Πρασίνων ἁρματοτροχηλάτας,
πεζὸς παρ' ἅρμα Λύδιον, φασί δράμῃς.

Altın Hipodrom'da düşen araba yarışçısı Iephthaios hakkında

Araban, gülüşmeler ve kahkaha sebebi, Iephthaios,
yerde devrilmiş yatıyor, altın orgların önünde,
Orpheus'un lirinden daha çok hayret ederim onlara.
Çünkü, orgların suskun ve hareketsiz uzuvları,
atlarla tekerlekleri sürükleyip götürüyorlar,
üstüne üstlük, bir de sürücüsüyle beraber![5]
Daha harikulade değiller mi Orpheus'un lirinden?
O lir büyüleyici seslerle çekerdi kendine her şeyi,
ama, bu altın org çifti
sessizce çekiyor bu dört atlı arabayı.[6]
Belki ikna olursan bu sözlerimle diye söylüyorum:
Gemlerini mahir sürücülere ver,
başka bir zanaat bulman gerekli
hayatını kazanmak için, veda edip araba yarışçılığına.
Zira dört adet Pegasus'u bile arabana koşsan,
—Bellerophon'un atı öyleydi mesela—,
sürsen Yeşiller'in yarışçılarına karşı,[7]
yine de yayan koşarsın Lidya arabasının yanında.[8]

Notlar

1 *Horologion*, saat türleri için kullanılan genel bir terimdi; güneş saati veya su saati olabilirdi. Şair, böyle bir saat üzerinde belirtilen on iki saatten bahsediyor. *Ōs ekheis horan*, 'görebilesin diye', ifadesi, *ōs ekheis hōran*, 'saati bilesin diye' ifadesi ile aynı şekilde telaffuz edilirdi. Şair, küçük bir kelime oyunu yapıyor olabilir.

2 Bahsi geçen imparator IX. Konstantinos Monomakhos'tur (1042-1055). Makedonya hanedanın varisi İmparatoriçe Zoe ile evlenerek imparator olmuştur; imparatoriçenin üçüncü kocasıdır.

3 Söz konusu imparator Paphlagonyalı IV. Mikhail'dir (1034-1041). İmparatoriçe Zoe ile evlenerek tahta çıkmıştır. Mikhail ve o sırada III. Romanos Argyros (1028-1034) ile evli olan Zoe yasak bir aşk yaşamışlardır. Romanos'tan beklediği ilgiyi göremeyen Zoe, kendisinden oldukça genç olan Mikhail'e tutulmuştur. Romanos 1034'te bir suikaste kurban gitmiştir; kaynaklara göre Zoe'nin emri üzerine ya zehirlenmiş ya da banyosunda boğulmuştur. Zoe ve Mikhail aynı gün evlenmişlerdir.
Dört kardeşten en önemlisi olan İmparator Mikhail, doğuyu temsil eder. Zira, güneş doğudan doğar, kiliselerin apsisi de doğuya dönüktür; doğu en önemli yöndür.

4 Ioannes Orphanotrophos olarak bilinen bu kardeş, hadım bir keşişti. Siyah giymek, keşişlerin en ayırt edici özelliklerinden biriydi. Mikhail'in Zoe ile evlenmesinden önce bile, Ioannes sarayda çok nüfuzlu bir kişiydi.

5 Altın Hippodrom, Paskalya sonrasındaki Salı günleri yapılan özel bir yarıştı. Şair, imparatorluk orglarından bahsediyor. Boruları altın kaplama olan bu orglar, çeşitli törenlerde Hipodrom'da kullanılırdı; araba yarışçısı tam onların önünde kaza yapmıştır. (Bernard ve Livanos, 2018, s.526)

6 Orpheus, Yunan mitolojisindeki bir kahramandır. Lirini o kadar büyüleci çalar ki hayvanları bile kendisine çeker.

7 Pegasus, mitolojik kanatlı attır, Bellerophon isimli kahramanın böyle bir atı vardır. Yeşiller, Hipodrom'da yarışan at yarışı takımlardan biriydi, Mavilerle birlikte en önemli iki takımı teşkil ederlerdi.

* 'Lidya arabasının yanında yayan koşmak', 'tümüyle yenilmek' anlamına gelen bir deyimdir. (Bernard ve Livanos, 2018, s.527)

Metin: *The Poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous*, ed. Bernard ve Livanos, s. 8-10, 32, 90, 100, 102.

Mikhail Psellos

Bizans'ın belki en tanınmış entelektüeli ve yazarı olan Mikhail Psellos, 1018 senesinde Konstantinopolis'te doğdu.[1] Orta hâlli bir ailenin oğlu olan Psellos'un esas adı Konstantinos idi; Mikhail ismini kısa bir süre için manastıra girdiği zaman almıştır. Ailesi, Beyazıt civarlarındaki Ta Narsou Manastırı'na yakın bir yerde ikamet ediyordu; Psellos on bir yaşındayken anne ve babası manastıra kapanmışlardır. On yaşındayken *İlyada*'nın tümünü ezberden okuyabildiğini iddia eden Psellos, iyi bir eğitim görmüştür. Ioannes Mauropous'un öğrencisi olmuştur. Dönemin pek çok entelektüeli, devlet ve din adamıyla ilişki içindeydi. 23 yaşındayken İmparator V. Mikhail Kalaphates'in (1041-1042) sekreteri olmuş, 1043'te tahta geçen IX. Konstantinos Monomakhos devrinde hızla yükselmiştir. *Bestarchēs* unvanını almıştır.[2] Öğretmenlik yapan Psellos, dilbilgisi, hitabet, şiir, mantık, felsefe üzerine ders vermiştir. 1045 senesinde *hypatos tōn philosophōn*, yani 'filozofların başı' unvanını al-

---

1 *Michaellis Pselli Poemata*, ed. L. G. Westerink (Stuttgart ve Lipzig, 1992), vii-viii; *Psellos and the Patriarchs: Letters and Orations for Keroularios, Leichoudes and Xiphilinos*, çev. A. Kaldellis ve I. Polemis (Notre Dame, Indiana, 2015), 1-10; S. Papaionannou, S. *Michael Psellos: Rhetoric and Autorship in Byzantium* (Cambridge, 2013) *Michael Psellos on Literature and Art*, ed. ve çev. C. Barber ve S. Papaioannou (Notre Dame, Indiana, 2017), 33-40; *Mothers and Sons, Fathers and Daughters: The Byzantine Family of Michael Psellos*, ed. ve çev. A. Kaldellis (Notre Dame, Indiana, 2006), 3-16.

2 Yirmi iki unvan arasında yedinci sıradaki saray unvanı.

mıştır. Sonraki yıllarda kariyeri duraksayan Psellos, 1054'te keşiş olmak zorunda bırakılmış, Bithynia'da bir manastıra çekilmiştir. Manastır hayatında hiç mutlu olmayan Psellos, ilk fırsatta Konstantinopolis'e dönmüştür. VII. Mikhail Doukas (1071-1078) döneminde hâlen aktif olan Psellos, 1078'de ölmüştür. Eşinin adı bilinmeyen Psellos'un Styliane isimli kızı küçük yaşta ölmüştür; onun için çok dokunaklı bir mersiye kaleme almıştır. Psellos ve eşi, daha sonra bir kız evlat edinmişler ve büyüdüğü zaman onu evlendirmişlerdir.

Bizans'ın en üretken yazarı olan Psellos'a atfedilen neredeyse 1000 metin vardır. Zengin külliyatı retorik eserler, felsefe ve teoloji denemeleri, şiirler, mektuplar ve söylevlerden oluşur. Ahlaksız bir keşiş olan Iakobos hakkında yazdığı ilahi şekilde taşlama şiiri de uzmanlar arasında oldukça meşhurdur. Dönemin saray içi siyasetini anlatan *Khronographia* isimli tarih eseri çok önemli bir kaynak olup, edebî bir eser olarak da çok değerlidir.[3] İlgi alanları ve bilgi dağarcığı çok geniş olan Psellos, retorik ve felsefeyi harmanlaması bakımından Bizans edebî ve düşünce geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Üslubu ve retorik hakkındaki fikirleri nedeniyle çok yenilikçi bir yazar olarak kabul edilir. Eserlerinde çok kuvvetli bir benlik algısı görülür; bu hususta en dikkat çekici Bizans yazarıdır.

---

[3] Bu eser Türkçeye kazandırılmıştır: *Mikhail Psellos'ın Khronographia'sı*, çev. ve notlar I. Demirkent (Ankara, 1992; ikinci basım 2014).

Ἐμοί, κραταιὲ φωσφόρε στεφηφόρε,
μέλημα καὶ σπούδασμα καὶ βίος λόγοι,
ἐξ’ ὧν φανῆναι καὶ προκόψειν ἐλπίσας
πάντων κατεφρόνησα καὶ ζῆν εἱλόμην
τέως ταπεινὸν καὶ κεκρυμμένον βίον,
πόνοις ὁμιλῶν καὶ σωφῶν βίβλοις μόνον.
πλὴν οὖν ἰδεῖν σου τὸ κράτος προσηυχόμην
εἰς τὴν ἑαυτοῦ δεδραμηκὸς ἀξίαν,
τοῦ προσπεσόντος ἐν μέσῳ δεινοῦ νέφους
καὶ πειραθέντος σὰς σβέσαι λαμπηδόνας
αὖθις ῥαγέντος καὶ ῥυέντος εἰς χάος.
οὐκοῦν θεωρῶ τῆς ἐμῆς εὐχῆς τέλος·
τῇ γὰρ προνίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου
ἔχεις ἀνεμπόδιστον ἀκραιφνὲς κράτος.
δέδεξο λοιπὸν οἰκέτου δῶρον λόγον·
σὺ δ’ ἀντιδοίης τὴν κατ’ ἀξίαν δόσιν
τοῖς σοῖς με πάντως συμβαλὼν νοταρίοις.

"İmparatora"

Ey kudretli, ışık saçan taç sahibi,
logoi benim tüm işim, gücüm ve hayatım,[1]
ümit edip onlar sayesinde tanınmayı ve parlamayı,
her şeyi hor görüp, seçtim şöyle yaşamayı;
tümüyle basit ve münzevi bir yaşam sürdürüp,
yalnızca bilgelerin eserleri ve kitaplarıyla konuşmayı.
Ama, yine de dua ederdim görmek için,
senin hızlıca yükselmiş haşmetini,
korkunç bulutlar her yeri kaplayıp
deneseler bile senin ışınlarını söndürmeyi
hemen parçalanıp, dağılırlar hiçliğe.
Böylece, duamın sonucunu görüyorum:
Tanrı'nın ve İsa'nın takdiriyle,
sahipsin katıksız ve engellenemez bir iktidara.
Öyleyse kabul et kulunun yazılı hediyesini,
sen de bu hediyenin değerince karşılığını verip,
beni yazmanlarının arasına alasın.[2]

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ψελλὸς ἐποίησε κανόνα κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰακώβου

οὗ ἡ ἀκροστιχὶς 'Μέθυον Ἰάκωβον εὐρύθμως ᾄδω, Κώνστας'

ᾠδὴ α' ἦχος πλ.' δ. Ἁρματηλάτην

Μέθη καὶ πότος καὶ χορός, Ἰάκωβε, ἡ σὴ πανήγυρις,
καὶ συμποτῶν κρότοι καὶ τρυφαὶ καὶ χάριτες,
ὀρχήματα καὶ κύμβαλα καὶ βοτρύων ἐκθλίψεις
καὶ ῥάγες ληνοβατούμεναι καὶ κοιλίαι πίθων
πληρούμεναι.

Ἐπιποθήσας τὰς τρυφάς, Ἰάκωβε, πάσας ἐμίσησας
ἀσκητικὰς πράξεις, πρῶτον τὴν ἐγκράτειαν,
τὴν χαμευνίαν ἔπειτα καὶ τὴν σκληραγωγίαν
καὶ τὴν εὐχὴν καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὴν πρὸς θεόν, πάτερ,
ἔπαρσιν.

Θαυμάτων πέρα ὁ καλὸς Ἰάκωβος, ὁ τῆς Συγκέλλου
μονῆς·
ὡς γὰρ ληνὸς ἄλλη δέχεται τοὺς βότρυας,
καὶ σφίγγων ἐν τῷ λάρυγγι ἀποθλίβει τὸν οἶνον
ὥσπερ εἰς πίθος τὸν στόμαχον, καὶ μεταγγιζόντων οὐ
δέεται.

Ὑποχωρεῖ σοι καὶ διψάς, Ἰάκωβε, ζῷον ἀκόρεστον,
καὶ πυρετὸς φλέγων πόσει μὴ σβεννύμενος
καὶ ἐμπρησμὸς ἀφόρητος καὶ κατάξηρον πέδον·
ὥσπερ γὰρ ᾅδης ἢ θάλασσα πίνων οὐκ ἐπλήσθης τὸν
στόμαχον.

Bunları duyan Psellos, Iakobos için bir *kanon* yazdı[3]

Her kıtanın baş harfleriyle 'Ben Konstas, Ayyaş Iakobos hakkında güzelce ilahi söylerim', akrostişi oluşur.

Birinci kaside, dördüncü plagal makam. ***Armatelaten.***

Ayyaşlık, içki ve raks, işte senin meclisin Iakobos;
meyhane dostlarının bağrışları, lezzetli yemekler ve haz,
danslar, ziller ve çiğnenmiş dutlar,
üzüm tekneleri ve testilerce şarapla şişirilmiş mideler.

Lezzetli, haz veren şeyleri arzularsın, Iakobos, nefret edersin
her türlü çileci idmanından; ilk olarak nefsine hakim olmaktan,
sonra yerde uyumaktan, zora katlanmaya çalışmaktan,
duadan, gözyaşlarından, ve peder, Tanrı'ya doğru yükselmekten.

Mucizeden de öte bu Iakobos, Synkellos Manastırı'nın keşişi;
zira adeta bir şarap teknesiymişçesine alıyor üzümleri
ve sıkıp boğazında, ezip şarap yapıyor,
sanki testiye döker gibi ağzına boşaltıyor, ihtiyacı yok taslara.

Iakobos, seni doymak bilmez hayvan, yine susuyorsun,
tıpkı tükenmez bir yangın ve kurak bir ova gibi,
o alevlerin de harını içkiyle söndüremezsin.
Şarkılarda söylediğin gibi içsen bile denizi, yine de doyuramazsın boğazını.

Τοῦ αὐτοῦ Ψελλοῦ σύνοψις διὰ στίχων σαφῶν καὶ πολιτικῶν περὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν γεγομένη πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα κῦριν Μιχαὴλ τὸν Δούκαν ἐκ προστάξεως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ βασιλέως, ὥστε διὰ τῆς εὐκολίας καὶ ἡδύτητος ἐνεχθῆναι τοῦτον εἰς τὴν μάθησιν τῶν ἐπιστημῶν

Μελέτω σοι γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας·
πρῶτος αὕτη θεμέλιος καὶ βάσις μαθημάτων.
Οὐκ ἔστι δὲ μονότροπος οὐδὲ κοινὴ καὶ μία,
ἀλλ' ἔχει γλάωσσας καὶ φωνὰς καὶ πέντε διαλέκτους,
Αἰολικήν, Ἰωνικήν, Ἀτθίδα καὶ Δωρίδα
καὶ τὴν συνήθη καὶ κοινὴν καὶ κατημαξευμένην·
ἑκάστη δὲ διάλεκτος ἔχει φωνὰς ἰδίας.
ἡ δὲ κοινή, κἂν πέφυκεν ἄθροισμα τῶν τεσσάρων,
ἀλλ' ἔστι καὶ μονότροπος, ἄλλη παρὰ τὰς ἄλλας.
(....)
Τί μὲν ὀρθοτονούμενον ἐν μέρεσι τοῦ λόγου,
τί δ' ἐστὶν ἐγκλινόμενον, ἀκριβέστερον μάθε.
τὸ μὲν γὰρ 'ἄνθρωποι τινὲς', ὀρθότονον τυγχάνει,
εἰ δ' εἴπῃς 'ἄνθρωποί τινες' τὸν τόνον ἀνασύρας,
ἐγκλίνας οὕτως εἴρηκας, τὸν τόνον μεταστήσας.
πρόθεσις οὐκ ἐγκλίνεται, οὐ μετοχή, οὐκ ἄρθρον.
(....)
Τῶν πέντε γὰρ ἐγκλίσεων τρεῖς εἰσι διαθέσεις
αἱ γνώριμοι, ἐνέργεια καὶ πάθος καὶ μεσότης.
τὸ 'τύπτω' μὲν ἐνέργεια, τὸ 'τύπτομαι' δὲ πάθος,
τούτοις δ' ἐπενεμήθησαν οἱ μέσοι μέσον χρόνοι.
μέσος γὰρ καὶ τὸ 'τέτυπα' πρὸς δὲ τὸ 'ἐτυψάμην',
ἐκεῖνο ἐνεργητικόν, παθητικὸν δὲ τοῦτο,
τοῦτο μὲν παρακείμενος, ἀόριστος δ' ἐκεῖνο.
Ὀνόματος καὶ ῥήματος ἡ μετοχὴ μεσότης

ἀμφοῖν ἐστι μετέχουσα κοινῶν ἰδιωμάτων.
ἔχει πτῶσιν ὡς ὄνομα, πρὸς τούτοις δὲ καὶ γένη
(‘ὁ τύπτων’, ‘τὸ τυπτόμενον’, ‘ἡ τύπτουσα’ τὰ γένη)
τοῦ ῥήματος διάθεσιν, χρόνους καὶ συζυγίας.
τὸ ῥῆμα γὰρ ὡς ἄπτωτον οὐ δύναται κλιθῆναι·
γέγογεν οὖν ἡ μετοχή, ἵνα κλιθῇ τὸ ῥῆμα.

Psellos'un *politikos* vezniyle ve bilgece yazılmış tüm ilim dallarının bir özeti; babası imparatorun emriyle, bu ilimleri rahatça ve zevkli bir şekilde öğrenebilmesi için dindar İmparator *Kyr* Mikhail Doukas'a yazılmıştır.[4]

Doğru imlaya ve dilbilgisine itina göster,
zira temeli ve ilk basamağıdır bütün derslerin.
İmla ve dilbilgisi tek tür, tek tip değildir,
fakat sahiptir farklı dillere, seslere ve beş adet lehçeye,
Aolik, Iyonik, Attika ve Dorik,
bir de Koine; bu hepsinin karması.
Her lehçenin kendine has sesleri vardır.
Ama, diğer dördünün bir araya toplanmış hali olduğundan,
tek tiptir Koine, diğer hepsinden farklıdır.
(....)
Yazıda doğru vurgulama nedir,
nedir enklisis, iyice öğren.[5]
Örneğin, ‘ἄνθρωποί τινὲς’ de aksan değişmemiştir,
lakin ‘ἄνθρωποι τινες’ dersen geri atarsın aksanı.
İşte buna, aksanları yerleştirmeye, *enklisis* dersin.
Edatlarda *enklisis* olmaz; ortaçlar ve bağlaçlarda da.
(....)
Beş kelime çekiminin üç meşru çatısı vardır,
etken, edilgen ve de orta.

'Vuruyorum', etken, 'vuruluyorum' edilgendir,
bu ikisine göre konumlanır orta çatı.
Zira orta çatıdır, 'vurmuştum', 'vuruldum'a kıyasla,[6]
biri etkendir, diğeri de edilgen,
biri tamamlanmış geçmiş zaman, diğeri ise bilinen geçmiş zaman.
İsim ve fiilin ortak noktasıdır ortaç,
çünkü ikisine de eklenebilir genel yazımda.
İsim halindeyken ortacın çekimleri vardır, buna ek olarak da cinsleri,
('ὁ τὺπτων', 'τὸ τυπτόμενον', 'ἡ τύπυουσα', cinslerdir)
fiil halindeyken ise çatısı, zamanı ve çekimi vardır,
zira hâllere sahip olmadığı için fiilin isim gibi çekimi yapılamaz, tanımlık;
o yüzden ortaç fiil de isim gibi çekilebilsin diye oluşur.

Τοῦ σοφωτάτου Ψελλοῦ καὶ ὑπερτίμου πόνημα ἰατρικὸν ἄριστον δι' ἰάμβων
Ἰατρικῶν ἄκουε συντόμως ὅρων νοσημάτων ὁμοῦ τε, καὶ συμπτωμάτων.

Εὔκρατον ἐγκέφαλον ὧδε θηράσαις·
σύμμετρός ἐστι ταῖς ἐνεργείας ὅλαις,
πλάττει τὸ σῶμα παγκάλως καὶ ποικίλως·
ἐν τῷ βρέφει δείκνυσιν ἄνθην τῆς κόμης
χροιὰν πυρρὰν ἔχουσαν ἠλαττωμένην,
τοῖς παισὶν ὑπόξανθον, εἶτα τοῖς μέσοις
τὸ ξανθὸν ἐκφύουσαν ἠκριβωμένον.
Σημεῖα ταῦτα γαστρὸς ἐξηραμμένης·
ταχεῖα δίψα σύντομον πλήρωμά τε,
ἐδεσμάτων ὄρεξις ἐξηραμμένων.
τῆς δ' αὖ διύγρου ταῦτα συντόμῳ λόγῳ·
τὸ μήτε διψῆν μήτε τὴν πόσιν στέγειν.
θερμῆς δὲ ταῦτα· πέψις ἀκριβεστέρα,
ὄρεξις ἥττων, δίψα τοῦ ποτοῦ πλέον.
ψυχρᾶς δὲ ταῦτα, πέψις ἀσθενεστέρα,
ὄρεξις εὐαίσθητος, ἡδονὴ ψύχους.
Τοῦ πνεύμονος δὲ ταῦτα σημεῖα φρόνει·
πνεύμων ἄριστος εὐφυῶς ἀναπνέων,
τὴν ἕξιν ἀπέριττος, εὖ ὕλης ἔχων,
εἰλικρινοῦς μάλιστα φωνῆς ἐργάτης.
Τῆς καρδίας δὲ τὰς κράσεις οὕτω μάθοις.
ἀναπνοῆς ὄγκωσις ἢ σφυγμοῦ τάχος,
εὐτολμία δέ, πρὸς τὰ δεινὰ θρασύτης,
δασύς τε θώραξ, στέρνα λάσια πλέον
γνωριστικὰ πέφυκε θερμῆς καρδίας·
σφυγμοὶ δὲ μικροὶ καὶ φόβοι καὶ δειλίαι,

στέρνων ψίλωσις, τὴν ψυχρὰν δηλοῦσί σοι·
ξηρὰν δὲ γνωρίσειεν ἡ σκληρὰ φύσις,
σφυγμὸς μὲν οὐχ ἕτοιμος ἄγριος δέ γε·
ὑγρὰν δὲ γνωρίζουσιν ἦθος ὀργίλον,
σφυγμοὶ μαλακοί, συμπαθεστέρα φύσις.

Αὕτη πέφυκε λαχάνων ἡ ποιότης.

Κάρδαμον ἠδ' ὤκιμον, ἀλλὰ καὶ νάπυ,
ἅπαντα θερμὰ τυγχάνει καὶ δριμέα,
δύσπεπτα, δυσστόμαχα, πλειστόχυμά τε.
Ἡ δ ἀκαλύφη, καὶ κνίδη καλουμένη,
λεπτή τίς ἐστιν, ἐκκενοῖ τὴν γαστέρα.
Τὸ δ' αὖ γε γιγγίδιον ἐμφύτως στῦφον
ἄριστον, εὐστόμαχον είς ἀποτρόφους,
εὔσιτον, εὐόρεκτον, οὐ σάρκας τρέφον.
Ἐκφρακτικὴ κάππαρις, ἡδίστη πλέον,
ὄξει μιγεῖσα φλεγμάτων ἀναιρέτις.
(....)
Ἡ δ' αὖ γε διπλῆ τῆς κεράσου ποιότης
διπλοῦς ὁμοίως τοὺς χυμοὺς παρεισάγει·
ἡ γὰρ γλυκεῖα τῆς ὀπώρας ποιότης
βλάπτει στόμαχον, ἐκκενοῖ δὲ γαστέρα,
ἡ δὲ στύφουσα τῷ στύφειν τὴν γαστέρα
φθείρει στόμαχον· οὐχ ὕπεισιν οὐδ' ὅλως.
Ὁ Κωνικὸς στρόβιλος εὔχυμος φύσει.
Μῆλον γλυκάζον καὶ τρόφιμον τυγχάνει
καὶ θερμόν ἐστι μᾶλλον ἐξωπτημένον.

Bilge ve değerli Psellos'un iyambik vezinle yazılmış güzel tıp eseri. Hastalıklar ve benzeri bozukluklarla ilgili bu bilgileri kısaca dinle.[7]

Sağlıklı bir beyni işte böylece tanırsın;
tüm vücut işlevlerinde eş etkili olup,
türlü işlerde, güzelce idare eder vücudu.
Bebeklikte, saçlar çiçek açar;
seyrek ve soluk renklidir,
çocuklukta koyulaşır, orta yaşta ise
giderek beyaza meyleder saçlar.[8]

Şunlar ise kurumuş midenin alametleridir;
hızlıca gelişen, sadece kısacık tatmin olan susuzluk,
kuru yiyeceklere karşı iştah.
Bunlar da fazlaca salgı yapan bir mideye işaret eder;
ne susar, ne de içtiklerine katlanabilir insan.
Mide sıcak olunca, sindirim zorludur,
iştah azalır, aksine artar susuzluk hissi.
Lakin mide soğuk ise, sindirim yumuşak,
iştah kararınca açık, ruh ise hoşnut olur.[9]

Bil ki ciğerlere dair bu emareler,
gösterir solunumun pek iyi olduğunu;
şiş değildir ve formu düzgündür,
oldukça berraktır nefes sesleri.

Kalbin durumunu şöyle öğrenirsin;
nefesle kalkıp inmesiyle ya da atma hızıyla,
güçlü olan kalp, kötülüklere karşı cesurdur,
kıllıdır böylelerinin boynu ve göğsü;

sıcak bir kalbe işarettir bütün bunlar.
Korkak, küçük ve zayıf kalp atışlarıyla
Göğsün kılsız olması, soğuk bir doğayı gösterirler sana.
Sert bir mizaç kuruluğundan tanınır,
istekle atmayan bir kalp ise tembelliğe dalalettir,
Zayıf kalp atışları ise gösterir nemli, sinirli bir mizacı
ve ziyadesiyle duygusal bir doğayı.

Sebzelerin nitelikleri bu şekildedir:[10]

(...)
Kakule, fesleğen ve hatta hardal tohumu;
bunların hepsi sıcak ve asidiktir,
zordur yemeleri, sindirimleri; salgı arttırırlar.
Urtica, ki ısırgan otu olarak da bilinir,
hafiftir, ama boşaltır mideyi.

Yabani havuç doğası itibariyle ekşidir,
rahattır sindirimi,
faydalı ve lezzetlidir; doyurmaz lakin eti.
Kapari müshil gibidir, yemesi pek keyiflidir,
hele turşusu yapılınca kurutur fazla salgıyı.[11]

(...)

İki türlüsü bulunur kirazın ise,
iki cins de farklı sıvılar içerir,
bu meyvenin tatlı olanı
zararlıdır ağıza ve üstelik boşaltır mideyi,
asidik olan kiraz ise ekşitir mideyi,

ağzı mahveder; hiç geçmez ekşilik hissi.[12]
Sedir ağacı meyvesi sulu doğaya sahiptir.
Elma tatlı ve besleyicidir,
sıcaktır, bilhassa pişirilince.

Notlar

1 *Logoi*'den kasıt her türlü yazı, okuma, öğrenme ve öğretme eylemidir. Söz konusu imparator, V. Mikhail Kalaphates'tir (1041-1042).

2 Hediyeden kasıt, şiirin kendisidir. Psellos, bu hediyesinin karşılığında bir lütuf bekliyor; imparatorun yazmanları arasına girmeyi arzulamaktadır.

3 *Kanon*, 9. yüzyıldan sonra iyice yaygınlaşmış bir ilahi çeşididir. Bizans geleneğinde de yaygın olduğu üzere, Psellos bilinen bir *kanon*'a yeni sözler yazmıştır. Ancak, Psellos'un bu ünlü *kanon*'u bir ilahi değil, eğlenceli bir şekilde yazılmış bir hicivdir. Keşiş Iakobos'un bahsi, Psellos'un mektuplarında da geçer. Psellos'a göre görünürde saygıdeğer bir keşiş olan Iakobos, her türlü ahlaksızlığa bulaşmıştır; sefahat içinde yaşar, sarhoş olana dek içki içer, paragözdür ve hatta kerhanelere gider. Bir keşişin sahip olması gereken hiçbir niteliğe sahip değildir, manastır hayatına son derece uygunsuz bir şekilde yaşar. Iakobos'u hicveden bu mısraların ilahi şeklinde yazılması, durumun zıtlığını iyice vurgular.

Bithynia'daki bir manastıra çekilen Psellos, manastır hayata uyum sağlayamamış, Konstantinopolis'e çağrılır çağrılmaz geri dönmüştü. Anonim bir şiir, Psellos'u manastırda kadınlardan mahrum kalamamakla suçlar. Bu şiirin yazarıyla Iakobos arasında bir bağlantı olabilir.

4 VII. Mikhail Doukas (1071-1078) için 1066-1067 senesinde yazılmış bu şiir külliyatı, dilbilgisi, retorik, tıp, din ve hukuk gibi konular üzerine yazılmış didaktik şiirlerden oluşur. Bu parça, dilbilgisi üzerine yazılmış olan şiirden alınmıştır; Psellos, Yunanca'nın temel kurallarını açıklar. Her ne kadar bu şiiri, 'zevkli' ve 'rahat' bir eğitim sağlamak için yazdığını iddia etse de şiir dili ve üslubu bakımından oldukça karmaşıktır; anlaşılması pek kolay değildir. Üstelik Psellos, *Khronographia*'da Mikhail Doukas'ı çok da zeki olmayan ve tembel biri olarak betimler. (Barber ve Papaioannou, 2017, s.32-33)

5 *Enklisis*: bazı kelimelerde aksan yerlerinin değişmesi; aksanın kelime başına veya önceki kelimeye ilerlemesini ifade etmek için kullanılmıştır.

6 Psellos'un orta çatı açıklaması oldukça karışıktır, verdiği örnekler konuya tam uygun değildir. Bu durum, örnek verirken bağlı kaldığı eserlerden de kaynaklanmış olabilir.

7 Tıp, özellikle 11. ve 12. yüzyıllarda entelektüeller arasında iyice popüler olmuş bir bilim dalıydı. Psellos da *Khronographia*'da sıklıkla tıp bilgisini vurgular, kendini över. Tıp üzerine yazılmış bu şiir, Galen tıbbının bir özetidir. Ünlü Roma hekimi Galen (Galenos, MS 129-216), Yunanca yazılmış tıp ve farmakoloji eserleriyle Bizans'taki popülerliğini korumuştur. Bizans tıbbı, Galen etkisi altındadır. Galen'in en önemli teorilerinden biri, insan sağlığının vücuttaki dört salgının dengesine bağlı olmasıydı; kan, sarı safra, kara safra ve balgam.

8 Bu ilginç betimleme, direkt olarak Galen'in metninden alınmıştır. (Henderson, 2016, s. 179-184)

9 Galen tıbbında sağlığı düzenleyen dört kavram vardı; sıcaklık veya soğukluk, kuruluk ve ıslaklık. Her organın bulunması gereken durum farklıydı.

10 Galen tıbbına göre, tüm yiyeceklerin, sıcak-soğuk, tatlı-ekşi, kuru-yaş gibi özelliklerine göre farklı faydaları veya zararları vardı. Ayrıca, insanların mizaçlarına ve vücut salgılarının durumlarına göre beslenmeleri gerekirdi. Örneğin sinirli yani sıcak mizaçlı birinin daha soğuk nitelikteki besinleri tercih etmesi gerekirdi. Aynı şekilde, belli besinlerin belli aylarda tüketilmesi önerilerildi. Bizans'tan günümüze pek çok beslenme üzerine yazılmış takvimler gelmiştir.

11 Galen tıbbına göre fazla salgı vücudun dengesini bozardı, yani kaparinin fazla salgıyı kurutması faydalıdır.

12 İki tür kirazdan kasıt, kirazın kendisi ve vişne olabilir.

Metin: *Pselli Poemata*, ed. Westerink, s. 238, 190-196, 270-271.

Theodoros Prodromos

Theodoros Prodromos, Nazianzoslu Gregorios ile birlikte Bizans İmparatorluğu'nun en önemli ve tanınmış iki şairinden biridir.[1] Buna rağmen, biyografisindeki pek çok nokta oldukça tartışmalıdır. Öncelikle, 12. yüzyılda, üç benzer isimli şaire rastlanır; Theodoros Prodromos, Ptokhoprodromos (fakir, zavallı Prodromos anlamında bir mahlas) ve Mangenios Prodromos. Güncel çalışmalar ağırlıklı olarak, Theodoros Prodromos ile Ptokhoprodromos'un aynı kişi, Mangenios Prodromos'un ise farklı bir şair olduğunu savunur. Theodoros Prodromos'un doğum tarihinin 1070'lerde veya 1096-1098 senelerinde olduğu, 1160'lara ve hatta belki de 1170'lara kadar yaşadığı

---

[1] Kazhdan, *Studies in Literature of 11th- 12th centuries*, 87-114; H. Eideneier. *Ptochoprodromos: Einführung, kritische Ausgabe, deutsche Übersetzung, Glossar*. (Köln, 1991); M. Alexiou, 'The Poverty of criture and the craft of writing: towards a reappraisal of the Prodromic Poems', *Byzantine and Modern Greek Studies* 10 (1986), 1-40; aynı yazar, 'Ploys of Performance: Games and Play in the Ptochoprodromic Poems', *Dumbarton Oaks Papers* 53 (1999), 91-109; aynı yazar, 'Of Longings and Loves: Seven Poems by Theodore Prodromos', *Dumbarton Oaks Papers* 69 (2016), 209-224; Dumbarton Oaks Research Library and Collection. Textual basis for 'Of Mice and Muses.' 29 Temmuz 2010, Bizans Theatron performansı, Dumbarton Oaks Bizans Yaz Bursiyerleri Mousalar, Köleler ve Farelere Korosu rollerinde, Dramaturg Andrew White; N. Zagklas, 'Theodore Prodromos and the Use of the Poetic work of Gregory of Nazianzus: Appropriation in the Service of Self-representation', *Byzantine and Modern Greek Studies* 40: 2 (2016), 223-242.

tahmin edilir. Çok uzun bir ömür sürmüştür. İlk bilinen eserleri 1118 civarına tarihlenebilir.

Şiirlerinin yanı sıra söylevler, mektuplar, mersiyeler, şerhler, aziz yaşam öyküleri ve bir de romans (*Rodanthe ve Dosikles*) yazan Prodromos, saray ile ilişki içindeydi. Asil kan, cesaret, askeri başarı, zenginlik gibi Komnenos devrinde öne çıkan kavramlara sıklıkla değinir, dolayısıyla 12. yüzyıl aristokrasinin değerlerini yansıtır. Eserleri, sosyal tarih için önemli kaynaklardır. Prodromos, I. Aleksios Komnenos'un (1081-1118) eşi Eirene Doukaina ve onun ailesi tarafından himaye edilmiştir. İmparatoriçenin ölümünden sonra II. Ioannes Komnenos'un (1118-1143) himayesine girip, imparatoru ve askeri başarılarını öven eserler vermiştir. I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) hükümdarlığında muhtemelen biraz olsa da gözden düşmüştür; imparatora hitaben yazılmış şiirleri olsa da, methiye türünden eser vermemiştir. Prodromos ayrıca pek çok aristokrat için şiir ve methiyeler kaleme almıştır.

Attika Yunancasında yüksek bir üslupla yazılmış şiirlerinin yanı sıra, özellikle Ptokhoprodromos mahlasıyla, konuşma dilinde şiirler yazmıştır. Önceki araştırmacılar, bir şairin birbirinden bu kadar ayrı iki üslupla şiir yazması fikrini yadırgasalar da, Prodromos haricinde başka örnekler de mevcuttur; yazarlar tek bir dil dizgesine saplanıp kalmak durumunda değildiler. Ayrıca Prodromos, asıl adını kullanarak

konuşma diline ait başka şiirler de yazmıştır.[2] Mahlas ile yazdığı, *Ptokhoprodromika* veya *Ptokhoprodromik Şiirler* olarak bilinen şiirleri, Bizans filolojisi çalışmalarında, Yunancanın Ortaçağ'daki dönüşümüne ışık tuttukları için çok özel bir yere sahiptirler. Elyazmalarında farklı nüshaları bulunan bu şiirlerin, sözel yollarla aktarıldığı düşünülür. Oldukça eğlenceli, esprili ve zaman zaman da müstehcen olabilen bu şiirler, Modern Yunancaya çok yakın bir dilbilgisine sahiptirler. Bazılarına nadir rastlanan, konuşma dilinden pek çok sözcük barındırırlar. Ptokhoprodromos, sürekli olarak açlıktan ve sefaletten yakınır, toplum tarafında hor görülür ve hatta karısı tarafından dövülür. Bu nedenle, bu şiirleri 'dilenme şiiri' (İng. begging poetry) olarak adlandırılan bir türe ait olarak kabul edilir.

2 Aşağıda sunulan ilk şiir bu gruba aittir, sonraki iki şiir parçası Ptokhoprodromos şiiridir. Son sırada yer alan düğün şiiri, Attika Yunancasıyla yazılmıştır.

Πόθοι μου, πόθοι πόθοι μου, ἔρωτες ἔρωτές μου,
μικροὺς σᾶς ἐπαρέλαβα καὶ ἀγούρους σᾶς ἐποῖκα,
καὶ εἰς τὴν καρδίαν μου ηὐξήθητε καὶ ἐγίνεσθε μεγάλοι·
καὶ ἐδάρτε ὅταν ἠνδρώθητε καὶ ἤλπιζα εὐχαριστίαν,
μάλιστα δαπανᾶτε με καὶ κατατέμνετέ με.
Οὐκ οἶδα ἀχαριστότερον εἰς τὸν παρόντα βίον.

"Aşklar"

Arzularım, arzularım, arzularım benim, aşklarım, aşklarım benim,
küçücükken aldım sizi ve yiğit birer delikanlı haline getirdim,
arttınız kalbimde, büyüyüp kocaman oldunuz.
Ama maalesef ne zaman ki adam oldunuz ve şükran bekledim sizden,
tümüyle harcadınız beni, hem de parçaladınız.
Bu hayatta ben daha büyük bir nankörlük görmedim.[1]

Ἀπὸ μικρόθεν μ’ ἔλεγεν ὁ γέρων ὁ πατήρ μου·
‘Παιδίν μου, μάθε γράμματα, καὶ ὡσὰν ἐσέναν ἔχει.
Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου, πεζὸς περιεπάτει,
καὶ τώρα διπλοεντέληνος καὶ παχυμουλαράτος.
Αὐτὸς, ὅταν ἐμάνθανε, ὑπόδησιν οὐκ εἶχεν,
καὶ τώρα βλέπεις τὸν φορεῖ τὰ μακρυμύτικα τοῦ.
Αὐτὸς, ὅταν ἐμάνθανε, ποτέ τοῦ οὐκ ἐκτενίσθη,
καὶ τώρα καλοκτένιστος καὶ καμαροτριχάρης.
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, λουτρόθυραν οὐκ εἶδε,
καὶ τώρα λουτρακίζεται τρίτον τὴν ἑβδομάδα.
Αὐτὸς, ὁ κόλπος τοῦ ἔγεμε φθεῖρας ἀμυγδαλάτας,
καὶ τώρα τὰ ὑπέρπυρα γέμει τὰ μανοηλάτα.
Καὶ πείσθητι γεροντικοῖς καὶ πατρικοῖς μου λόγοις,
καὶ μάθε τὰ γραμματικά, καὶ ὡσὰν ἐσέναν ἔχει.”
Καὶ ἔμαθον τὰ γράμματα μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου.
Ἀφ’ οὗ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάνναν·
ὑβρίζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρύων·
“Ἀνάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ, καὶ ὁποὺ τὰ θέλει!
ἀναθεμαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν,
καθ’ ἥν μὲ παρεδώκασιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον,
πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, τάχα νὰ ζῶ ἀπ’ ἐκεῖνα!”
’Εδάρε τότε ἄν μ’ ἔποικαν τεχνίτην χρυσοράπτην,
ἀπ’ αὐτοὺς ὁποὺ κάμνουσι τὰ κλαπωτὰ καὶ ζῶσι,
καὶ ἔμαθα τέχνην κλαπωτὴν τὴν περιφρονημένην,
οὐ μὴ ἤνοιγα τὸ ἄρμαριν μου καὶ ηὕρισκα ὅτι γέμει
ψωμίν, κρασὶν πληθυντικὸν καὶ θυννομαγειρίαν,
καὶ παλαμιδοκόμματα καὶ τσίρους καὶ σκουμπρία.
Παρ’ οὗ ὅτι τώρα ἀνοίγω τὸ, βλέπω τοὺς πάτους ὅλους,
καὶ βλέπω χαρτοσάκουλα γεμάτα μὲ χαρτία.

Ἀνοίγω τὴν ἀρκλίτσαν μου, νὰ εὕρω ψωμὶν κομμάτιν,
καὶ εὑρίσκω χαρτοσάκουλον ἄλλο μικροτερίτσιν,
ἁπλώνω εἰς τὸ περσίκιν μου, γυρεύω τὸ πουγγίν μου,
διὰ στάμενον τὸ ψηλαφῶ, καὶ αὐτὸ γέμει χαρτία.
Ἀφ' οὗ δὲ τὰς γωνίας μου τὰς ὅλας ψηλαφήσω,
ἵσταμαι τότε κατηφὴς καὶ ἀπομεριμνημένος,
λιποθυμῶ καὶ ὀλιγωρῶ ἐκ τῆς πολλῆς μου πείνας.
Καὶ ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τὴν στενοχωρίαν
γραμμάτων καὶ γραμματικῶν τὰ κλαπωτὰ προκρίνω.

"Eğitim"

Küçüklüğümden beri derdi ki yaşlı babam:
'Gramer öğren, evladım, elinden geldiğince gramer öğren.
Bak şuna, oğlum, eskiden yayan yürürdü,
şimdi ise çift katlı eyeri ve yağlı bir katırı var.
Öğrenciyken yalınayaktı,
şimdi sivri burunlu ayakkabılarına bir bak.
Öğrenciyken saçlarına tarak sürmezdi,
ama bak şimdi ise gayet bakımlı, lülelerinden pek mutlu.
Öğrenciyken banyo yüzü görmezdi,
şimdi haftada üç kere yıkanıyor.
Badem büyüklüğünde pirelerle doluydu kucağı,
şimdi ise İmparator Manuel'in altın paralarıyla dolup taşıyor.[2]
Onun için, bu yaşlı ve babacan tavsiyelerime kulak ver
ve elinden geldiğince gramer öğren.'
Ben de büyük emeklerle gramer öğrendim.[3]

O zamandan bu yana gramer ustası oldum,
lakin hâlâ muhtacım bir ekmek parçasına, hatta kabuğuna.
Gramere hakaretler ediyorum, diyorum ki gözyaşlarıyla:
'Lanet olsun gramere, ey İsa, ve grameri arzulayan herkese!
Lanet olsun o zamana ve o güne,
gramer öğreneyim de hayatımı kazanayım diye
beni hocaya emanet ettikleri o güne!'[4]
Keşke beni nakış ustası yapsalardı,
hani şu nakışlı giysileri dokuyup hayatını kazananlardan.
Ama ben o adi ve lanet olasıca gramer sanatını öğrendim ki
dolabımı açıp onu ağzına kadar dolu göreyim,[5]
ekmekle, bir dolu şarapla ve pişmiş ton balığıyla,
palamut parçaları ve çiroz ve uskumruyla.[6]
Lakin şimdi dolabı açıyorum ve bütün raflara bakıyorum,
kağıt dolu çuvallar görüyorum.
Komodinimi açıp bakıyorum, belki ekmek kırıntısı bulurum diye,
ama sadece kağıt parçaları buluyorum.
Ceplerimi eşeliyorum, para kesemi ters yüz ediyorum
elime bir sikke değsin diye, ama kesem bile kağıt dolu.[7]
Sonra bütün köşeleri didik didik arıyorum,
ardından dikilip dinleniyorum.

Derin açlığımdan ötürü düşüp bayılıyorum ve
sürünüyorum.
Açlıktan, o derin çileden ziyade,
gramerin ve gramer ustalarının nakışlı giysilerini
yeğlerim.[a]

Τὰ δ' ἄλλα πῶς ὑποίσομεν οἱ κατηυτελισμένοι,
τὰ τῆς τραπέζης λέγω δή, τοῦ γεύματος τὴν ὥραν,
ὅταν τὰ τρία δώσωμεν καὶ πάντες συναχθῶμεν
καὶ ψάλωμεν «τὸ ὑψώσω σε» καὶ ἀρξώμεθα τοῦ τρώγειν;
Ὢ, τίς ὑποίσει καθορᾶν τὰ πλήθη τῶν ἰχθύων
τοῖς ἡγουμένοις ἔμπροσθεν βαλλόμενα συχνάκις,
τὰ μὲν εἰς τὸν ἐγκλειστιανόν, εἰς τὸν πατέρα λέγω,
τὰ δ' ἄλλα πάλιν ἀλλαχοῦ, πρὸς τὸν υἱὸν ἐκείνου.
Πρῶτον διαβαίνει τὸ ἐκζεστὸν ψησσόπουλον μπουρδάτον,
καὶ τότε τὸ περέχυμαν, μαζὸς βαβαλισμένος,
καὶ τρίτον ὀξινόγλυκος κροκάτη μαγειρία
ἔχουσα στάχος, σύσγουδον, καρυόφαλον, τριψίδιν,
ἀμανιτάριν, ὄξος τε καὶ μέλιν ἐκ τὸ ἀκάπνιν,
καὶ ἀπέσω κεῖται κόκκινος μεγάλη φιλομήλα,
καὶ κέφαλος τρισπίθαμος ἀβγάτος ἐκ τὸ Ῥήγιν,
καὶ συναγρίδα πεπανή, θεέ μου, μαγειρεία!
Καὶ νὰ ἔφαγα τὰ θρύμματα, νὰ ἔπια ἐκ τὸ ζωμίν των,
καὶ τὸ χιώτικον νὰ ἐκότσωσα κἂν τέσσαρα μουρχούτια,
καὶ νὰ ἐρευξάμην εὔνοστα καὶ νὰ ὑπεκοιμήθην.

"Manastırda sofra"

Diğerlerini nasıl anlatalım sana,
yani masadaki yiyecekleri diyorum, tatlarının güzelliğini,
nasıl hepimizin Kutsal Teslis'i zikredip, bir araya toplandığımızı,
söylediğimizi 'Överim seni' duasını ve yemeğe başladığımızı?[9]
Ve dahi kim tarif edebilir sana o balıkların bolluğunu?
Topluca yatıyor bu balıklar masada başkeşişlerin önünde,
bazıları münzevinin doğru, yani pederin önünde,
diğerleri ise başka yönde, onun oğluna doğru.[10]
Öncelikle haşlanmış, poşe edilmiş bir yassı balık,
sonra bir çorba; körbalık var içinde,
ve üçüncü sırada tatlı-ekşi, safranla pişmiş bir yemek;
dağçayı, hint sümbülü, karanfil, kimyon,
mantar, sirke ve dumansız bir kovandan bal ihtiva ediyor.
Bunların arkasında uzanıyor büyük, kırmızı bir kırlangıç,
Riga'dan gelme üç karış uzunlukta bir kefal, hayvarıyla beraber,
ve çipura, ah Tanrım, yumuşacık, ağızda dağılıyor!
Ah, keşke yiyebilsem bu yığınlardan, içebilsem sularını,[11]
alsam elime Sakız şarabı testisini, hatta dört kadehi,
dilediğim gibi doldursam midemi de rahatça uyusam!

καὶ τέταρτον τὰ ὀπτούτσικα, καὶ πέμπτον τὰ τηγάνου,
κομμάτια συακοκόμματα, τριγλία μουστακάτα,
καὶ διπλοτήγανον παχὺν μεγάλης ἀθερίνας,
καὶ κιθαργὸς ὀπτούτσικος ἀκέραιος μὲ τὸ γάρος,
τὸ καρναβάδιν ἄνωθεν πασμένος ἕως κάτω
καὶ πάλιν ἀπολάκτισμαν μεγάλου λαβρακίου.
Ὤ τις Ἀκρίτης ἕτερος ἐκεῖ νὰ εὑρέθην τότε,
καὶ τὰς ποδέας του νὰ ἔμπηξεν, νὰ ἐπῆρεν τὸ ῥαβδῖν του,
καὶ μέσα νὰ ἐκατάβηκεν εὐθὺς ὡς ἀγουρίτσης
καὶ νὰ τοὺς ἐσυνέτριψεν τοὺς ὡς παλαμναίος γίγας.

Dördüncü olarak fırınlanmış, beşinci sırada ise
tavada kızarmış balıklar,
kalkan balığı parçaları, bıyıklı barbunlar,
ve gümüş balıklarından çifte kızartılmış, yağlı
bir tane,
ve bütün halde pişmiş bir yassı balık, *garos* ile,
baştan uca frenk kimyonu serpilmiş üzerine,
ve yine birazcık çeşnilendirilmiş büyük bir levrekle.[12]
Ah, keşke o meşhur Akrites'ten bir tane de burada
olsaydı da
dövseydi yeri ayaklarıyla, kapsaydı asasını,
ve atlasaydı masanın ortasına genç savaşçı,
ve silip süpürseydi bunların hepsini, intikam
peşindeki bir dev gibi![13]

Ἐπᾴσματα εἰς τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ τοῦ Σεβαστοκράτορος, τοῦ ἀοιδίμου Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ.

Ὧραι τερπναὶ συνέλθατε, συμπνεύσατε καὶ Μοῦσαι,
συνδράμετε καὶ Χάριτες ὁμοῦ καὶ συγκροτεῖτε,
καὶ πᾶν ὀργανοκρότημα, καὶ πᾶσα μελῳδία,
λύρα, κιννύρα σὺν αὐλοῖς, καὶ ναῦλα καὶ κιθάρα,
καὶ τύμπανα καὶ κύμβαλα καὶ κρότοι καὶ παιᾶνες,
ἀλλὰ καὶ πανηγυρικαὶ φαιδότητες τοῦ λόγου,
κοινὸν στησάμεναι χορὸν, κοινὴν κροεῖτε τέρψιν,
ὑμνεῖτε τὸν νυμφαγωγὸν, τὸν ἥλιον τῆς Ῥώμης,
τὸν φρυκτωροῦντα σήμερα καὶ ταύτην τὴν παστάδα,
καὶ σὺν αὐτῇ φωτίζοντα τοὺς νυμφαγωγουμένους.

Rahmetli Sebastokrator Andronikos Komnenos'un oğlunun düğünü için şarkılar

Gelin neşeli Horalar, siz de bir ağızdan nağmeler
söyleyin Mousalar,
ve siz de koşup, katılın şarkılara Kharisler,[14]
bütün çalgı sesleri, tüm melodiler,
davullar, ziller, alkışlar ve şarkılar,
lir, flüt, navla ve kithara,
ve dahi parlak methiyeler;
buluşun ortak bir koroda, haykırın ortak bir neşeyi,
övgüler düzün gelinin eşlikçisine, Roma'nın güneşine,
o ki bugünü ve bu sundurmayı himaye ediyor,
gelin alayını ışınlarıyla aydınlatıyor.[15]

Ἀπὸ φωστῆρος ἄνακτος φωσφόρε σκηπτροκράτορ,
βλαστὲ πορφύρας ἐρυθρέ, παράδεισε χαρίτων,

πόθεν ἀκτῖνας τηλαυγεῖς ἀρτίως ἀκοντίζεις;
καθάπερ ἐξ ὁρίζοντος προκύψας ὡς ἕῶος;

(*İmparatora hitaben*)
Ey ışıklı efendiden doğma ışık saçan hükümdar,
erguvan rengin kızıl filizi, lütufların cenneti,
nereden böyle isabetle fırlatırsın uzağa eren ışınlarını?
Tıpkı şafak gibi sen de ufuktan mı yükselirsin?[16]

(...)

Εὐδαιμονίας βλάστημα, πορφυρᾶς ῥίζας κλάδε
παραφυὰς περικαλλής, ἀποδενδρωμένη,
ἔρνος ὑγρὸν καὶ πρόμηκες, καὶ φοίνιξ ὑψοβάμων,
καὶ κυπαρίττου στέλεχος, καὶ κλῆμα τῆς ἀμπέλου,
καὶ βότρυς στάζων γλυκασμόν, ἐκτρέφου καὶ πεπαίνου,
καὶ λίπαινε τὴν ἄμπελον, ὡς ἂν ἀναβλαστήσῃ.

(*Damada hitaben*)
Ey saadet filizi, yetiştin erguvan renkli güzel bir kökten
ve dallanıp ağaç oldun,
nemli, ince uzun genç dal, mor renkle yükselen,
ve selvi ağacı gövdesi, asmanın bir salkımı,
çiyle kaplı tatlı üzüm tanesi; büyü ve olgunlaş,
ihya et fışkırıp uzadığın asmayı.

Ἀπὸ πλατάνου Ξερξικῆς, ἀπὸ χρυσέου δένδρου,
ποικῖλος ἀνεβλάστησε καρπὸς ἐξηλλαγμένος,
ὁ πρῶτος ἀπαράμιλλος, πατρόμοιος, χρυσίζων,
ὁ δεύτερος ὑάκινθος, χρυσῷ πεποικιλμένος,
ἐξ ὑακίνθου νάρκισος, χρυσομιγὴς ὡραῖος·
αὐτὸς ὑπάρχεις νάρκισος, περικαλλὴς νυμφίε,
ἔχεις ἐκ κάλλους τὸ λευκὸν, ἐκ γένους τὸ χρυσίζον,
καὶ λευκοχρύσων ἐμπιπλᾷς ἀκτίνων τὴν παστάδα,
καὶ τὴν ἐκ γένους ὑψηλοῦ καὶ πανσεβάστου ῥίζης
φαιδρύνεις τηλαυγέστερον τοῖς ἀμαρύγμασί σου.

Pers bitkisinden, altın bir ağaçtan[17]
çok-renkli bir meyve gibi fışkırıp, yetiştin,
ilk olarak bir tohum, babana benzer, altın renkli,
sonra altınla bezenmiş bir sümbül oldun,
sümbülden ise dönüştün altına çalan güzel bir nergise.
İşte sen böyle bir nergissin ey yakışıklı damat,
sahipsin güzellikten yana beyaza, soydan yana altına,
beyaz-altın ışınlarınla dolduruyorsun bu sundurmayı,
yüce soyunun ve saygıdeğer kökünün ışığını[18]
iyice parıldatıyorsun kendi ışıltınla.

Χαῖρε καὶ σὺ πανευγενὴς καὶ παγκαλλίστη κόρη,
χαῖρε τερπνὴ κυπάριττε κιττοῦ τοῦ Κομνηνοῦ σοῦ,
καὶ τῶν αὐτοῦ περιπλοκῶν ἀπόλαβε καὶ τέρπου·
κόρη κλεινὴ, περικαλλὴς ἐκ γένους, ἐκ τῆς ὥρας,
ἐρωτικὴ περιπλοκὴ περικαλλοῦς νυμφίου,
εὐτυχεστάτου Κομνηνοῦ σεβαστοκρατορίδου,
πανευτυχὴς καὶ ζηλωτὴ ταῖς πάσαις ἀνεφάνης,
φυτῷ σεβαστοκράτορος καλλίστῳ συμπλακεῖσα,
τῷ ῥοδαυγεῖ σου φοίνικι τῷ Κομνηνογεννήτῳ.

(*Geline hitaben*)

Sana da selam olsun ey soylu ve pek güzel genç kız,
selam olsun sana hoş selvi; bir sarmaşık gibi
sarıl Komnenos'una sıkıca ve neşelen.
Meşhur kız, soydan almışsın güzelliğini,
şimdiyse güzel damadın aşk sarılışını alıyorsun,
sebastokrator oğlu şanlı Komnenos'un.
Çok talihlisin, herkes imreniyor sana;
sebastokrator'un güzel dalına sarılıp dolandın,
sana ait olan, Komnenos'tan doğma kırmızı gülüne.[19]

Notlar

1 Bu şiir, dil özellikleri bakımından Klasik Yunancadan ziyade Modern Yunancaya benzer bir dilde yazılmıştır. Konuşma dilinin edebiyata yansımış bir örneğidir. Alexiou bu şiirin toplam yedi şiirden oluşan bir kümeye dahil olduğunu, bu yedi şiirin birbirleriyle bağlantılı olarak okunabilecekleri önerisinde bulunur. (Alexiou, 2017, s.209)
Şair, arzularını ve aşklarını evlat edinip, yetiştirdiği çocuklara benzetiyor. Alexiou bu motifin, bazı Yunanca ninnilerde bulunan bir temaya atıfta bulunmakta olabileceğini öneriyor. Ninniyi söyleyen anne, uykuya (Hypnos) seslenerek, çocuğunu almasını, onu büyümüş halde geri getirmesini söyler. Bu şiirde ise şair arzularını ve aşklarını büyütmüştür, ama onlar yetişkin hale gelince şairi mahvetmişlerdir. Ninni geleneğinin iyimser teması bu şiirde negatif hale getirilmiştir. (Alexiou, 2017, s.212-213)

2 Satir amacıyla yazılmış olan bu mısralar, dönemin sosyo-ekonomik şartlarına ve günlük hayata dair ipuçları sunuyor. *Grammata*, kelimenin tam manasıyla harfler anlamına gelirdi; şair bu kelimeyle sadece okuma yazmayı değil, daha genel bir gramer, retorik ve edebiyat eğitimini kastediyor. Gramer, retorik ve edebiyat öğrenmek, eğitimli bir bürokrat, kilise görevlisi olmak veya başka bir şekilde saraya girmek için gereken ilk adımdı. Retorik bilgileri nedeniyle, pek çok devlet adamı ve bürokrat, eserleri ve söylevleriyle imparatorların ilgilerini çekmiş, kariyerlerinde ilerlemiş, veya hamiler bulmuşlardır. Şairin babasının dileği bundan kaynaklanmaktadır.
'*...ōsan esenan ekhei*' ifadesi, uzmanlar tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Ben, Alexiou'nun 'elinden geldiğince' ifadesini daha doğru bularak, o şekilde çevirmeyi tercih ettim. (Alexiou, 2010, s.33)
Babanın sözleri, dönemin lüks tüketimine ufak bir bakış sunuyor. Bizans'ta yıkanma sıklığı kişinin maddi durumuna, konumuna ve sağlığına göre değişebilirdi. Hamam kültürü, 12. yüzyıl Konstantinopolis'inde Antikçağ'da olduğu kadar yaygın değildi, fakat hâlâ halka açık hamamlar vardı. Bahsedilen imparator, I. Manuel Komnenos'tur. (1143-1180)

3 *Kopos* kelimesi hem zahmet, emek, iş, hem de dayak, darbe anlamına gelirdi. Öğretmenlerin öğrencileri dövmesi yaygın bir disiplin yöntemiydi, dolayısıyla şair kelimeyi her iki anlamı da içerecek şekilde kullanıyor; öğreniminde çok zahmet çekmesi yanı sıra, dayak da yediğini ima ediyor.

4 *Anathema* ifadesi, Türkçe'ye 'lanet olsun' şeklinde çevrilebilir. *Anathema* ifadesi, kilise tarafından sapkın düşünenleri aforoz etmek için kullanılırdı. Şair grameri sadece lanetlemiyor, onu ayrıca adeta aforoz ediyor. Kuşkusuz, bu ifade şiirdeki komedi unsurunu arttırmak adına kullanılmıştır.

5 Şair, bir hitabet/edebiyat ustası, *grammatikos tekhnitēs*'tir. *Tekhnē* zanaat anlamına gelirdi, ama aynı zamanda sanat ve edebî beceri için de kullanılırdı. *Tekhnitēs*, usta, zanaatkar, elleriyle çalışan kişi anlamına gelir. Zanaatkarlık prestijli bir meslek sayılmazdı, aksine hatip, katip veya öğretmen olmak saygı görürdü. Parasız kalan şair, daha hakir görülen nakış işçiliğine gıpta eder; *tekhnē khrusoraptē*. İki mesleği karşılaştırıp, daha az prestijli olanın daha iyi para kazandığını vurgulamak için şair, *tekhnē* ve *tekhnitēs* sözcükleri ile kelime oyunu yapmaktadır.

Ta klapota, nakış işli, özellikle yüksek düzey bürokratların giydiği türde giysilerdi. Aslında, şairin amacı, edebî bilgisiyle yükselerek, bizzat bu giysilere sahip olmaktı. Şair, grameri *tekhnēn klapotēn* olarak nitelendiririr, bunu Türkçeye nisbetle kibar bir şekilde, 'adi sanat' olarak çevirebiliriz. *Klapota* ve *klapotē* sözcükleri ile yine kelime oyunu yapılmaktadır.

6 Bu mısralar, dönemin besinleri için çok değerli referanslar olarak sıklıkla incelenmişlerdir. Ptokhoprodromos, yiyeceklerin Klasik Yunanca değil, Bizans/Ortaçağ Yunancasındaki isimleri verir. *Tynnos*, ton balığı, *palamidokommata;* palamut parçaları, *tsirous;* (çiroz) *skoumpria;* uskumru.

7 Yiyecek yerine sadece kâğıt bulan şair, açlık ve yoksulluktan yakınmaktadır, ama aslında 12. yüzyılda kâğıt hâlâ nispetle pahalıydı. Şair, ironiye başvuruyor.

8 Saygın bir dilbilgisi ve hitabet ustası olarak açlık çekmektense, onların giydikleri nakışlı giysileri dokuyan bir zanaatkar olmak istiyor; hakir görülse de, en azından karnı doyacaktır. Şair yine kelimelerle ve seslerle oynamaktadır.

[9] Manastır yemekhanesinde toplanan keşişler yemekten önce dua etmektedirler, ancak sofradaki yiyecekler manastır yaşamının sadeliğine hiç uygun değildir. Pek çok *typikon*, yani manastır yaşamını düzenleyen metin, keşişlerin yemeklerinin sade ve basit olması gerektiğini belirtir. Özellikle Çarşamba ve Cuma günleri manastırlarda dinî perhiz nedeniyle sadece balık yenmesi yaygın bir uygulamaydı. Şiirdeki keşişler sadece balık tüketmektedirler, lakin bu yemekler son derece çeşitli ve lükstür. Üstelik, bu lüks yiyecekler sadece manastırın üst düzey görevlilerine sunulmaktadır. Halbuki, manastırdaki tüm keşişlerin eşit olması gerekirdi.

[10] Manastır liderleri daha alt rütbeli keşişlere 'oğlum' diye hitap edebilirdi. 'peder' ve 'oğul' kelimeleri, üstü kapalı bir espri amacıyla kullanılmış olabilir; Teslis'i (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh) çağrıştıran bir ifadedir.

[11] Dumana tutulmamış bir kovandan alınan bal en makbul olanıydı. Şair, düşük rütbeli bir keşiş olarak bu yemeklere sadece imrenerek bakabilmektedir.

[12] *Garos*, (Latince adıyla *garum* veya *liquamen*), Antikçağ'da ve Bizans'ta oldukça popüler olan bir balık sosuydu. Güneşte kurutulmuş ve tuzlanmış balıkların suyuyla yapılırdı. Esas kullanım amacı yemeklere tuzlu bir tat katmaktı. (Dalby, 2003, s.66-67, 177)

[13] Digenis Akrites, bir Bizans destan kahramanıydı. Adını verdiği *Digenis Akrites* destanı muhtemelen 12. yüzyılda, şairin zamanında yazıya dökülmüştür. Digenis Akrites, Müslüman bir emir (evlenirken Hristiyan olmuştur) ile soylu bir Hristiyan kadının oğlu olup, cengaver bir yiğittir. Şair, bu mısrada destanda kullanılan sözcükleri de kullanmaktadır.

[14] Horalar; mevsimlerin tanrıçaları, Mousalar; esin perileri, Kharisler; zarafet tanrıçaları. Şair, onları da kutlamaları neşelendirmeye davet ediyor. Diğer saray kutlamalarında olduğu gibi, düğünlerde de lir, tef ve zil gibi enstrümanlarla müzik yapılır, şairler ve hatipler yeni evli çifte ve konuklara okumalar yaparlardı. (Lauxtermann, 2019, s. 102-108)

[15] Roma'nın güneşi: İmparator I. Manuel Komnenos (1143-1180). Bizans edebiyatında, imparator için güneş benzet-

mesi çok sık kullanılırdı. Sundurma, düğün töreni için kurulmuş olmalıdır; çeşitli saray törenleri için sundurma ve özel sahneler kurulurdu.

İmparator Manuel, damadın amcası idi. Ioannes adını taşıyan damat, imparatorun erkek kardeşi *sebastokratōr* Andronikos Komnenos'un oğluydu. *Sebastokratōr,* saray hiyerarşisindeki çok yüksek bir unvandı. Andronikos, 1142 civarında ölmüştü. Şiirde onun için kullanılan *aiodimios* sıfatı, kelimenin tam anlamıyla 'hatırası daim' demektir; Türkçeye rahmetli diye çevrilmesi daha doğru olur. Gelinin adı bilinmemekle birlikte, imparatorluk ailesine akrabalık bağı bulunan, önemli bir aileden gelmekteydi. İmparator Manuel'in dedesi I. Aleksios Komnenos'un (1081-1118) kız kardeşi Maria Komnene, Mikhail Taronites ile evlenmiş ve Gregorios adında bir oğlu olmuştu. Gelin, büyük olasılıkla, Gregorios'un kızıydı. (Castellani, 1890, s.10-11)

16 Erguvan rengin filizi: erguvan, yani mor renk, imparatorluk ailesine mahsustu. Bizans edebiyatında, imparatorlara erguvan renkli filizi diye hitap etmek, onlar ve aileleri için çeşitli ağaç ve bitki motifleri kullanmak çok yaygındı.

İmparator, güneş olarak tebaasını aydınlatır. Şair, imparatorun ışık saçmasını anlatmak için mızrak atma benzetmesini kullanır. Bu benzetme, hem hükümdarın gücünü, hem de Komnenos devrinin önde gelen değerlerinden olan askerlik ve avcılık hünerlerini vurgular.

17 Pers bitkisinin ne olduğu bilinmemektedir.

18 Şair, damat için de bitki ve sarmaşık motiflerini kullanır. Bir tohumdan yetişmiş, şimdi asmasını, yani ailesini, iyice büyütüp, kuvvetlendirecektir. Damat, altın ve mor tonlarda bir bitkidir; bu iki renk de imparator ailesine mensup olduğunun altını çizer. Beyaz olması, damadın güzelliğinin bir emaresidir. Tenin beyaz olması, önemli bir güzellik kriteriydi; Bizans edebiyatında sıklıkla karşımıza çıkar. İronik bir biçimde, damadın amcası İmparator I. Manuel oldukça koyu tenliydi.

19 Sarmaşık ve birbirine dolanan bitki motifleri, bu mısralarda da devam etmektedir. İki soylu aile, bu evlilik sayesinde birbirlerine sarmaşık gibi dolanacak, iyice güçleneceklerdir. Şair, bu motife ikincil bir anlam daha yüklüyor; yeni

evli genç çift de düğün gecelerinden itibaren birbirlerine sarılacaklardır, *erotikē* (erotik veya aşka dair) kelimesinin kullanımı bu anlamı destekler.

Metin: Alexiou, 'Seven Poems', s.210; Baldwin, *Anthology*, s.199-201; Eidener, *Ptochoprodromos*, s.147-149; *Epitalamio di Teodoro Prodromo. Per la nozze di Giovanni Comneno e ... Taronita, dal codice marciano xxii classe sec. xiii*, ed. ve çev. C. Castellani (Venedik, 1890), s. 11-16, 30-31.

Ioannes Tzetzes

1110-1166/80 yılları arasında yaşayan Ioannes Tzetzes, 12. yüzyılın en önemli entelektüellerinden ve Komnenos Hanedanı döneminin en üretken yazarlarından biriydi.[1] Pantokrator Manastırı'na (günümüzde Molla Zeyrek Camii) dışarıdan öğretmen olarak bağlı olan Tzetzes, imparatorluk ailesinden ve aristokrat çevrelerden edindiği hamiler sayesinde hayatını Konstantinopolis'te öğretmen ve yazar olarak sürdürmüştür. En büyük hamilerinden biri, İmparator II. Ioannes Komnenos'un (1118-1143) oğlunun dulu olan *Sebastokratissa* Eirene'ydi.[2] Tzetzes, eserlerinde geçinilmesi zor, egosantrik ve kavgacı bir adam kimliğine bürünür. Sıklıkla, kendini bir entelektüel ve öğretmen olarak rakiplerine karşı savunur.

Tzetzes'in ilgi alanları ve eser yelpazesi oldukça genişti; günümüze mektupları, retorik eserleri, dilbilgisi, felsefe ve mitoloji şerhleri, şiirleri ve *Khiliades* adlı, uzun bir vezin tarih eseri ulaşmıştır. Antik Yunan eserlerini düzenleyip, düzeltmesi ve Yunanca dilbilgisi üzerine olan çalışmaları nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından bir Ortaçağ klasik filoloğu olarak görülür. Özellikle Homeros ve Aristophanes üzerinde çalışmıştır; pek çok metne önemli düzenle-

---

[1] P. A. Agapitos, 'John Tzetzes and the Blemish Examiners: A Byzantine Teacher on Schedography, Everyday Language and Writerly Disposition', *Mediovo Greco* 17 (2017), 1-157.

[2] *Sebastokrator* unvanın dişil versiyonu, çok yüksek bir saray unvanı. Özellikle Komnenos devrinde imparatorluk ailesi mensuplarına verilirdi.

meler getirmiştir. Aynı zamanda, Bizans'ın en önemli didaktik şiir yazarı olarak kabul edilir. Tzetzes'in en önemli eserlerinin arasında *Sebastokratissa* Eirene'ye ithaf ettiği *Theogonia* isimli vezin bir mitoloji şerhi vardır. *Theogonia*, Antik Yunan tanrılarının geneolojisini ve Truva Savaşı'ndaki kahramanların bir listesini içerir; didaktik bir eserdir. Eserin girişi 137 mısradan oluşur; Tzetzes'in bildiği dillerle övündüğü mısralar araştırmacılar arasında en meşhur olan kısımdır. Tzetzes, Attika Yunancasını ve Ortaçağ Yunancasını harmanlar, nadir bulunan kelimeler kullanır. Hem Attika Yunancasında hem de konuşma dilinde eserler vermiştir.

Ἔδει μὲν εἰς γόργυραν ὦ Θουκυδίδη,
τοὺς Αττικοὺς ῥῖψαί σε σὺν τῷ βιβλίῳ
οὐκ ὀστρακίζειν θρᾳκικοῖς σε τοῖς ὅροις.

Οὐκ ἱστορῶν φαίνῃ γὰρ ἃ προὔβη πάλαι,
κρύπτων δὲ μᾶλλον ἃ παρῆξεν ὁ χρόνος
τῷ σῷ σκοτεινῷ καὶ ξυλώδει τοῦ λόγου.

Ἐγὼ γὰρ αὐτὸς ὅσπερ ἐγγράφω τάδε,
Τζέτζης κατειδὼς ἵστορας πολλὰς βίβλους
πράξεις τε πάσας ἃς τανῦν αὐτὸς γράφεις,
ὥσπερ Διοβλὴς καὶ κατεβροντημένος
τοῖς οἷς ἔγραψας λοξοσυστρόφοις λόγοις
μνήμης ἁπασῶν ἐστερήθην ἀθρόως.
Τί γάρ τις ἄλλος τῶν ἀνιστόρων πάθοι;

Τὸν ἱστορούντων τεχνικὸν λόγον γνόει.
Σαφῆ μετ' ὄγκου, πειστικόν, γλυκὺν ἅμα,
καὶ γοργόν, οὗ χρή, πὴ δὲ καὶ μῆκος φέρειν.

"Thukydides"

Atmalıydı seni Atinalılar, ey Thukydides,
kitabınla birlikte bir çukura
sürmektense seni Trakya sınırlarına.[1]

Tarih yazarken değil eskiden olanları aydınlatmak,
puslu ve odun gibi ruhsuz kelimelerle
örttün aksine üstünü zamanın süpürüp
geçtiklerinin.[2]

Ben kendim bizzat bu aşağıdakileri yazıyorum;
Tzetzes, pek çok tarih kitabını,
senin yazdığın türden olayları hatmetti bütünüyle.
Lakin çarpıldım adeta Zeus'un yıldırımları gibi
senin o kıvrılıp duran, çarpık sözlerinle,
uçup gitti tümüyle zihnimdeki bilgiler.
Başkası ne hale düşerdi acaba, hele ki tarih bilmez
biri?[3]

Şimdi öğren tarih yazımının yöntemini:
Berrak ve ciddi, ikna edici, ayrıca çekici,
gerektiği yerde akıcı, bazen de uzatmalı metnini.[4]

Ἰωάννου γραμματικοῦ ποίμα τοῦ Τζέτζου αὐθωρὸν πάντη καὶ ἀμελέτητον διὰ στίχων πολιτικῶν περιέχον πᾶσαν θεογονίαν ἐν βραχεῖ μετὰ προσθήκης καὶ καταλόγου τῶν ἐπὶ τὴν Ἴλιον ἀρίστων Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων.

Ἐγὼ γὰρ εἴωθα σκοπεῖν καὶ πρόσωπα καὶ τρόπους
καὶ τοὺς καιροὺς καὶ πράγματα, καὶ γράφειν τὰ πρεπώδη.
Καὶ πρὸς σοφοὺς μὲν γεγραφὼς ἄνδρας καὶ πρὸς λογίους
τὴν Ἀττικὴν ἁρμόττομαι τότε κιννύραν γλώττης,
ἐπᾴδων πάνυ λιγυρὰς ἐκείνοις ἁρμονίας·
εἰ δέ ποτε δεήσει με καὶ πρὸς ἀγροίκους γράφειν,
ὥσπερ φησὶν ὁ κωμικός, σκάφην τὴν σκάφην γράφω,
πρὸς ἁλιέας ἄγκιστρον, βούκεντρον βουηλάταις,
πρὸς οἰνοπράτας οἶνον δὲ γλυκὺν καὶ τὸν ὀξίνην.
Εἰ δ' ἐκτροπίαν γράψαιμεν οἶνον ἐξεστηκότα
μελιηδῆ καὶ φάλερνον ἢ σικερίτην πλέον,
κινήσει τότε καθ' ἡμῶν δίκην τῆς παρανοίας,
ὥσπερ καὶ πᾶς τις ἕτερος τέχνην ἀσκῶν βαναύσων.
Διά τοι τοῦτο πανταχοῦ τηρῶν οἰκονομίαν,
ὡς πρὸς γυναῖκα γεγραφὼς ἔγραψα σαφεστέρως·
ἐνίοτε καὶ παντελῶς ἔγραψα βαναυσώδη,
ἢ πρὸς γυναῖκας γεγραφὼς κοινὰς ἐξ ἀγραμμάτων,
ἢ χάριν ἀστεΐσματος καὶ γέλωτος μεγάλου,
βαΐτζας καὶ πατήτια γράφων καὶ τὰς κουράς των.
Πρὸς δὲ τὰς κόρας γεγραφὼς καὶ τοὺς ἀπειποτέρους
γράφω τὴν χαλκομύιαν καὶ τὸ καμουτζουλίτζιν,
τοῖς βρεφυλλίοις γεγραφὼς γράφω μαμμὰ τατά τε.
Καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος οὕτω φησί που γράφων
«καὶ δὴ ἔλεγόν μοι καλοῦ πατρὸς καλὸς υἱός».

Ἀριστοφάνης δέ φησιν πάλιν ἐν ταῖς Νεφέλαις
«σὺ μέν μοι ἔλεγες μαμμᾶν, ἐγὼ δ'ἄρτον ἐδίδουν·
εἰ δὲ κακᾶν μοι ἔλεξας, ἐξήγαγον ἂν ἔξω».
Αἰσχίνη Δημοσθένη τε Λυσίαν μάθοιτέ μοι
καὶ πάντας ἄλλους τοὺς σοφούς, οἳ χρῶνταί που τοιούτως,
ὧνπερ τυγχάνω ζηλωτής, παντὶ προσφόρως γράφων,
σοφοῖς μὲν ἅπασι σοφά, σαφῆ δὲ τοῖς ἀσόφοις,
καὶ τοῖς βαναύσοις βάναυσα καὶ πᾶσι κατ'ἀξίαν.
Καὶ Σκύθην Σκύθαις εὕροις με, Λατῖνον τοῖς Λατίνοις
καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἔθνεσιν ὡς ἕνα γένους τούτων.
καὶ Σκύθην ἀσπαζόμενος οὕτω προσαγορεύω·
καλὴ ἡμέρα σου, αὐθεντρία μου, καλὴ ἡμέρα σου, αὐθέντα μου.
σαλαμὲκ ἀλτὴ (- -) σαλαμαλὲκ ἀλτοῦγεπ.
Τοῖς Πέρσαις πάλιν περσικῶς οὕτω προσαγορεύω·
καλὴ ἡμέρα σου, ἀδελφέ, ποῦ ὑπάγεις, πόθεν εἶσαι, φίλε;
ἀσὰν χαΐς κουρούπαρζα χαντάζαρ χαραντάση.
Τῷ δὲ Λατίνῳ προσφωνῶ κατὰ Λατίνων γλῶσσαν·
καλῶς ἦλθες, αὐθέντα μου, καλῶς ἦλθες, ἀδελφέ·
βένε βενέστι, δόμινε, βένε βενέστι, φράτερ·
πόθεν εἶσαι καὶ ἀπὸ ποίου θέματος ἦλθες;
οὖνδε ἒς ἒτ δεκουάλε προβίντζια βενέστι;
πῶς, ἀδελφέ, ἦλθες εἰς τοιαύτην τὴν πόλιν;
κόμοδο, φράτερ, βενέστι ἰνίσταν τζιβιτάτεμ;
πεζός, καβαλλάριος, διὰ θαλάσσης θέλεις ἀργῆσαι;
πεδόνε, καβαλλάριους, περμάρε, βὶς μοράρε;
Τοῖς Ἀλανοῖς προσφθέγγομαι κατὰ τὴν τούτων γλῶσσαν·
καλὴ ἡμέρα σου, αὐθέντα μου, ἀρχόντισσα, πόθεν εἶσαι;
ταπαγχὰς μέσφιλι χσινὰ κορθὶ καντά, καὶ τἄλλα.

(...)
Τοῖς δ' Ἄραψιν ὡς Ἄραψιν ἀραβικῶς προσλέγω·
ποῦ ὑπάγεις, πόθεν εἶσαι, αὐθεντρία μου, αὔθεντα μου,
καλὴ ἡμέρα σου.
ἀλεμαντὸρ μενέντε σιτὴ μουλὲ σεπάχα.
Πάλιν τοῖς Ῥῶς ὡς ἔχουσιν ἔθος προσαγορεύω·
ὑγίαινε, ἀδελφέ, ἀδελφίτζα, καλὴ ἡμέρα σου.
Τὸ σδρᾶστε, Βράτε, σέστριτζα, καὶ δόβρα δένη λέγων.
(...)
Οὕτω τοῖς πᾶσι προσλαλῶ πρόσφορα καὶ πρεπώδη
καλλίστης ἔργον ἐγνωκὼς οἰκονομίας τοῦτο.

Ioannes Tzetzes isimli hocanın hazırlıksız ve hiç çalışılmadan, *politikos* vezniyle yazılmış şiiri; tanrıların tüm soyağacını özet olarak anlatır ve Truva Savaşı'ndaki Helenlerin ve Truvalıların da bir listesini içerir.

Bilirim ben tartmayı kişileri, tarzları,
anları ve durumları, bunlara uygun olanı yazmayı.
Mesela, bilge ve eğitimli kimselere yazarken
dilime Attika liri yerleştirip[5]
ziyadesiyle berrak melodiler söylerim onlara.
Eğer, eğitimsiz kimselere yazmam gerekirse
tekneye tekne derim Komedyen'in söylediği gibi,[6]
balıkçıya çıpadan, çobana değnekten bahsederim,
şarap satıcısına ise tatlı veya keskin şaraptan.
Zira bu satıcıya *ekşimiş şarap*, *bal gibi tatlı mey*,
phalernos veya *sikerites* desem,
dava açıverirdi bana çılgınlıktan ötürü
tıpkı bir zanaat icra eden herkesin yapacağı gibi.[7]

O nedenle, her daim uygun olanı gözetirim,
mesela bir kadına yazarken daha açık ve net yazarım.
Bazen gerçekten düşük bir üslupta yazarım,
ya cahil, basit bir kadına yazarken
ya da şaka, eğlence olsun diye
hizmetçiler, pabuçlardan ve kırpılmış saçlardan söz ederim.
Bekar ve deneyimsiz kızlara yazarken
bakır kanatlar ve yumuşak süet hakkında yazarım,
bebeklere ise, annecik ve babacık diye yazarım.
Filozof Platon şöyle yazar bir yerlerde:
'İyi babanın iyi oğlu derler benim için.'[8]
Aristophanes de der ki *Bulutlar*'da:
'Anneciğim dersen bana, ekmek veririm sana.
Ama bana kötü bir şey söylersen, kapı dışarı ediveririm seni.'[9]
Aiskhylos, Demosthenes ve Lysias'ı iyice öğrenin,
diğer bilgeleri de, neler yazdıklarını.
Ben de taklitçisiyim onların, herkese gereğince yazarım;
eğitimli kimselere bilgece, cahillere basit ve net,
düşük seviyedekilere düşük bir üslupla: herkese hak ettiği tarzda.[10]

Latinlerin arasında bir Latin olarak bulursun beni,
İskitlerle ise bir İskit gibi, her ırkla sanki onlardan biri gibi.
Bir İskit'i kucaklayınca böyle hitap ederim ona:
İyi günler hanımım, iyi günler beyim,
salamalek alte (--) salamalek altoupeg.
Perslerle de Persçe konuşurum:
İyi günler kardeşim, nereye gidiyorsun, nereden geliyorsun dostum?
asan chais kourouparza chantazar charantase.
Elbette bir Latin'e de Latince hitap ederim:

Hoş geldin beyim, hoş geldin kardeşim,
bene venisti domine, bene venesti, frater.
Neredensin, hangi eyaletten geliyorsun?
ounde es et dekouale provintzia venesti?
Kardeşim, nasıl geldin bu şehre?
komodo, frater, venesti inistan tzivitatem?
Yayan, atla, denizden; kalmak ister misin?
pedone, kaballarious, permare, vis morare?
Alanlarla da Alan lisanında sohbet ederim:
İyi günler beyim, hanımım, neredensiniz?
tapanchas mesfili chisina korthi kanta, ve benzeri sözler.
(...)
Araplara tıpkı bir Arapmışım gibi, Arapça hitap ederim:
Nereye gidiyorsun, neredensin, beyim, hanımım, iyi günler.
Alemantor menente site moule sepacha.
Ve yine, Ruslarla da sanki onlardan biriymiş gibi konuşurum:
İyi misin, kardeşim, bacım, iyi günler.
to sdraste, brate, sestritza, ve *dobra dene* derim.[11]
(...)
İşte böyle, herkesle gereğince konuşurum;
bence uygun ve yerinde davranmanın en güzel örneğidir bu.

Notlar

1 Tzetzes bu şiiri bir elyazmasına şerh olarak düşmüştür. Günümüzde Heildelberg'de bulunan Codex Palatinus Graecus 252 künyeli elyazması, Thukydides'in eserini ve hayatını içerir. 9 veya 10. yüzyıla tarihlendirilen bu elyazmasıyla Tzetes 12.yüzyılda çalışmıştır.
MÖ 424 senesinde, donanma komutanı yapılan tarihçi Thukydides, Amphipolis şehrinin Spartalılar tarafından ele geçirilmesine engel olamadığı için sürülmüştü. Thukydides'i yazmış olduğu tarih kitabıyla birlikte bir çukura atma şakası, Tzetzes'e özgü değildi, Eskiçağ ve Helenistik dönemden pek çok yazar benzer şakalar yapmışlardı. Baldwin, Tzetzes'in özellikle Loukianos'tan etkilenmiş olabileceğini öneriyor. (Baldwin, 1985, s.189)

2 Bizans tarihçilerinin devam ettirdiği Yunan tarih yazımı geleneğine göre, tarihçinin görevi eski olayları aydınlatmak, açık bir dille anlatmaktır. Tzetzes, Thukydides'in üslubunu eleştiriyor. Tzetes'in eleştirilerine rağmen, Thukydides, Bizans entelektüelleri tarafından en çok değer verilen tarihçilerden biriydi.

3 Donanımlı bir entelektüel olan Tzetzes, tarih eserlerini incelemişti ve kendisi de bir tarih eseri vermişti; *Khiliades*. Kendisi bile Thukydides'i anlayamıyorsa, daha az bilgili birinin hiç anlamayacağını ima ediyor. Bu kişi için, 'tarih bilmez' diye çevrilebilecek *anistoros* kelimesini kullanıyor; *historia*, tarih (kelimenin en eski anlamı araştırma, sorgulama anlamına gelir), *historeō*, tarih yazma anlamına gelir, –a eki ise olumsuzluk anlamı verirdi. *Loksosystrofois*, 'kıvrılan, çarpık', kelimesi, muhtemelen Tzetzes'in ürettiği bir bileşik kelimedir.

4 Tzetzes, Eski Yunan ve Bizans retorik geleneğindeki önemli öğeleri sıralıyor; *saphēneia*: açık ve net olmak, berraklık, *glykytēs*: tatlı, çekici üslüp, *gorgotēs*: hızlı, akıcı üslüp.

5 Bu mısralar, Tzetzes'in *Theogonia* adlı, Yunan tanrılarının kökenlerini açıkladığı mitolojik şiirinin önsözünden alınmıştır. Şiir şeklinde yazılmış olan bu önsöz bile 137 mısra uzunluğundadır.

Tzetzes, her insana ve duruma uygun seviyede dil kullanabiliyor olmakla övünüyor. Seviyeye ve duruma uygun düşen tarzda konuşup yazmak, Bizans retorik geleneğinde çok önemli bir kriterdi. Bu mısralarla, Tzetzes hem Eirene'ye, hem de dolaylı olarak rakiplerine karşı kendisini ve öğretmenlik becerilerini savunuyor. Aynı zamanda mizaha başvuruyor.

Tzetzes'in 'Attika lirinden' kastı, en üst düzey dil seviyesi olarak kabul edilen Attika Yunancasıdır.

6 Loukianos bu deyimi Aristophanes'e (*Kōmikos*, Komedyen) atfediyor, Luc. Op. 59, 41: III 312, 8-10; Aristophanes, Frag., 901b. (Agapitos, 2017, s.39-40)

7 Şarap türleri için kullanılan Attika Yunancası sıfatlar; Tzetzes, eğitimsiz satıcının bunları hiç anlayamayacağını ifade ediyor.

8 Agapitos, bu ifadenin *Halykon* isimli Pseudo-Loukianos diyaloğunda Sokrates tarafından kullanıldığını belirtiyor, Luc. Op 72:1; IV 90, 9-10. (Agapitos, 2017, s. 40)

9 Aristophanes, *Bulutlar*, 1383-1384. (Agapitos, 2017, s.40)

10 Aiskhylos, ünlü Yunan tragedya yazarı (MÖ 525-456), Demosthenes (MÖ 384-322), Atinalı ünlü siyasetçi ve hatip; Lysias (yak. MÖ 458-380), Atinalı ünlü söylev yazarı. Bu üç yazar da Bizans eğitimin parçasıydı; Demosthenes ve Lysias'ın eserleri sıklıkla model olarak kullanılırdı.

11 Tzetzes, bu yabancı dildeki ifadeleri Yunan harflerine aktarmıştır, bazı ifadeler ve kelimeler anlaşılabilir durumdadır. Pek çok tüccarın ve seyyahın ziyaret ettiği 12. yüzyıl Konstantinopolis'inde bu dilleri duymak mümkündü.

Metin: Baldwin, *Anthology*, s. 188-189; Agapitos, 'Tzetzes', s. 40-42.

Mikhail Khoniates

Mikhail Khoniates, 1138 senesi dolaylarında doğmuştur.[1] Tarihçi Niketas Khoniates'in ağabeyi olan Mikhail Khoniates, din adamı ve yazardı.[2] Ünlü din adamı ve yazarı Selanikli Eusthathios'un öğrencisiydi ve patriğin maiyetine mensuptu. 1182 senesinde Atina başpiskoposu olarak atanmıştır. Bu görevi nedeniyle yüzyıllardır kilise olarak kullanılan Parthenon'da ikamet etmiştir.[3] Atina, Dördüncü Haçlı Seferi'nde (1204-1205) Latinler tarafından işgal edilene dek, şehrin son Ortodoks başpiskoposuydu. Mikhail, Keos Adası'na giderek, ömrünü orada tamamlamıştır. 1222 civarında öldüğü tahmin edilir.

Mikhail Khoniates, 12. yüzyılın önde gelen yazarlarından biri olup, Selanikli Eusthathios gibi döne-

---

1 Baldwin, *Antology*, 161-162; C. Livanos, 'Michael Choniates, Poet of Love and Knowledge', *Byzantine and Modern Greek Studies* 30 (2006), 103-114.

2 Niketas Khoniates'in tarih eseri Türkçeye çevirilmiştir; eserin 1143-1180 yıllarını anlatan kısmı için bkz Niketas Khoniates, *Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. F. Işıltan (Ankara, 1995). Sonraki yıllar için bkz *Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206): İstanbul'un Haçlılar Tarafinda Zaptı ve Yağmalanması*, çev. ve notlar I. Demirkent (İstanbul, 2004). Demirkent'in vefatı üzerine çevirdiği 1180-1190 yıllarını kapsayan bölüm, F. Başar ve B. Demiriş tarafından yayınlanmıştır, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1190): Komnenos Hanedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri* (İstanbul, 2006).

3 Bizans döneminde Parthenon için bkz A. Kaldellis, *The Christian Parthenon* (Cambridge, 2007).

min diğer önemli yazarları ile iletişim halindeydi. Mektup, söylev ve şiir türündeki pek çok eseri günümüze ulaşmış olup, dönemin siyasî, sosyal ve entelektüel tarihi için önemli bir kaynak teşkil eder. Günümüze ulaşan şiirleri, *Theiano* başlıklı 457 mısralık, altı ayaklı dizeyle yazılmış bir eser, sekiz kısa dinî eserden ve aşağıda verilen, Atina hakkındaki on ikilik hece ölçüsüyle yazılmış epigramdan oluşur. Şair, Attika Yunancasıyla ve yüksek bir üslüpla yazar, pek çok arkaik kelime kullanır. Mikhail Khoniates mektuplarında sıklıkla Atina'nın sıkıcı, entelektüel olarak çorak olan taşra hayatından yakınır ve Konstantinopolis'e duyduğu özlemi dile getirir. Bu 'sürgün' ve 'taşra' söylemi, dönemin mektup yazımında yaygın olan bir temadır; neredeyse Konstantinopolis dışında yaşayan tüm yazarlar tarafından kullanılır.[4] Aşağıdaki ünlü şiirinde, Khoniates pagan Atina ile 12. yüzyıl Atina'sını kıyaslayarak, şehri sönük bir şekilde tasvir eder ve duyduğu hayal kırıklığını dile getirir.

---

4 M. Mullett, 'Originality in the Byzantine Letter: The Case of Exile', *Originality in Byzantine Literature, Art and Music*, ed. A. Littlewood (Oxford, 1995), 39-58.

Ἔρως Ἀθηνῶν τῶν πάλαι θρυλουμένων
ἔγραψε ταῦτα ταῖς σκιαῖς προσαθύρων
καὶ τοῦ πόθου τὸ θάλπον ὑπαναψύχων.
Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἦν οὐδαμοῦ φεῦ προσβλέπειν
αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀοίδιμον πόλιν,
τὴν δυσαρίθμου καὶ μακραίωνος χρόνου
λήθης βυθοῖς κρύψαντος ἠφαντωμένην,
ἐρωτολήπτων ἀτεχνῶς πάσχω πάθος,
οἳ τὰς ἀληθεῖς τῶν ποθουμένων θέας
ἀμηχανοῦντες τῶν παρόντων προσβλέπειν
τὰς εἰκόνας ὁρῶντες αὐτῶν, ὡς λόγῳ,
παραμυθοῦνται τῶν ἐρώτων τὴν φλόγα.
Ὡς δυστυχὴς ἔγωγε, καινὸς Ἰξίων,
ἐρῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐκεῖνος τῆς Ἥρας,
εἶτα λαθὼν εἴδωλον ἠγκαλισμένος.
Φεῦ οἷα πάσχω καὶ λέγω τε καὶ γράφω·
οἰκῶν Ἀθήνας οὐκ Ἀθήνας που βλέπω,
κόνιν δὲ λυπρὰν καὶ κενὴν μακαρίαν.
Ποῦ σοι τὰ σεμνά, τλημονεστάτη πόλις;
Ὡς φροῦδα πάντα καὶ κατάλληλα μύθοις
δίκαι, δικασταί, βήματα, ψῆφοι, νόμοι,
δημηγορίαι, πειθανάγκη ῥητόρων,
βουλαί, πανηγύρεις τε καὶ στρατηγίαι
τῶν πεζομάχων ἅμα καὶ τῶν ναυμάχων,
ἡ παντοδαπὴς Μοῦσα, τῶν λόγων κράτος.
Ὄλωλε σύμπαν τῶν Ἀθηνῶν τὸ κλέος·
γνώρισμα δ' αὐτῶν οὐδ' ἀμυδρόν τις ἴδοι.
Συγγνωστὸς οὐκοῦν, εἴπερ οὐκ ἔχων βλέπειν
τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀοίδιμον πόλιν,
ἴνδαλμα ταύτης γραφικὸν ἐστησάμην.

"Atina'nın aşkı"

Yazdı bunları eskiden çok sözü edilen Atina'nın aşkı,
hayaletlere şarkı söylerken
dindirmek için arzusunun ateşini.
Zira, mümkün değil artık, — ah yazık!—
görmek o ünlü şehri,[1]
sildi tüm izlerini sayısız uzun yıllar,
sakladı onu unutkanlığın derinliklerinde.
Ancak aşıkların anlayacağı bir acı çekiyorum;
imkansızken görmek
arzulananların hakiki yüzünü
aşıklar teselli bulur onların suretlerine bakıp,
dindirirler böylece aşklarının yakıcı alevini.[2]
Ah bahtsız ben, yeni İksion!
Aşığım Atina'ya, nasıl ki İksion aşıktıysa Hera'ya,
sarılabilmişti ama sadece onun sahte bir suretine.[3]
Ah nasıl da acı çekiyorum, söylerken ve yazarken
bunları!
Atina'da yaşıyorum, görmüyorum lakin Atina'yı
hiçbir yerde,
toza benziyor bu acınası ve boş mutluluk.
Nerede kutsal emarelerin, ey biçare şehir?
Nasıl da yok olup gitti hepsi, karıştı masallara
davalar, hakimler, sunaklar, oylar, yasalar,
hatipler, onların ikna kabiliyetleri,
meclisler, methiyeler ve de
hem kara hem deniz savaşlarının komutanlıkları,
her türlü sanatın Mousa'sı, sözlerin gücü.
Yitip gitti Atina'nın bütün şanı.
Puslu bir hatırasını bile göremiyor insan tüm bu
saydıklarımın.
O halde affedilebilir benin durumum;
madem ki hiçbir yerde göremiyorum o ünlü Atina'yı,
ben de yazdım onun bir tasvirini.[4]

Notlar

1 Mikhail Khoniates, bir Bizans entelektüeli olarak, Antik Yunan kültürüne hayrandı, fakat 12. yüzyılda Hristiyan bir taşra şehri haline gelmiş olan, eski kültürünü kaybetmiş olan Atina onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Khoniates, Eski Atina'ya olan hayranlığının derinliğini belirtmek için *erōs*, aşk kelimesini kullanır; Atina arzulanan bir sevgili, kendisi umutsuz bir aşık olur.

2 Arzulanan kişinin veya şeyin gerçek yüzünü görememek ve sadece bir sureti, tasviri ile ona ulaşmak fikri, Ortodoks Hristiyanlığının ikona teorisini de yansıtır. Tanrısal olanı gerçekten görmek mümkün olmadığı için, inançlı kişiler onun bir sureti, ikonası aracılılığıyla ibadet ederler. *Eikōn*, kelimenin esas anlamıyla suret demekti; sonra dini tasvir ikona anlamını da içerir hale gelmişti. Khoniates de suret için *eikōn* kelimesini kullanarak bu çağrışımı kuvvetlendirir. Bu anlayış, temelini Platon'un idea ve nesneler felsefesinden alır; idealar mutlak ve değişmezdir, nesne olmadıkları için de doğrudan kavranamazlar. Nesneler ise ideaların soluk birer yansımasıdır, mutlak değil, nesnel, değişken ve aldatıcılardır. Ama insan tarafından görülebilir ve kavranabilirler, böylece o nesnenin ideası da dolaylı yoldan kavranabilir.

Aşık anlamına gelen *erotolēptos* nadir bir kelimedir.

3 Yunan mitolojisinde Tanrıların kralı Zeus'un karısı Hera'ya aşık olan İksion, aldanarak Zeus tarafından yaratılmış olan, Hera'nın buluttan bir kopyasını kucaklamıştır. Khoniates, gerçek olan ve sahte suret, tasvir olan arasındaki farkı vurgulamaya devam eder. Ayrıca kendini İksion ile kıyaslarak, Atina'ya karşı duyduğu aşka negatif bir anlam da yükler. (Livanos, 2006, s.105)

4 Şiir boyunca devam eden, gerçek olan ve onun sureti arasındaki fark burada iyice belirginleşiyor. Khoniates Eski Atina'nın kendisini göremiyor, onun şiir şeklindeki bir sureti ile avunuyor. Gerçek olanın yerini tutamasa ve onun niteliklerinin sadece bir yansıması olsa da, bu şiir de Khoniates'e Atina'nın bir benzerliğini gösteriyor. Platon felsefesinde de sanat eserleri, gerçek olan nesnenin bir kopyası,

nesne de ideanın bir yansıması oldukları için ancak ikinci derece bir kopya sayılırdı, gerçeğin yerini tutamazlardı. Şiir, *egrapse*, yazdı, fiili ile başlar. *Graphō* fiili, hem yazmak, hem çizmek, resim yapmak anlamına gelirdi. Şiir, *graphikon*, yazılmış, çizilmiş, resmedilmiş anlamına gelen, *graphō* fiilinden türemiş bir sıfatla biter. Böylece yazı ve resim arasındaki ilişki vurgulanır. Şiir, sürekli olarak görselliğe vurgu yapsa da, Atina'yı asla fiziksel olarak betimlemez. Böylece, Eski Atina'nın artık fiziksel olarak var olmadığı, sadece bir hayal, bir hayalet olduğu iyice vurgulanır.
Bazı uzmanların fikrine göre, bir ihtimal, Khoniates, Eski Atina'yı betimleyen bir duvar resmi yaptırmış olup, ondan da bahsediyor olabilir. Fakat, bu zayıf bir ihtimaldir. (Livanos, 2006, s. 105)

Metin: Livanos, 'Michael Choniates', s. 103-104.

Manuel Philes

Manuel Philes (c. 1275-1345) Palaiologos devrinin en önemli şairidir.[1] Hayatı, ağırlıklı olarak şiirlerindeki referanslardan bilinir. Anadolu'da doğmuş, 1295 civarı Konstantinopolis'e taşınmıştır. 1297'de Altın Ordu hükümdarı Toktamış'ı ziyaret eden bir elçilik heyetinde görev almış, II. Andronikos (1282-1328) ve III. Andronikos'un (1328-1341) saraylarıyla ilişki içinde olmuştur. Muhtemelen, tarihçi ve ruhban Georgios Pakhymeres'in (1242-1310) öğrencisiydi.

Philes'in şiir külliyatı 25.000 mısradan oluşur; çok üretken bir şairdir. Genellikle iyambik üç ayaklı ve iyambik on ikilik hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde, kilise bayramlarını, sanat eserlerini, hayvanları ve bitkileri konu edinir. Ağırlıklı olarak sipariş üzerine yazan bir şairdir; düğün, ölüm, saray törenleri gibi olaylar için şiirleri bulunur. Bu şiirler, sipariş edildikleri törenlerde sesli olarak okundukları için anlaşılması rahat bir dille, nispetle basit formlarda yazılmışlardır. Philes, çeşitli objelerin ve mezar anıtlarının üzerlerine yazdırılmak üzere sipariş edilmiş pek çok epigram üretmiştir. Sıklıkla konu edindiği bir diğer tema, Konstantinopolis'teki Pege Manastırı'dır.

---

1 K. Kubina, 'Manuel Philes – A Begging Poet? Requests, Letters and Problems of Genre Definition', *Middle and Late Byzantine Poetry* içinde, 147-182; M. Bazzani, ' The Art of Requesting in the Poetry of Manuel Philes', *A Companion to Byzantine Poetry*, 183-210; A. M. Talbot, 'Epigrams of Manuel Philes on the Theotokos tes Peges and its Art', *Dumbarton Oaks Papers* 48 (1994), 135-165.

Bu şiirleri, sanat tarihçilerinin oldukça ilgisini çekmiştir. Sıklıkla fakir, zavallı, yardıma muhtaç bir şair kimliğine bürünen Philes, sürekli olarak hamilerinden para ve hediye ister. İstekleri giysilerden, şaraba ve atlara kadar uzanır; dolayısıyla şiirleri günlük hayat hakkında faydalı ipuçları içerir. Şiirleri, zekice kelime oyunları ve bizzat kendisinin türettiği sözcüklerle bezelidir.

Τῷ ἀνεψιῷ τοῦ αὐτοκράτορος τῷ Παλαιολόγῳ, ὅτε ὑπέσχετο τῷ Φιλῇ οἶνον δώσειν καὶ ἵππον

Δίδου μὲν οὖν τὸν οἶνον ἐκ τῆς ἀμπέλου
συχνόν, καθαρόν, ἀπὸ τῆς πρώτης ῥύμης,
μή τις λάθῃ κάπηλος ἐγχέας ὕδωρ
τοῖς τῶν σταφυλῶν ἐκθλιβεῖσι στεμφύλοις,
κἀντεῦθεν ἡμῖν εὑρεθῇ πᾶς ὀξίνης,
προδοὺς τὸ θερμὸν τῆς κλοπῆς τῇ συγχύσει·
δίδου δὲ καὶ ἵππον ἐκ τῆς ἀγέλης,
ὃν πρὶν μὲν ἐξήλαυνεν ἱππότης μέλας·

İmparator'un yeğeni Palaiologos'a, Philes'e şarap ve bir at sözü verdiği için.

Asmandan bana şarap ver,
bolca, ilk sıkım ve berrak olsun,
meyhanecinin biri su katıvermesin
ezilmiş üzüm topaklarına,
zira böyle elde edilir bizim acı şarap,
sıcaklığı da bu hırsızlıktan kaynaklanır.[1]
Bir de ahırdan bir at ver;
hani seyisin geçenlerde ehlileştirdiği o siyah atı.[2]

Πρὸς τὸν βασιλεία ὑπὲρ χειμερίων ἀναβολῶν

Αὐτοκράτορ μέγιστε, δεῖ δή μοι σκέπης·
καὶ γὰρ ὁ χιτὼν ἐκτριβεὶς διεθρύβη,
καὶ θρὶξ λεοντῆς εὐγενῶς κεκαρμένη
χειμῶνος ἡμῖν συσταλεῖσιν ἐφθάρη.
στολίζεται γοῦν οὐρανὸς μὲν αἰθρίαν
κερκίσι θερμῆς εἰσβολῆς ὑφασμένην,
ἡ γῆ δὲ πυκνὴν καὶ χλοάζουσαν σκέπην,
ἣν ἡ κρόκη νήθουσα τῆς ὥρας φύει·
θάλασσα δὲ πλοῦν εἰς ῥοὰς ἀκινδύνους,
ὃν χεὶρ ἀτεχνῶς ναυτικὴ διαπλέκει
ἐν τοῖς μαλακοῖς τοῦ Ζεφύρου δακτύλοις·
νεκρὸς δὲ τὸ ζῆν ἐνδιδύσκεται πνέων
καὶ σάρκας ὑγρὰς ἐξ ἀνίκμων ὀστέων·
ἐγὼ δὲ καινῆς ἐμμελοῦς χρῄζων σκέπης
τὸν οἶκτον ἀθρῶ τῆς σοφῆς σου καρδίας,
δι’ ἧς ὁ χιτὼν τοῦ κράτους ὑφαίνεται,
ὑφ’ ὃν συνελθὸν τὸ βροτῶν ἅπαν γένος
ἔχοι’ σκέπην ἄρρηκτον εἰς πάντα χρόνον.

İmparatora, kış mevsiminin değişimi üzerine

Kudretli hükümdar, bana giysi lazım;
zira aşındı gitti pelerinim,
güzelce kırkılmış aslan kürkü de paralandı
kış beni titretip dururken.[3]
Şimdi artık sema, sıcaklığın mekiğiyle dokunmuş
parlak bir göğü giyiyor,[4]
yeryüzü ise, kalın ve yeşil bir örtü almış üstüne;
baharın dokuma ipliğiyle örülmüş.
Deniz tehlikeden ırak dalgalarla donanmış,
bir deniz esintisi sadelikle dokuyor onu
Zephyros'un yumuşak parmaklarıyla.[5]
Ölü beden bir nefesle cana,
kuru kemiklerden ise nemli ete bürünüyor.
Benim de doğru düzgün bir örtüye ihtiyacım var:
Bilge kalbinin merhametine kulak ver,
o kalp ki onun aracığıyla hükümdarlık pelerini dokunur,
o pelerinin altına tüm insan ırkı toplanır —
daima sahip olsun bu yıkılmaz sığınağa.[6]

Εἰς εἰκόνα τῆς Πηγῆς

Ζωῆς ἐγὼ βλέπω σε πηγὴν, παρθένε,
Πᾶσαν φλόγα σβεννύεις παντὸς κινδύνου.
Σὺ γὰρ ἀναψύχεις με τοῖς τεραστίοις,
᾿Αφθαρσίας φέρουσα τοῖς κόλποις φλέβα.

Pege Manastırı'ndaki bir ikona üzerine[1]

Hayatın kaynağı olan sana bakıyorum ey Bakire,
her tehlikenin alevini söndürürsün sen.
Mucizelerinle ferahlatırsın beni,
taşırsın kucağında ölümsüzlüğün ırmağını.[7]

Εἰς εἰκόνα τῆς Πηγῆς

Ἄνω ποταμῶν, κατὰ τὴν παροιμίαν,
χωροῦσι πηγαί· τοῦτο κἀνταῦθα, ξένε.
Καὶ γὰρ ἐφ' ὑγρῶν καὶ πολυκρούνων τύπων
Ὁ ζωγράφος δείκνυσι πηγὴν θαυμάτων.

Pege Manastırı'ndaki bir ikona üzerine[2]

'Nehirler kaynaklarının tersine akar'
der bir vecize. Burada da durum böyle ey yabancı.
Zira ressam mucizelerin kaynağını,
nemli ve dallara ayrılan imgelerin üzerine
nakşetmiştir.[8]

Notlar

1 Meyhaneciler ve şarap satıcıları şaraba su katarak satıp, hile yapabiliyorlardı. Philes'e göre bu şarabın tadı acı oluyordu; içildikten sonra insana ateş bastığını ima ediyor. Philes, iyi kalite şarap talep ediyor.

2 Atlar, özellikle safkan olanlar, çok pahalı hayvanlardı. Bu nedenle iyi cins bir ata sahip olmak herkesin harcı değildi. At, şair ve yazarların hamilerinden en sık talep ettiği hediyelerden biridir. Atlara dair istekler, şiirlerin yanı sıra hamilere yazılmış mektuplarda da sıkça karşımıza çıkar.

3 Bu şiir, 'dilenme şiiri' adı da verilen bir türün örneğidir. Şair, şiir aracığıyla bir hamiden herhangi bir lütuf ister. Manuel Philes de imparatordan yeni bir pelerin, bir tür üst giyecek istemektedir.

4 Giysi talebinden sonra baharı betimleyen Philes, bu betimlemesinde sürekli olarak giyinmek ve örtünmekle ilgili fiiller kullanır; yeryüzü, gökyüzü ve deniz de yeni giysiler giymişlerdir. Böylelikle şair kendi giysi talebine vurgu yapar.

5 Zephyros, baharın da müjdecisi olan batı rüzgarı tanrısıdır.

6 Bahar betimlemesinden, hükümdara övgüye geçiş yapılır. İmparatorun hükümdarlığı tüm insanlığı himaye edecek bir pelerine benzetilir. Philes, giysi temasını burada da devam ettirir.

7 Theotokos tes Peges, yani Pınarın Bakiresi Manastırı, esasen 5 veya 6. yüzyılda inşa edilmiş, II. Andronikos Palaiologos (1282-1328) devrinde yeniden ihya edilmiştir. Konstantinopolis kara surlarının yanında yer alıp, bir ayazmanın üzerine kurulmuştur. Bizans yapısının yerine 1835'te inşa edilmiş olan kilise, Balıklı Meryem Ana Kilisesi olarak halen işlevseldir. 1995'te yanması nedeniyle büyük ölçüde restorasyon görmüştür. Zeytinburnu'nda, Balıklı semtinde, Silivri Kapı yakınlarında bulunur.

Manastır, Pege yani pınar adını ayazmadan alır. Bu ayazmanın suyunun mucizevi nitelikleri olduğu düşünülmekteydi. Bilhassa 14. yüzyılda, bu manastırla ilgili pek çok mucizevi iyileşme hikayeleri yazılmıştır. Manastıra 14. yüzyılda ayrıca Zoodokhos Pege, yani Hayat-alan Pınar de-

nilmeye başlanmıştır. Zira, Hristiyan inancına göre İsa Mesih'i rahminde taşıyan Meryem de 'hayat-almıştır.'
Şair, manastırın adı olan Zoodokhos Pege ile mucizelerin kaynağı/pınarı olan Bakire Meryem'i özdeşleştirerek kelime oyunu yapmaktadır. Kısa şiir, tümüyle su, nehir ve kaynak motifleriyle örülmüştür. Bakirenin kaynağı kucağında taşıması, Zoodokhos Pege ikonagrafisine atıfta bulunur. Meryem'i ve İsa'yı su akan bir havuzun içinde otururken resmeden tasvirler, Zoodokhos Pege ikonografisi olarak bilinirdi. 14. yüzyılda yaşamış olan ve Pege Manastırı hakkında çeşitli eserler vermiş olan kilise tarihçisi Ksanthopoulos, Meryem'in bu manastırdaki Zoodokhos Pege ikonagrafisine ait bir mozaiğinden bahseder. Kilisenin kubbesinin ortasındaki bu mozaik, sularını akıtan bir havzanın içinde oturan Meryem ve İsa'yı tasvir etmekteydi. Kubbenin tam altında, ayazmanın açığa çıktığı bir havuz vardı. Ksanthopoulos'a göre, ayazmanın mucizevi güçlerini etkinleştiren, havuza yansıyan bu tasvirdi. (Talbot, 1997, s.137). Philes, aynı ikonografiyi kullanan bir ikona veya tasvirden bahsediyor olmalıdır.

8 *Anō potamōn khōrousai pēgai*, 'nehirler ters yöne akıyor' deyimi, esasen Euripides'in *Medea* (410) isimli oyunundan bir alıntıdır. Daha sonra, Bizans'ta deyim haline gelmiştir. Doğanın ve durumların normal akışının tersine döndüğünü ifade eder. *Pēge*, kaynak, kelimesi nedeniyle bu deyim, Zoodokhos Pege tasvirine sahip olan ikonaya uygun düşmektedir. Ayrıca, ayazmanın iyileştirici mucizeleri de doğanın akışını tersine çevirmektedir. *Polykrounon*, dallanıp ayrılan su yolları veya damarlar ifadesi, daha sonraki fresk ve ikonalarda görülen, havuza yol yol ayrılarak fışkıran ayazma suyu tasvirlerini çağrıştırmaktadır. Ancak, Philes'in üçüncü mısrada (çevirideki son mısra) tam olarak ne kastettiği muallaktır. 'Ey yabancı' nidası, bu epigramın ikonanın üzerine yazılmış olduğuna işarettir; ikonaya bakan kimseye seslenilmektedir. (Talbot, 1997, s.144)

Metin: Kubina, 'Philes', s.166-167; I. Anagnostakis, *Οίνος ο Βυζαντινός. Η άμπελος και ο οίνος στη Βυζαντινή ποίηση και υμνογραφία* (Atina, 1995), s.127; Talbot, 'Philes', s. 142-143.

Theodoros Metokhites

1270'da Konstantinopolis'te doğan Theodoros Metokhites, geç Bizans'ın en önde gelen devlet adamlarından biriydi.[2] Aynı zamanda dönemin en önemli yazar ve şairlerinden biri olan Metokhites, çok zengin bir külliyat bırakmıştır. Bir din adamı olan babası Georgios Metokhites'in hamisi olan Patrik XII. Ioannes Bekkos'un 1282'de gözden düşmesi üzerine, babasıyla birlikte İznik'e sürgüne gitmiştir. Eğitimini burada sürdüren Metokhites, 1291'de şehri ziyaret eden İmparator II. Andronikos Palaiologos'un (1282-1328) dikkatini çekmiş, imparatorluk bürokrasisinde bir makama getirilmiştir. Hızla ilerleyen Metokhites, *megas logothetēs* konumuna kadar yükselmiş, 1305'de rakibi Nikephoros Khoumnos'un yerine *mesazōn* olmuştur.[3] Pek çok önemli diplomatik görevde bulunmuştur. Aynı zamanda dönemin en zengin adamlarından biri olan Metokhites, Konstantinopolis'teki Khora Manastırı'nın (Kariye Camii) restorasyonunu

---

2 *Theodore Metochites, Poems*, çev. ve notlar, I. Polemis (Turnhout, 2017), 7-21; *Theodorus Metochita Carmina*, ed. I. Polemis (Turnhout, 2015), 1-20; E. De Vries-Van Der Velden, *Théodore Métochite: une réévaluation* (Amsterdam, 1987); I. Ševčenko, *La vie intellectuelle et politique à Byzance sous les premiers Paléologues: Études sur la polémique entre Théodore Métochite et Nicéphore Choumnos.* (Brüksel, 1962); *Theodore Metochites' Poems 'To Himself': Introduction, Notes and Translation*, ed. ve çev. J. M. Featherstone (Viyana, 2000).

3 *Megas logothetēs*'in görevleri dönemlere göre değişiklik gösterir, Metokhites'in zamanında bir tür dışişleri bakanlığı idi. *Mesazōn*, başvekil, devlet bürokrasisindeki en yüksek mertebe.

yaptırmış, manastırı ihya etmiştir. 1321'de tamamlanan restorasyonda, planlanmasına Metokhites'in bizzat katkıda bulunduğu mozaik ve freskler yapılmıştır. Geç Bizans sanatının en parlak eserleri arasında gösterilen bu mozaik ve freskler, büyük ölçüde günümüze ulaşmışlardır. Manastırın kütüphanesi de pek çok önemli el yazması ile zenginleştirilmiştir; sonraki dönemlerde pek çok Bizans entelektüeli bu kütüphaneden faydalanmışlardır.[4] II. Andronikos'un torunu III. Andronikos Palaiologos (1328-1341) tarafından tahttan indirilmesi üzerine gücünü yitiren Metokhites, Trakya'ya sürgüne gönderilmiştir. 1330 senesinde Konstantinopolis'e geri dönmüş, 1332'de Khora Manastırı'nda vefat etmiştir.

Son derece ağır ve çetrefilli bir üslubu olan Metokhites'in zengin külliyatı, söylevler, mektuplar, retorik eserler, çeşitli konularda kısa denemeler, şiirler, felsefe ve astronomi şerhlerinden oluşur. Klaudios Ptolemaios'tan yola çıkarak bir astronomiye giriş eseri yazan Metokhites, geç Bizans devrinde astronominin canlanıp gelişmesine önemli katkılarda bulunuştur.[5] Ünlü tarih yazarı ve astronom Nikephoros Gregoras (1295-1360), Metokhites'in

---

4 *Studies in the Art of the Kariye Djami and Its Intellectual Background*, ed. P.A. Underwood (Londra, 1975); E. Akyürek, *Bizans'ta Sanat ve Ritüel, Kariye Güney Şapelinin İkonografisi ve İşlevi* (İstanbul, 1996); *Kariye Bir Anıt, İki Kişilik: Theodoros Metokhites'ten Thomas Whittemore'a*, ed. H. Klein (İstanbul, 2007).

5 Bkz B. Bydén, *Theodore Metochites' Stoicheiosis Astronomike and The Study of Natural Philosophy and Mathematics in Early Palaiologan Byzantium* (Göteborg, 2003).

öğrencisi olmuştur. Metokhites, şiirlerini ömrünün daha ileri yıllarında yazmıştır. Şiirlerinde sıklıkla Khora Manastırı'ndan, evinden, kariyerinden ve ömrünün sonunda uğradığı hüsrandan bahseder. Dolayısıyla, şiirlerinde çok kuvvetli otobiyografik unsurlar vardır. Nazianzoslu Gregorios'tan oldukça etkilenmiş olan Metokhites, şiirlerinde nadir rastlanan kelimeler ve zor bir Yunanca kullanır. Şiirlerindeki otobiyografik unsurlar ve zengin betimlemeler, bu eserleri ilginç kılan özellikler arasındadır.

Εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ περὶ τῆς μονῆς ἔτι τῆς Χώρας

Τοῖς μέν, ἄρ’ αὐτὸς οἵ τε περί τ’ ἔασι τῶν γ’ ἄλλων
ἀνὰ μεγαλόπολιν περικαλλέες τήνδε νηοί,
τήνδε συνανέστασα μονὴν σέο δὴ περίφαντον
ἀγλαΐῃσί τε κάτ’ἄρ ἐκόσμησα πάσῃσι,
κράτεΐ τ’αὐτὴν ἀκράδαντον ἐΰδμητόν τε
κάρτ’ ἀσφαλέ ἀνδίδρυσα διὰ πάντ’ ἀραρυῖαν
ἤτοι τόνδε μὲν εἰν μέσῳ ναὸν εὖ μάλ’ ἔχοντα
διὰ πάντ’ ἐρίῃρα, διὰ πάνθ’ ἑστήκοντ’ εὖ,
εὖρος τ’ ἠδέ τε ὕψος ἀνά τ’ ἄλληλ’ ἀνά τ’ αὖ τῶν
ξυμμετρίης εὖ λελάχοντα πάντος εἴσης
ἐλλογίμου τὲ διαθέσιος ἀμφικρατεούσης,
ὥς κε τελεσφόρον ἔμμεν’ ἀγαθοῦ παντὸς οὗ χρῆν·
Ἄττα δ’ ἄρ ἀμφ’ ἑκάτερθεν ἔχει τὸν νηὸν ὥς κεν
δεσμὰ περιπλέγδην πήξιος ἐχέγγυ’ αὐτὰ
κάρτ’ ἀμφεδράζοντα πάσῃσιν ἄσειστον φουραῖς,
αἵ κεν ἀναρριπτεῖν πεφύκαντι τείχε’ ἐχυρά,
κατά τὰ βάλεν ἐπείπια τὰ περικαλλέα πάρος
ἵστατο μάλ’ ἀσφαλέα αὐτόθεν ἀγνύεντα,
προύναά τ’ εὐπρεπέα τάδ’ ἃ ἐξ ἄρα πρό οἱ τοῦ νεώ,
τοῖς γ’ ὁράουσιν ἀπαντάᾳ κάλλεΐ τ’ ἐρατεινά,
μήκεϊ τ’ αὖ μήκιστα, φροίμια ἄρμενα πολλόν,
τῷ γ’ ἄρα παντὶ νεῷ προλάμπους ἀκτῖνες ἅτε
ἥλιον ἀντέλλοντα δοιὰ δουμήματα
πουλυμήκεα, θαῦμα ἰδέσθαι, χαρμονή τε
μάλ’ ἁδύνουσα κέαρ, εὐηνέα, ἱμερόεντα
μαρμαρέοισί τε λίθοις κάτω τ’ ἀμφί τε κύκλῳ
χροιᾶς ἁπάσης στίλβουσι τ’ ἐυξέστοισιν,
εὐξυμβλήτοισι, μάλ’ ἀραρόσι παρ’ ἀλλήλοις,
ἀν χρυσέῃσι θ’ ὕπερθεν λαμπραῖς ψηφίδεσσιν,
ὅσσε τέ γ’ αὐτόθεν ἀστραπτούσαις χάρμ’ ἄφατον·
πρός δ’ ἄρ’ ἔτι πάρα τ’ ἄγχι, δεδμήαται κοινὸν

Tanrı Anasına, Khora Manastırı hakkında

Şehrin diğer güzel tapınaklarına
—ki diğer şehirlerinkinden daha parlaktırlar—
bir ek olarak donattım senin meşhur manastırını,[1]
her türlü süsle bezedim onu.
Sağlam ve sarsılmazdır; iyi inşa edilmiştir tümüyle;
her parçası sağlamca bağlanmıştır birbirine.
Yapıların tam ortasında esas kilise bulunur,
çok sağlam ve güzel bir binadır,
incelikle oranlanmıştır yüksekliği genişliğine.
Bütünüyle simetriktir içerisi;
lazım gelen her iyiliği sunmak adına
her yer, iyi düşünülmüş bir planla yapılandırılmıştır.[2]
Binalar her yönden kiliseyi sımsıkı,
kuvvetli bir zincir gibi çevreler ki
eğer güçlü saldırılar yıkacak olursa duvarları,
ve çevirirse güzel ve güçlü binaları harabeye,
birer köprü gibi sarsılmaz kılsınlar kiliseyi.[3]
Manastırın içeri girince ana kilisenin önündeki binaları
görür önce insan; bu yapılar pek hoş ve zariftir,
yükseklikleri de pek az değildir; uygun bir
girizgahtırlar sonrası için.[4]
Tıpkı gündüzü muştulayan parlak gün ışınları gibi
parlayıp,
ana kiliseye işaret eden iki uzun bina vardır;
süzmesi pek hoştur onları, kalbi sevinçle doldururlar.
Zeminleri de, duvarları da çok renkli ve güzelce
cilalanmış,
birbirlerine uyumla bağlanmış,
parlak ve büyüleyici mermerlerle,
tavanları ise şıkırtılı, altın mozaiklerle kaplanmıştır;
yıldızlar gibi tarifsiz bir neşe verirler bakanlara.[5]
Onların yayında toplu yemekhane yer alır,

τραπέζης ἱρὸν ἱμερόεν τ' οἴκημα τερπνὸν
δουλιχὸν ἀνά τε πολλὸν μήκεϊ μάλα δραμεῖν,
ὃ γραφικῇ χερὶ κατ' ἆρ ἅπαν κεκοσμήσαται,
ἄνθεσι ποικίλοισί τε πουλυχρούοισί τε
βαφῶν κάρτ' ἐρατεινοῖσι ῥὰ μάλ' ἀγλάϊσται,
καί τε διαμπερὲς ἀπηγέαται μυστήρια
θωύματά τα Χριστοῦ, τάων ἔδουσιν αὐτοῖς
ἀμφοράουσι μονασταῖς, αὐτόθεν ἥκει τρυφή,
ἦτορ ἅδ' ἰαίνουσα καθάπερ σῶμα βρωτά,
ὥς κε κατ' ἀμφότερ ἅμαδις ἐξεῖναι δαίννυσθαι,
σῶμά τε τοῖς κεν βρωτοῖς, ψυχήν δ' οἷς κεν ὁρῷεν,
ἔνθεν ἀειρομένους νόον ἐς μνήμην θεοῖο,
μὴ δέ τε καθάπαξ εἰν βρώμασιν ἀμφιχαίνειν,
εἰν ἰλύεσσι φυρομένους βορβουρώδεσσιν,
ὣς τε σύας τε λύκους θ' ἑλλώρι ἀεὶ ποθεῦντας,
ἠὲ κύνας μάργους σαρκώδεα τεθνειώτων
ζώων τεμμάχια καραδάπτοντας θῆρας ὥς,
ἀλλ' ὅτι πᾶσα γ' ἐπείγει σφᾶς ἀνάγκη βρώσιος
σώματι μέμβλοντας, ὅτι μὴ ζώειν κεν ἄλλως
οὐκ ἄρα μήποτ' ἔοι ξὺν τ' ἄρ' σώματι βιοῦντας,
τοσσάτιόν γε μὰν ἀμφιμέλοντας σώματ' ἐδωδὴς,
ὁσσάτιον ἆρ' πάμπαν ὀλίγον ἀλέξημ' ἐντὶ
ζώειν σώματι, σύν τ' ἄρα κἀνθαῦτα νούμισαν
κίρνασθαι νόον ἀμφὶ θεὸν μέγαν ἄφιθον, ᾧ κεν
σφεῖας ὅλους δόσαν, ἔκ τε σώματος αὐτοῦ ἔκ τ' ἆρ
κόσμου παντὸς πρόσφυγας ἀνθέμενοι λάτριας,
ἀγνούς, νωλεμὲς ἀμφὶ Χριστὸν παπταίνοντας.
Τοῖς μέν, ἆρ' οὗτος ἔαδε νόος σοφός, ἀτὰρ ἔγωγε
κατ' ἄρα τόνδε νόον γ' ἱδρυσάμαν, ὥς γ' ἐφάμιην,
τραπέζης ἱρὸν οἶκον σφιν πολυδέγμονα κοινόν.

güzel, kutsal bir binadır; oldukça uzundur.
Her tarafı resim çizen bir el tarafından nakşedilmiştir,
parlak ve pek hoş bu resimler
farklı renklerdeki türlü çiçeklere benzer,
anlatırlar İsa'nın gizemlerini ve mucizelerini.[6]
Yemek yiyen keşişler bir yandan da onları seyreder,
yemekler nasıl bedenlerini mutlu ederse,
resimler de kalplerini mutlu eder; çifte ziyafet çekerler,
yiyecekler bedenlerini, gördükleri kalplerini
kuvvetlendirir.[7]
Böylece, sofraya saldırıp, akıllarını yemeğe vermek
yerine
zihinleri ilahî düşünceye yükselir,
domuz veya kurtlar gibi
pis çamurlarda yuvarlanıp, av aramazlar,
kudurmuş köpekler gibi ölü etleri didikleyip,
leş hayvanları gibi davranmazlar.
Lakin, bedene gerekli tüm besini almak lazımdır
biz bedenlerimizde yaşadığımız sürece: yoksa
yaşayamaz beden.
Diğer yandan da, sadece bedene gerektiği ölçüde
yiyecek tüketmeli; böylece zihin yükselebilir
yüce ve sonsuz olan Tanrı'ya.[8]
O'na adamışlardır keşişler tümüyle kendilerini,
dünyevi bedenlerinin zincirlerini kırıp,
safça, dur durak bilmeden İsa'yı ararlar.
İşte, onların böyle yaşamasının bilge nedeni budur.
Ben de aynı nedenle inşa ettirdim
keşişlerin topluca yemek yedikleri bu ferah
yemekhaneyi.

Notlar

1 Konstantinopolis'ten bahsedilmektedir. Bu şehir için kullanılan isimlerden biri olan *megalopolis* (büyük şehir) ibaresi kullanılıyor. Metokhites, Khora Manastırı'nı restore ettirmesinden bahsediyor.
Şiir çok arkaik bir üslupla yazılmıştır. Metokhites, Homerik ve Arkaik Yunan şiirinde bulunan kelimeleri bolca kullanır. Şiirde, sıklıkla eş anlamlı kelimeler ve tekrarlar bulunur. Uzun mısralar, tekrarlanan seslerle, ses uyumlarıyla hareket kazanır. Metokhites, şiirin akışını sağlamak için oldukça fazla bağlaç ve partikel kullanır.

2 Khora da, diğer manastırlar gibi çeşitli yapılardan meydana gelmiştir; ana kilise, başka şapeller, yemekhane, keşişlerin hücreleri gibi binalardan oluşurdu.
Bizans edebî geleneği, sanat ve mimari eserlerde simetriyi ön plana çıkarırdı. Metokhites de şiirinde Khora'nın yapılarını simetrik olarak tasvir eder.

3 Yan binaların, kiliseyi birer payanda gibi sağlamlaştırmasından bahsediyor; köprüden kasıt, uçan payanda gibi destekleyici bir unsurdur.

4 Pronaon, yani narteks, kilisenin giriş bölümü. Kiliseye girişi sağladığı için *pronaon* gerçekten de ana kiliseye bir 'girizgah' (*froimion* ya da *proimion*) idi; sahip olduğu güzellik ise, sembolik olarak ana kilisenin güzelliğine bir 'girizgah' olarak düşünülmelidir.

5 Mozaik için *psēfidessin*, parçacıklar ifadesi kullanılmıştır. Işığı yansıtarak parıltılar yayan altın kaplı mozaiklerin kullanımı, Bizans sanatının en dikkat çekici özelliklerden biriydi. Bu parıltının, Tanrısal nuru da çağrıştırdığı düşünülürdü. Altın mozaik, pahalı olması nedeniyle ancak imparatorlar veya çok zengin hamiler tarafından yaptırılan kiliselerde kullanılırdı. Aynı şekilde, renkli mermer kullanımı da oldukça lüks bir dekorasyondu. Pahalı bir malzeme olmalarının yanı sıra bu tarz mermerler, üzerlerindeki damar desenlerine göre özel olarak seçilir ve yerleştirilirlerdi.

6 Yemekhane için masa anlamına gelen *trapeza* kelimesi kullanılırdı. Ortak yaşanan manastırlarda, keşişler topluca bir

yemekhanede yerlerdi. Metokhites, Khora'nın yemekhanesinin fresklerle bezenmiş olduğu ifade ediyor.

7 Bizans edebiyat geleneğinde, resim, heykel, şiir veya mektup gibi sanat ve edebiyat eserleri, sıklıkla ruhun besini olarak tasavvur edilirdi. Ruha ve kalbe ziyafet sunarlardı; bu çok yaygın kullanılan bir metafordu. Metokhites, kalp için *kardia* sözcüğünü değil, şairane ve arkaik bir kelime olan *ētor* kullanıyor.

8 Hem Antik felsefede hem Hristiyan öğretisinde, erdemli bir kişi sadece gerektiği kadar, ölçülü bir şekilde yemek yerdi. Ölçülü, sadece beden sağlığını koruyacak kadar besin tüketmek, manastır yaşamının temel öğretilerinden biriydi. Metokhites, keşişlerin bulunması gereken saf, dünyevi tutkularından azade ruh halini vurgulamak adına, onlara tezat yaratmak için irrasyonel ve vahşi hayvanları betimliyor.

Domuz ve köpek betimlemesi, kısmen Homeros'tan alıntıdır, *İlyada* 4, 471; 1,4; *Odysseia*, 10, 283. (Polemis, 2017, s.103)

Metin: *Metochites Carmina*, ed. Polemis, s.62-65.

II. Manuel Palaiologos

II. Manuel Palaiologos (1350-1425) Bizans'ın sondan üçüncü imparatoru ve dönemin önemli yazarlarındandı.[1] V. Ioannes Palaiologos ve Helena Kantakouzene'nin ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiş, ağabeyi IV. Andronikos'un babalarına isyan etmesi üzerine 1373'te veliaht tayin edilmiştir. Annesinin babası, imparator ve tarih yazarı VI. Ioannes Kantakouzenos'tur. Manuel babası, ağabeyi ve ağabeyinin oğlu VII. Ioannes ile çekişmeler yaşamış, defalarca iç savaşa tanık olmuştur. 1376-1379 yılları arasında Andronikos tarafından babası ve erkek kardeşi Theodoros ile Anemas Zindanı'na kapatılmıştır. Ayrıca, 1382'de babasının Andronikos'u tekrar veliaht ilan etmesi üzerine babasına isyan ederek, Selanik'e gitmiş, beş sene boyunca şehri yönetmiştir. Babasının uzlaşmacı dış siyaset politikasını bırakarak Osmanlılar ile savaşmış, bunun sonuncunda Osmanlılar tarafından kuşatılan Selanik'i kaybetmiştir.

Pek çok siyasî, sosyal, ekonomik ve dinî sorun ile boğuşan Manuel, Osmanlılar ile de yakın temas halindeydi. Babasının Osmanlılar ile yaptığı antlaşma gereği, çağrıldığı zaman padişahın yanında sefere katılmak zorundaydı. Bu nedenle, 1391/92 senesinde

---

1 J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship* (New Brunswick, New Jersey, 1969); S. Çelik, *Manuel II Palaiologos (1350-1425): A Byzantine Emperor in a Time of Tumult* (Cambridge, 2021), Barker'dan farklı olarak imparatorun tüm edebî, felsefî ve teoloji külliyatını incelemektedir.

Yıldırım Bayezid'in yanında bazı Anadolu Beylikleri ve özellikle Kadı Burhaneddin'e karşı sefere çıkmış, Karadeniz ve İç Anadolu civarlarında savaşmıştır. Ordu kışı geçirmek üzere Ankara'ya çekilince, Manuel bir İslam âliminin evinde konuk olmuştur. Bu zatla İslamiyet ve Hristiyanlık üzerine sohbetlerde bulunmuş, bu konuşmalardan yola çıkarak *Bir Pers ile Diyalog* isimli bir eser yazmıştır.[2] 1394 senesinde Yıldırım Bayezid'in çağrısına karşılık vermeyince Konstantinopolis Osmanlılar tarafından sekiz sene kadar abluka altına alınmıştır. Manuel, Batılı güçlerden yardım istemek için bizzat Avrupa'ya gitmiş (1399-1403), çeşitli İtalya şehirlerini, Paris ve Londra'yı ziyaret etmiştir. Umduğu yardımı alamamıştır. Ancak, 1402'de Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda Timur tarafından yenilmesi üzerine Konstantinopolis ablukası kalkmış, Manuel şehre geri dönebilmiştir. Fetret Devri süresince Osmanlı şehzadelerini birbirlerine karşı kullanarak kendi imparatorluğunu korumaya ve Osmanlı'nın tekrar kuvvetlenmesini en-

---

2 Bkz E. Zachariadou, 'Manuel II Palaeologus on the Strife between Bayezid I and Kadi Burhan al-Din Ahmad', *Bulletin of the School of Oriental and African Studies 43* (1980), 471-841; Y. Başkan, 'Yıldırım Bayezid ve Bizans imparatoru II. Manuel (Osmanlıların İsfendiyaroğulları üzerine yapmış oldukları sefer üzerine bir değerlendirme 1391-1392), *Tarihin peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (2014), 381-395; S. Çelik, 'The Emperor, the Sultan and the Scholar: The Portrayal of the Ottomans in the Dialogue with a Persian', *Byzantine and Modern Greek Studies* 41:2 (2017), 208-228.

Manuel Palaiologos, *Dialoge mit einem Perser*, ed. E. Trapp (Viyana, 1966), eserin Almanca çevirisi için bkz dipnot 3.

gellemeye çalışmıştır. II. Manuel, 1425 senesinde vefat etmiş, yerine oğlu VIII. Ioannes geçmiştir. Onun da ölümü üzerine tahta Manuel'in küçük oğullarından XI. Konstantinos geçip, Bizans'ın son imparatoru olmuştur.

Çalkantılı hayatı ve hükümdarlığının yanı sıra, II. Manuel döneminin en üretken ve önde gelen yazarlarından biriydi.[3] Günümüze ulaşan eserlerini mektuplar, söylevler, retorik alıştırmalar, felsefî ve teolojik incelemeler, diyaloglar, dualar, vaazlar, şiirler ve bir ilahi oluşturur. Sofistike bir Attika Yunancasıyla yazan Manuel'in eserleri sadece bir imparator tarafından yazılmış olmaları nedeniyle değil, edebî nitelikleri nedeniyle de ilgi çekicidir. Toplamda günümüze ulaşan üç tane şiiri olan Manuel, aşağıdaki iki şiirin yanı sıra, *Bir 'Kafir'e Vezinler* isimli, 611 mısradan oluşan ve Ortodoks Hristiyanlığının temel öğretilerini açıklayan bir eser vermiştir.[4]

---

3 Manuel'in geniş külliyatının ancak bir kısmı Yunancadan çevrilmiştir; örneğin Manuel II Palaiologos. *Dialogue with the Empress Mother on Marriage*, ed. ve çev. A. Angelou (Viyana, 1991); *The Letters of Manuel II Palaeologus*, ed. ve çev. G. T. Dennis (Washington DC, 1977); *Funeral Oration to His Brother Theodore*, ed. ve çev. J. Chrysostomides (Selanik, 1985); *Dialoge mit einem Mus*lim, 3 cilt, ed. ve çev. K. Förstel (Würzburg, 1995).

4 Metin ve Modern Yunanca çevirisi için I. Vassis, 'Οι ανέκδοτοι στίχοι προς άθεον άνδρα του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου', *Βυζαντινά* 32 (2012), 37-100. Yunanca *atheos*, günümüzdeki anlamıyla değil, Ortodoks Hristiyanlık inancından olmayan, sapkın, kafir kişi anlamında kullanılmıştır.

Τοῦ Βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου στίχοι ἀνακρεόνατειοι πρός τίνα ἀμαθῆ καὶ πλεῖστα φληναφοῦντα

Ἀκριτόμυθε Θερσίτα,
ὃς βοᾷς μὲν μάλιστά γε,
σιωπᾷς δὲ ἥκιστά γε,
πῶς σε τίς παύσῃ ληροῦντα,
φλυαροῦντα, φληναφοῦτα,
καὶ μὴ ῥαβδῷ σου συνθλάσῃ
τὸ κρανίον εὖ ποιήσας;
Ἐὰν γάρ τίς σου τὴν γλῶσσαν
προρριζον ἐξανασπάσῃ,
ἀλλά συ καὶ ταύτῃ πλέον
παρελθὼν διενοχλήσεις,
καὶ φωναῖς ἀσήμοις αὖθις
οὔκ ἀνέξεις· Ὢς γλωττίζων
ἔρδες κόρακας τὸ τάχος,
οὔδε γὰρ ἀνεχομαί σου.

İmparator *Kyr* Manuel Palaiologos'un cahil ve ziyadesiyle geveze bir şahsa yazılmış anakreonatik dizeleri

Ey geveze Thersites,[1]
sen ki çok bağırırsın,
ama pek az susarsın,
seni konuşmaktan nasıl alıkoymalı
zevzekçe, gerzekçe ve gevezece?[2]
İndiriverse kafana bir sopa
iyi etmiş olmaz mı insan?
Zira kökünden bile koparsa
dilini senin insan,
yine de gelip yanımıza
daha beter tantana yaparsın;
asla vazgeçmezsin
kaba saba seslerden.
Kargaları geçtiğin için gaklamakta
sana gerçekten katlanamayacağım.

Κεφάλαια Κατανυπτικά. Διά Στίχων

Διὰ τὸ μὴ εἶναί με
ἄξιον σοῦ μετασχεῖν,
νῦν ὁρᾷς μου τὴν ψυχὴν
τελευτῶσαν ἐν λιμῷ·
ἣν καὶ θρέψον σπλαγχνισθείς,
Σῶτερ, ἄρτῳ ζωηρῷ,
ὁ δι' οἶκτον τοῖς πιστοῖς
δοῦς τροφὴν σαυτὸν, Χριστέ.

Ὡς ὁ πλούσιος, κἀγὼ
δίψῃ τήκομαι πικρᾷ,
φλόγα ἔχων ἔὸδοθεν,
ἔμαυτοῦ τὸ συνειδός.
Ἡ πηγὴ δὲ τῆς ζωῆς,
πότισον με ὕδωρ ζῶν,
ὁ φωνήσας ἅπαντας
τοὺς διψῶντας σοὶ φοιτᾷν.

Ἀκρασία ξένον με
τῆς Ἐδεν πεποίηκε·
καὶ τὸ μακρυνθῆναί με
ἀπὸ σοῦ, φεῦ! τοῦ θεοῦ.
Σὺ δέ με συνάγαγε,
ὃς τὸν οὐρανὸν οἰκῶν,
ὤφθης ξένος ἐπὶ γῆς·
ξένῳ τόκῳ δι' ἐμέ.

Τὴν οὐσίαν φθείρας, φεῦ!
Σὺν φρεσί, γεγύμνωμαι.

Σὺ δέ με τὸν ἄσωτον,
Σῶτερ, σκέπασαν στολῇ,
ὅς γε τούτου ἕνεκα
τὴν ἐμὴν ἐνδέδυσαι
σάρκα, καὶ γεγύμνωσαι
σὺν λησταῖς σταυρούμενος.

Νοσῷ με τρυχόμενον,
Καὶ ἐν φυλακῇ δεινῶς
(ἄμφω γάρ ἔστιν ἐμοὶ
ἁμαρτία ἡ ἐμή),
Σῶτερ, ἐπιδήμησον
πρός με τῷ ἐλέει σου,
ὅ φανεὶς πᾶσι σαρκὶ
ῥύστης τε καὶ ἰατρός.

Pişmanlık Fasılları, vezin ile

Senden pay almaya
layık olmadığım için,
görüyorsun şimdi
açlıktan can veren ruhumu.
Merhamet et, besle onu
ey Kurtarıcı, hayat veren ekmekle,
sen ki merhametinden ötürü ey İsa,
inananlara besin niyetine kendini sunarsın.[3]

İşte böylece, tıpkı o zengin adam gibi
kavruluyorum acı bir susuzlukla,
alevler sarmış içimi;
bizzat kendi vicdanım.
Ey yaşam kaynağı,
içir bana hayat suyunu,
sen ki susayan herkesi
senin misafirin olmaya çağırırsın.[4]

Aşırılık cennete bir yabancı
haline getirdi beni.
Üstelik beni uzaklaştırdı
senden — ah yazık!— Tanrı'dan.
Yine de kabul et beni,
sen ki göklerde ikamet edersin,
ama benim uğruma, yabancılaşmış oğlun suretinde[5]
bir yabancı olarak göründün yeryüzünde.

Vah bana! Mahvettim özümü,
Soyundum çırılçıplak kendi irademle.
Lakin sen, sar ben umutsuzu,
ey Kurtarıcı, sarmala bir pelerinle.
Sen ki benim uğruma

büründün benim etime
ve de sonra soyuldun
hırsızlarla çarmıha gerilince.

Tüketti beni hastalık,
hapsetti üstüne haince.
(zira mevcut hem kendi günahlarım,
hem de bana karşı işlenmiş olanlar)
Ey Kurtarıcı, gel yanıma
merhametinden dolayı,
sen ki ete bürünüp, herkese belirdin
bir kurtarıcı ve şifacı suretiyle.[6]

Notlar

1 Thersites, *İlyada*'nın ikinci kitabında bahsi geçen bir karakterdir, güçsüz, aptal ve geveze biri olarak tasvir edilir. Krallar kralı Agamemnon'u eleştirdiği için Odysseus, Thersites'in kafasına sopayla vurur; zira hükümdarları eleştirmek büyük bir ayıptı. Manuel de, imparator olarak eleştiriden hiç hoşlanmıyor gibi bir portre çizer. Dolayısıyla, 'aptal ve geveze' adam karakteri için Thersites'i seçmesi, hükümdarları eleştiren insanlara karşı duyduğu öfkeyi de yansıtıyor olabilir. Hükümdarlığı süresince özellikle din adamlarıyla polemiğe giren Manuel, bu şiiri bir hasmı için de yazmış olabilir. İmparator, bu tarz eserlerinde sonradan hasımlarının adını çıkarmıştır.

2 Yunancada bu mısrada l ve f sesleriyle ahenkli bir ses uyumu vardır, maalesef bunu Türkçeye aktarmak çok mümkün değildir.

3 İsa'nın kendini inananlara besin olarak sunması, son akşam yemeğinde ekmeğin kendi bedeni olduğu söylemesine ve bu nedenle, ayinlerde ekmek lokmaları dağıtılmasına atıfta bulunuyor.

4 Bahsedilen zengin adam İncil'de geçer (Luka, 16;19-31). Bu kişi, masasından düşen artıkları bile Lazaros isimli aç bir dilenciyle paylaşmak istemez. Lakin, her iki adam da öldüklerinde, cennete giden dilenci, cehennem azabına layık görülen ise zengin adam olur. Günahkarlıktan bahsedilirken sıkça kullanılan zengin adam hikayesi, imparator olan Manuel'e özellikle uygundur.

5 Hristiyan öğretisine göre İsa Mesih'in yeryüzüne inmesine atıfta bulunuluyor; Tanrı insanlığı kurtarmak için dünyaya inmiş, kendi ete bürünmüş suretiyle insanlara görünmüştür.

6 İsa'yı kurtarıcı ve şifacı olarak tasvir etmek Bizans metinlerinde çok yaygındı.

Metin: *Patrologia Graeca* cilt. 156, ed. J. P. Migne (Paris, 1857-1866), cols. 575-576.

Anonim aşk şiiri

Πάντα, κυρά μου, ἀγάπουν σε, κι ἐδ' ἀγαπῶ σε πλέον·
ἂν δὲν πιστεύης, λυγερή, κι ἂν δὲν πληροφορᾶσαι,
ἐρώτησε τοὺς ἔρωτες τοὺς καρδιοφλογιστάδες,
ποὺ βάλαν κι ἐφυτεῦσάν σε μέσα εἰς τὴν καρδιάν μου.
Καταπατεῖς καὶ κόφτεις τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου,
καὶ ὡς ἔν' τὸ νύχι καὶ τὸ κρεάς, ἔστε κι ἐγὼ μετά σου.
Κυρά μου, ἐσύ 'σαι ὁ ποταμός ὁ χρυσομελιτάρης,
ὁποῦ ἔχεις κλώσματα πολλὰ μὲ σεῖσμαν καὶ μὲ διῶμαν·
ὅσοι διαβοῦν καὶ πίνουν το τοτὲ οὐκ ἐδιψοῦσιν,
κι ἐγώ, κυρά, ὡς ἔπινα, τοτὲ οὐκ ἐχόρτασά σε,
πάντα διψῶ καὶ πεθυμῶ, κυρά μου, νὰ σὲ πίνω.
Ἐσὺ 'σαι κιόνιν πορφυρὸν ποὺ στέκει στὸ παλάτιν,
ὁποὺ κουμπίζει ὁ βασιλεὺς καὶ κρίνει ὁ λογοθέτης,
τῆς Δέσποινας εἰκόνισμαν, τοῦ βασιλέως ἐγκόλφιν,
καὶ τῶν ῥηγάδων ἡ τιμὴ καὶ δόξα τῶν ἀρχόντων.
Ἐσύ 'σαι τῆς νυκτὸς δροσιὰ καὶ πάχνη τοῦ χειμῶνος,
καὶ φέγγος ἀποσπερινὸν καὶ ἥλιος τῆς ἡμέρας,
καὶ τῆς αὐγῆς αὐγερινός, τοῦ παλατιοῦ κανδήλα.
Ἐσύ 'σαι τὸ ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ κάμπου τὸ λουλούδι,
καὶ χώρα πολυζήλευτος, μὲ τὸ πολὺν λογάριν·
καὶ ἀπὸ τὸ κύκλωμα τοῦ ἡλίου ἡ μιὰν ἀκτίνα σύ 'σαι,
καὶ ἀπὸ τ' Ἀδάμου τὴν πλευρὰν ἡ μιὰ παγίδα ἐσύ 'σαι,
καὶ ὁποὺ ἔκαψεν κι ἐμπύρισεν πολλῶν καρδιὲς ἐσὺ 'σαι,
καὶ ἀπὸ τ' ἀδόνια τὰ λαλοῦν ἕναν πουλὶν ἐσύ 'σαι,
καὶ ἂν πέσω ν' ἀποκοιμηθῶ στὸν ὕπνον μου σὲ βλέπω,
ἀκόμη καὶ οἱ ἔρωτες πολλὰ μὲ τυραννοῦσιν.
Κυρά μου, ὅταν σὲ θυμηθῶ καὶ βάλω σε στὸν νοῦν μου,
κλονίζεται ἡ καρδίτσα μου καὶ σειέται σὰν τὸ φύλλον,
ἀναστενάζω ἐγκαρδιακά, δὲν ἠμπορῶ ἀπομένει.
Ὅτι ἐσέβη ἡ ἀγάπη σου ἀπέσω στὴν καρδιά μου,
ὡσὰν μαχαίρι δίστομον κόπτει τὰ σωθικά μου,
τὸν λογισμόν μου δαπανᾷ καὶ ὅλα μου τὰ μέλη.

Herkes seni sever, hanımefendim, ama ben daha çok
seviyorum.[1]
İnanmıyorsan, narin endamlım, eğer bilmiyorsan
bunu,
sor kalbimdeki alev alev aşklara,
seni bir çınar ağacı gibi diktiler kalbimin ortasına.
Giriveriyorsun kalbime, koparıyorsun kalbimin
yapraklarını,
nasıl ki etle tırnak ayrılmaz, ben de öyle bir oluyorum
seninle.
Hanımefendim, sen altın renkli bir bal nehrisin,
sularında beni kavrayıp beni uzaklaştıran akıntıların
var.
Gelip senden içmiş olanlar sonra susamadılar,
ama ben, hanımefendim, içsem de doyamıyorum sana,
daha çok susuyorum ve acıkıyorum seni içmek için.
Sen, sarayda duran bir erguvani mermer sütunsun,
orada ki imparator tahtına yaslanır ve *logothetēs*
hüküm verir, [2]
orada, Bakire'nin tasviri, imparatorun tılsımı,
kralların onuru ve soyluların şanı.
Sen, gecenin çiyi ve buzusun kışın,
ve batan günün alevi ve gündüzün güneşisin,
ve şafağın ışığı, sarayın kandilisin.
Sen, gökyüzündeki yıldız, çayırdaki çiçeksin,
ziyadesiyle imrenilen toprak, pek çok hazineyle dolu,
ve güneşin çemberinden tek bir gün ışınısın,
ve Adem'in göğsünden tek bir kaburgasın,[3]
o nedenle pek çok kalbi delen ve kavuransın,
ve şakıyan bülbüllerden birisin,
ve eğer uzanıp yatarsam uykumda seni göreyim diye,
büyük aşkın daha beter esir alıyor beni.
Hanımefendim, arzulayınca ve aklıma düşürünce seni,

ümitsizliğe kapılıyor kalpcağızım ve titriyor
yaprak gibi,
iç çekiyorum derin derin, duramıyorum yerimde.
Aşkın kalbime yerleştiğinden beri,
sanki çift ağızlı bir bıçak kesiyor bağrımı,
tüketiyor zihnimi ve tüm uzuvlarımı.

Notlar

1 Trypanis, kendi antolojisinde bu şiirin erken 15. yüzyılda yazılmış olabileceğini belirtiyor, fakat bu savı için bir gerekçe göstermiyor. Büyük olasılıkla dil özellikleri nedeniyle böyle düşünmüş olmalıdır. Şiir, Modern Yunanca'ya oldukça yakındır. Yukarıdaki Yunanca metinde tamamıyla Trypanis'in aktarımına sadık kalınmıştır. (Trypanis, 1981, s.60)

2 *Logothetēs*, Bizans sarayındaki yüksek düzey bir devlet adamı unvanıydı. Farklı görevleri bulunan birkaç tane *logothethēs* mevcuttu.

3 Kutsal Kitap'a göre Tanrı, Havva'yı Adem'in bir kaburga kemiğinden yaratmıştır. (Tekvin 2:18-24)

Metin: C. A. Trypanis. *Greek Poetry from Homer to Seferis* (Londra, 1981), s.60-61.

Bibliyografya

Accorinti, D. (ed). *Brill's Companion to Nonnus of Panopolis*. Brill, 2016.

Agapitos, P. A. 'Contesting Conceptual Boundaries', *Interfaces — A Journal of Medieval European Literatures* 1 (2015), 62-91.

____ 'John Tzetzes and the Blemish Examiners: A Byzantine Teacher on Achedography, Everyday Language and Writerly Disposition' *Mediovo Greco* 17 (2017), 1-157.

Akyürek E. *Bizans'ta Sanat ve Ritüel, Kariye Güney Şapelinin İkonografisi ve İşlevi*. İstanbul, 1996.

Alexiou, M. 'The Poverty of Écriture and the Craft of Writing: Towards a Reappraisal of the Prodromic Poems', *Byzantine and Modern Greek Studies* 10 (1986), 1-40.

____ 'Ploys of Performance: Games and Play in the Ptochoprodromic Poems', *Dumbarton Oaks Papers* 53 (1999), 91-109.

____ 'Of Longings and Loves: Seven Poems by Theodore Prodromos', *Dumbarton Oaks Papers* 69 (2016), 209-224.

Allen, W. S. *Vox Graeca: A Guide to the Pronunciation of Classical Greek*. Cambridge, 1968.

Anagnostakis, I. *Οίνος ο Βυζαντινός. Η άμπελος και ο οίνος στη Βυζαντινή ποίηση και υμνογραφία*. Atina, 1995.

Angelou, A. (çev.). Manuel II Palaiologos. *Dialogue with the Empress Mother on Marriage*. Viyana, 1991.

Angold, M. 'The Autobiographical Impulse in Byzantium', *Dumbarton Oaks Papers* 52 (1998), 225-257.

Baldwin, B. 'Leontius Scholasticus and his Poetry', *Byzantinoslavica* 40 (1979), 1-12.

________ 'Palladas of Alexandria: A Poet Between Two Worlds', *L'Antiquité Classique* 54 (1985), 267-273.

______ *An Anthology of Byzantine Poetry*. Amsterdam, 1985.

Barber, C., S. Papaioannou. (ed). *Michael Psellos on Literature and Art*. Notre Dame, Indiana, 2017.

Barker, J. W. *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship*. New Brunswick, New Jersey, 1969.

Başkan, Y. 'Yıldırım Bayezid ve Bizans imparatoru II. Manuel (Osmanlıların İsfendiyaroğulları üzerine yapmış oldukları sefer üzerine bir değerlendirme 1391-1392), *Tarihin peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (2014), 381-395.

Baysal, B. *Digenis Akrites: Andolu'nun Büyük Destanı*. İstanbul, 2009.

Beck, H. G. *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*. Münih, 1971.

Bernard, F. ve K. Demoen. (ed). *Poetry and its Contexts in Eleventh-Century Byzantium*. Farnham, 2012.

Bernard, F. *Writing and Reading Byzantine Secular Poetry, 1025-1081*. Oxford, 2014.

Bernard, F. ve C. Livanos, (ed. ve çev.) Christophorus Mytilenaeus, Ioannes Mauropus. *The Poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous*. Cambridge MA ve Londra, 2018.

Browning, R. 'Homer in Byzantium', *Viator* 6 (1975), 15-33.

____ *Medieval and Modern Greek*. Cambridge, 1983.

Bydén, B. *Theodore Metochites' Stoicheiosis Astronomike and the Study of Natural Philosophy and Mathematics in Early Palaiologan Byzantium*. Göteborg, 2003.

Cameron, Alan. ve Cameron, Averil. 'The Cycle of Agathias', *The Journal of Hellenic Studies* 86 (1966), 6-15.

Cameron, Av. *Agathias*. Oxford, 1970.

Castellani, C. (ed.) *Epitalamio di Teodoro Prodromo. Per la nozze di Giovanni Comneno e ... Taronita, dal codice marciano xxii classe sec. xiii*. Venedik, 1890.

Cavallo, G. *Lire à Byzance*. Paris, 2006.

Chrysostomides, J. (ed. ve çev.) Manuel II Palaeologus. *Funeral Oration to His Brother Theodore*. Selanik, 1985.

Connor, C. L. 'The Epigram in the Church of Hagios Polyeuktos in Constantinople and its Byzantine Response', *Byzantion* 69 no.2 (1999), 479-522.

Constantinides, C. N. *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries, 1204- ca. 1310.* Lefkoşa, 1982.

Cormack, R., J. F. Haldon ve E. Jeffreys (ed). *Oxford Handbook of Byzantine Studies.* Oxford, 2008.

Çelik, S. *Manuel II Palaiologos (1350-1425): A Byzantine Emperor in a Time of Tumult.* Cambridge, 2021.

_____ 'Bizans Edebiyatına Bir Giriş', *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2020, 294-305.

____ 'The Emperor, the Sultan and the Scholar: the Portrayal of the Ottomans in the Dialogue with a Persian', *Byzantine and Modern Greek Studies* 41:2 (2017), 208-228.

Dalby, A. *Tastes of Byzantium.* New York, 2003.

Daley, B. E. *Gregory of Nazianzus.* Londra ve New York, 2006.

Demirkent, I. (çev. ve notlar) *Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206): İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması.* İstanbul, 2003.

____ (çev. ve notlar; yayına hazırlayanlar F. Başar ve B. Demiriş) *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1190): Komnenos Hanedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri.* İstanbul, 2006.

____ (çev. ve notlar). *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı.* Ankara, 1992; ikinci basım 2014.

Dennis, G. T. Manuel II Palaeologus. *The Letters of Manuel II Palaeologus.* Washington DC, 1977.

Dumbarton Oaks Research Library and Collection. *Textual Basis for 'Of Mice and Muses.' 29 Temmuz 2010, Bizans Theatron performansı, Dumbarton Oaks Bizans Yaz Bursiyerleri Mousalar, Köleler ve Farelere Korosu rollerinde, Dramaturg Andrew White.*

Eideneier, H. *Ptochoprodromos: Einführung, kritische Ausgabe, deutsche Übersetzung, Glossar.* Köln, 1991.

Featherstone, M. J. (ed. ve çev.) *Theodore Metochites' Poems 'To Himself': Introduction, Notes and Translation.* Viyana, 2000.

Förstel, K. (ed. ve çev.) Manuel II Palaeologus. *Dialoge mit einem Muslim.* 3 vols. Würzburg, 1993-1996.

Frendo, J. D. C.'The Poetic Achievement of George of Pisidia: A Literary and Historical Study', *Maistor. Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning*, ed. A Moffatt. Kanberra, 1984. 159-188.

Fryde, E. *The Early Palaeologan Renaissance (1261- c. 1360).* Leiden, 2000.

Gador-Whyte, S. *Theology and Poetry in Early Byzantium.* Cambridge, 2017.

Gaul, N. *Thomas Magistros und die spätbyzantinische Sophistik. Studien zum Humanismus urbaner Eliten der frühen Palaiologenzeit.* Wiesbaden, 2013.

Harrison, M. R. 'The Church of Saint Polyeuktos', *Excavations at Sarachane in Istanbul*, vol. 1, ed. R. M. Harrison ve L. B. Hill. Princeton, 2018., 405-421.

Henderson, J. (ed) *Galen. On the Constitution of Medicine. The Art of Medicine. A Method of Medicine to Glaucon.* Cambridge MA ve Londra, 2016.

Heszen, A. 'The Sinful Woman as an Example of Metanoia in Byzantine Poetry', *Classica Cracoviensia* 17 (2014), 69-87.

Hinterberger. M. *Autobiographische Traditionen im Byzanz.* Viyana, 1999.

____. (ed). *The Language of Byzantine Learned Literature.* Turnhout, 2014.

Holmes, C. 'Political Literacy', *The Byzantine World*, ed. P. Stephenson. Londra, 2012., 135-147.

Howard-Johnston, J. *Witnesses to a World Crisis: Historians and Histories of the Middle East in the Seventh Century.* Oxford, 2010.

Hörandner, W. 'Poetry and Romances', *Oxford Handbook of Byzantine Studies*, ed. E. Jeffreys, J. Haldon ve M. McCormick. Oxford, 2008. Pp. 794-806

Hörandner, W., Andreas Rhoby ve Nikolaos Zagklas. (ed). *A Companion to Byzantine Poetry.* Leiden, Boston, 2019.

Hunger, H. 'On the Imitation (ΜΙΜΕΣΙΣ) of Antiquity', *Dumbarton Oaks Papers* 23/24 (1969/70), 15-38.

____ *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, 2 vols. Münih, 1978.

Işıltan, F. (çev) Niketas Khoniates. *Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*. Ankara, 1995.

Iliev, D. 'Literary Memory: A case of its Application in a Late Antique Epigram', Memory and Oblivion in Byzantium, eds. A. Milanova, V. Vachkova ve Tsv. Stepanov (Sofya, 2011), 7-13.

James, L. *Constantine of Rhodes, On Constantinople and the Church of the Holy Apostles. With a new edition of the Greek text by Ioannes Vassis*. Farnham, 2012.

Jeffreys, E. (ed). *Rhetoric in Byzantium: Papers from the 35th Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, the University of Oxford, March 2001*. Farnham, 2003.

Jeffreys, M. 'The Nature and the Origins of the Political Verse', *Dumbarton Oaks Papers* 23 (1974), 141-195.

Kaçar, T. 'The Election of Nectarius of Tarsus: Imperial Ideology, Patronage and Philia', *Studia Patristica vols XLIV-XLIX. Papers Presented at the Fifteenth International Congress on Patristic Studies in Oxford 2007*, ed. J. Baun, A. Cameron, M. Edwards ve M. Vinzent. Leuven, 2010. Pp. 307-313.

Kaegi, W. *Heraclius: Emperor of Byzantium*. Cambridge, 2003.

Kaldellis, A. 'Agathias on History and Poetry', *Greek, Roman and Byzantine Studies* 38 (1997), 295–306.

____ . (ed. ve çev.) *Mothers and Sons, Fathers and Daughters: The Byzantine Family of Michael Psellos*. Notre Dame, Indiana, 2006.

____ . *The Christian Parthenon*. Cambridge, 2007.

Kaldellis, A. ve I. Polemis (çev.) *Psellos and the Patriarchs: Letters and Orations for Keroularios, Leichoudes and Xiphilinos*. Notre Dame, Indiana, 2015.

Kazhdan, A. *Studies in the Literature of 11th-12th Centuries*. Cambridge, 1987.

____ (ed.) *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 3 cilt. New York ve Oxford, 1991.

____ 'Some Problems in the Biography of John Mauropous', *Byzantion* 65: 2 (1995), 362-387.

____ Lee Sherry ve Christine Angelidi işbirliğiyle. *A History of Byzantine Literature 650-850.* Atina, 1999.

____ *A History of Byzantine Literature 850-1000*, ed. C. Angelidi. Atina, 2006.

Kennedy, G. *Greek Rhetoric under Christian Emperors*, Princeton, 1983.

Klein, H. *Kariye Bir Anıt, İki Kişilik: Theodoros Metokhites'ten Thomas Whittemore'a.* İstanbul, 2007.

Krumbacher, K. *Geschichte der byzantinischen Literatur*. Münih, 1891.

Littlewood, A. R. (ed) *Originality in Byzantine Literature, Art and Music.* Exeter, 1995.

Lauxtermann, M. D. 'John Geometres: Poet and Soldier', *Byzantion* 68:2 (1998), 356-380.

____ *Byzantine Poetry from Pisides to Geomtres: Texts and Contexts*, vol. 1. Viyana, 2003.

____ *Byzantine Poetry from Pisides to Geomtres: Texts and Contexts*, vol. 2. Viyana, 2019.

Livanos, C. 'Michael Choniates, Poet of Love and Knowledge', *Byzantine and Modern Greek Studies* 30 (2006), 103-114.

____ 'Exile and Return in John Mauropous' Poem 47', *Byzantine and Modern Greek Studies* 31 (2008), 38-49.

Lossky, V. *Orthodox Theology: An Introduction.* New York, tekrar basım, 2001.

Macrides, R. ve Magdalino, P. 'The Architecture of Ekphrasis: Construction and Context of Paul the Silentiary's Poem on Hagia Sophia', *Byzantine and Modern Greek Studies* 12 (1988), 47-82.

Mango, Cyril A., Ševčenko, I. *Byzantine Books and Bookmen.* Washington DC, 1975.

Marciniak, P. 'Byzantine *Theatron*--A Place of Performance?', *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalters*, M. Grünbart (ed.). Berlin ve New York, 2007. Pp. 277-285.

Meyendorff, J. *Byzantine Theology: Historical Trends and Doctrinal Themes.* Fordham, 1999.

Mergiali-Sahas, S. *L'enseignement pendant l'époque des Paléologues.* Atina, 1996.

Migne, J.-P. (ed). *Patrologia Graeca*, 156. Paris, 1857-1866.

Mullett, M. 'Madness of Genre', *Dumbarton Oaks Papers* 46 (1992), 233-243.

____ 'Originality in the Byzantine Letter: The Case of Exile', *Originality in Byzantine Literature, Art and Music*, ed. A. Littlewood. Oxford, 1995. Pp. 39-58.

____ *Theophylact of Ochrid: Reading the Letters of a Byzantine Archbishop.* Aldershot, 1997.

Nicholson, O. (ed) *Oxford Dictionary of Late Antiquity*. Oxford, 2018.

Niebuhr, B. G. (ed) *Agathias. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*. Bonn, 1828.

Odorico, P. and Agapitos, P. A. (ed). *Pour une nouvelle histoire de la littérature Byzantine : problèmes, méthodes, approches, propositions. Actes du colloque international philologique 25-28 Mai 2000, Nicosie-Chypre*. Paris, 2002.

Odorico, P., Agapitos, ve P.A Hinterberger, M. (ed). *"Doux remède..." Poésie et poétique à Byzance actes du IVe colloque international philologique, Paris 23-24-25 Février 2006*. Paris, 2009.

Van Opstall, E. M. (ed). *Jean Géometrè. Poèmes en Hexamètres et en Distiques Élégiaques*. Leiden ve Boston, 2008.

Papaionannou, S. *Michael Psellos: Rhetoric and Autorship in Byzantium*. Cambridge, 2013.

Paton, W. R. (ed. ve çev.), M. A. Tueller (revize eden). *The Greek Anthology, 1-5*, Cilt 1. Cambridge MA, 2014.

Pertusi, A. (ed.) Georgius Pisida. *Giorgio di Pisidia Poemi. Panegirici Epici*. Ettal, 1959.

Pizzone, A. 'Toward a Self-determined and Emotional Gaze: Agathias and the Icon of the Archangel Michael', *Theurgy and Aesthetics in Byzantium*, ed., Stock W.-M. ve Mariev, S. (New York ve Berlin, 2013), 75-103.

Pizzone, A. (ed). *The Author in Middle Byzantine Literature. Modes, Functions and Identities*. Berlin, 2014.

Polemis, I. (ed. ve çev.). Theodorus Metochita. *Theodori Metochitae Carmina*. Turnhout, 2015.

____ (çev. ve notlar). *Theodore Metochites. Poems*. Turnhout, 2017.

Rhoby, A. 'Vom jambischen trimeter zum byzantinischen Zwölfsilber:Beobachtung zur Metrik des spätantiken und byzantinischen Epigramms', *Wiener Studien* 124 (2011), 117-142.

Rhoby, A. ve N. Zagklas. *Middle and Late Byzantine Poetry: Texts and Contexts*. Turnhout, 2018.

Rıfat, S. *Mabeyinci Pavlos. Ayasofya'nın Betimlemesi*. Fransızcadan çev. İstanbul, 2018.

Rouse, W. H. D. (ed. ve çev.) *Nonnos. Dionysiaca*. 1. Cilt. Cambridge MA, 1940.

Spanoudakis, K. (ed) *Nonnos of Panopolis in Context: Poetry and Cultural Milieu in Late Antiquity with a Section on Nonnos and the Modern World*. Berlin, Boston, 2014.

Stefani, C. (ed) Paulus Silentiarius. *Descriptio Sanctae Sophiae, Descriptio Ambonis*. Berlin ve New York, 2011.

Simelides, Ch. *Selected Poems of Gregory of Nazianzus. I.2.17; II.1.10,19,32: A Critical Edition with Introduction and Commentary*. Göttingen, 2009.

Smith, S. *Greek Epigram and Byzantine Culture: Gender, Desire and Denial in the Age of Justinian*. Cambridge, 2019.

Speck, P. (ed. çev. ve notlar) *Theodoros Studites. Jamben: Auf Verschiedene Gegenstände*. Berlin, 1968.

Stephenson, P. 'The Skylla Group in Late Byzantine Constantinople', *Recueil des travaux de l'Institut d'études byzantins* (2013), 65-74.

Sherry, K. *Kassia the Nun in Context: The Religious Thought of a Ninth-Century Byzantine Monastic*. Piscataway, New Jersey, 2011.

Ševčenko, I. *Three Byzantine Literatures: A Layman's Guide*, Brookline, 1985.

____ *La vie intellectuelle et politique à Byzance sous les premiers Paléologues: Études sur la polémique entre Théodore Métochite et Nicéphore Choumnos*, Brüksel, 1962.

____ 'Levels of Style in Byzantine Prose', *Jahrbuch der Österreichen Byzantinistik* 31/1 (1981), 307-312.

Ševčenko, I ve Mango, C. 'Remains of the Church of St. Polyeuktos in Constantinople', *Dumbarton Oaks Papers* 5 (1961), 243-247.

Talbot, A. M. 'Epigrams of Manuel Philes on the Theotokos tes Peges and its Art', *Dumbarton Oaks Papers* 48 (1994), 135-165.

Tomadaki, M. *Ιωάννης Γεωμέτρης, Ιαμβικά Ποιήματα. Κριτική έκδοση, μετάφραση και σχόλια.* Selanik, 2014.

Trapp, E. (ed. ve çev.) Manuel II. Palaiologos, *Dialoge mit einem „Perser".* Viyana, 1966.

____. 'Learned and Vernacular Literature in Byzantium: Dichtonomy or Symbiosis?', *Dumbarton Oaks Papers* 47 (1993), 115-129.

Tripolitis, A. *Kassia: The Legend, the Woman and Her Work,* New York, 1992.

Trypanis, C. A. (ed) *The Penguin Book of Greek Verse.* Londra, 1979.

____ . *Greek Poetry from Homer to Seferis,* Londra, 1981.

Underwood, P. A. (ed). *Studies in the Art of the Kariye Djami and Its Intellectual Background.* Londra, 1975.

Viansino, G. (ed. ve çev.). *Paolo Silenziario Epigrammi, Testo, Traduzione e Commento.* Torino, 1963.

De Vries-Van Der Velden, E. *Théodore Métochite: Une Réévaluation.* Amsterdam, 1987.

Webb, R. *Ekphrasis, Imagination and Persuasion in Ancient Rhetorical Theory and Practice.* Farnham, 2009.

Wellescz, E. 'Words and Music in Byzantine Liturgy', *The Music Quarterly* 33:3 (1947), 297-310.

Westerink, L. G. *Michaellis Pselli Poemata.* Stuttgart ve Lipzig, 1992.

Whitby, M. 'George of Pisidia and the Persuasive Words: Words, Words, Words...'. *Rhetoric in Byzantium,* ed. E. Jeffreys. Aldershot, 2003, 173-186.

White, C. *Gregory of Nazianzus. Autobiographical Poems,* Cambridge, 1997.

Wilkinson, K.W. 'Palladas and the Age of Constantine', *Journal of Roman Studies* 99 (2009), 36-60.

Wilson, N. *Scholars of Byzantium*, Londra, 1996.

Vassis, I. 'Οι ανέκδοτοι στίχοι προς άθεον άνδρα του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου', *Βυζαντινά* 32 (2012), 37-100.

Zachariadou, E. 'Manuel II Palaeologus on the Strife between Bayezid I and Kadi Burhan al-Din Ahmad', *Bulletin of the School of Oriental and African Studies 43* (1980), 471-481.

Zagklas, N. 'Theodore Prodromos and the Use of the Poetic Work of Gregory of Nazianzus: Appropriation in the Service of Self-representation', *Byzantine and Modern Greek Studies* 40: 2 (2016), 223-242.

Zimmermann, C. 'Faith and Verse: Gregory of Nazianzus and Early Christian Village Poetry'. *Early Christianity in Asia Minor and Cyprus: From the Margins to the Mainstream*, (ed) S. Mitchell ve P. Pilhofer. Leiden, 2019. Pp. 126-147.

Zugravu, G. *Kassia the Melodist and the Making of a Byzantine Hymnographer*, yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 2013.

Bizans Şiir Antolojisi, yaklaşık altmış Bizans şiirinin Yunanca orijinal metinlerini ve Türkçe çevirilerini, kapsamlı notlar ve şair incelemeleriyle birlikte sunmaktadır. Yalnızca siyasi ve dini konuları değil, günlük hayat, savaş ve aşk gibi çok geniş bir konu yelpazesini kapsayan Bizans şiiri, edebi nitelikleri, yansıttığı duygular ve gündelik yaşam sahneleriyle sadece alanın uzmanlarının değil, her okuyucunun ilgisini çekecektir. Bu kitapta okur, Bizans İstanbul'undaki yapılar, atlı araba yarışları ve sokaklarda işitilen diller üzerine dizeler bulacak, bir manastırdaki günlük hayatı veya bir imparatorluk düğününü, hatta deniz ürünleriyle bezenmiş zengin bir sofrayı anlatan şiirlerle karşılaşacaktır. Agathias'ın nüktedan aşk mısralarından, Pisidialı Georgios'un imparatorluğun askeri başarılarını övdüğü dizelere, Nazianzoslu Gregorios'un derin ve hisli dini şiirlerinden Psellos'un tıp tartışmalarına, bu antoloji Bizans edebiyatının ve kültürünün zenginliğini yansıtmaktadır.

ALFA

alfakitap

alfakitap

alfakitap

www.alfakitap.com

EDEBİYAT